

**Publication is financed by
the European Commission and
the Council of Europe
Joint Programme**

**Հրատարակությունն իրականացվում է
Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի
համատեղ ծրագրի աջակցությամբ**

This book is published with the financial support of the European Commission and the Council of Europe Joint Programme "Support for access to Justice in Armenia".

Legal and Human Rights Capacity Building Department
Technical Co-operation Department
Directorate of Co-operation
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs

Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int/justice/

Գիրքը հրատարակվում է Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի «Աջակցություն Հայաստանում արդարադատության մատչելիությանը» համատեղ ծրագրի միջոցներով:

Իրավական և մարդու իրավունքների զարգացման
ծրագրերի վարչություն
Տեխնիկական համագործակցության բաժին
Համագործակցության տնօրինություն
Մարդու իրավունքների և իրավական հարցերի
գլխավոր տնօրինություն

Եվրոպայի խորհուրդ
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int/justice/

ASSOCIATION OF JUDGES OF THE
REPUBLIC OF ARMENIA

HANDBOOK OF JUDICIAL SERVANT

General editor Vahe YENGIBARYAN

Executive Director of the Association of Judges of the
Republic of Armenia,
Professor of YSU Law Faculty, Senior scientist of NAS of the
RA, PhD in Law

Yerevan
«Antares»
2011

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱԿՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՍԵՂԱՆԻ ԳԻՐՔ

Ընդհանուր խմբագիր՝ ՎԱՅԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Երևան
«Անտարես»
2011

ՀՏԴ 347.(479.25)
ԳՄԴ 67.99(23)
Դ 250

**Տպագրվում է
ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ**

Հեղինակային խումբ

ԵՐՎԱՆԴ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի նախագահ

ՀՐԱՉԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության նախագահ, Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի նախագահ

**ՄԻՍԱԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ
ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ**

ՀՀ դատական ղեկարտամենտի ղեկավար
ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն, ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀԳԱԱ ավագ գիտաշխատող, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

ԱՆՆԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի ավագ օգնական, ԵՊՀ դասախոս

Դ 250 Դատական ծառայողի սեղանի գիրք.- Եր.: Անտարես, 2011.- 308 էջ:

Սույն աշխատանքի մեջ ընդգրկվել են ՀՀ-ում դատական ծառայության բնագավառի այն հիմնախնդիրները, որոնք ունեն առօրյա կիրառական նշանակություն: Բացի դրանից, ներկայացված են նաև եվրոպական կոնվենցիայի, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի հրատապ հիմնախնդիրները:

Աշխատանքի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատական ծառայողներին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու դատական ծառայության առավել հրատապ հիմնախնդիրներին:

Աշխատանքը կարող է օգտակար լինել նաև քաղաքացիների, իրավաբանական բուհերի ուսանողների և իրավունքի բնագավառում գիտական հետազոտություններ կատարող անձանց համար:

ՀՏԴ 347.(479.25)
ԳՄԴ 67.99(23)

ISBN 978-9939-51-312-6

© ՀՀ դատավորների միություն, 2011
© Հեղինակային խումբ, 2011

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՈրձոճՅՆԻ ԽՈՍՔ	9
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	10

ԲԱԺԻՆ 1.

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ	13
---	----

ԲԱԺԻՆ 2.

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՐԱԿԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ	19
--	----

ԲԱԺԻՆ 3.

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԷԹԻԿԱՆ	23
--	----

ԲԱԺԻՆ 4.

ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ.....	40
--	----

ԲԱԺԻՆ 5.

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՅԱՆՋՆԵՐԸ	45
--	----

ԲԱԺԻՆ 6.

ՊԱՏՇԻ ՆՇԱՆԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	61
------------------------------------	----

ԲԱԺԻՆ 7.

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	97
---	----

ԲԱԺԻՆ 8.

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱԶՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ԵՎ ՊԱՐՏՎԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՀՀ ՎՅՈՒՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ	101
--	-----

ՀԱՎԵԼՎԱԾ	157
-----------------------	------------

ՀՀ ՕՐԵՆՔԸ «ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ».....	157
--	-----

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	200
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ.....	212
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ.....	217
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԳՈՐԾՆ ԸՍՏ ԷՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՂ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ.....	283

ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔ

«Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն դատական ծառայությունը օրենքով դատարանների, ինչպես նաև դատական իշխանության մարմիններին վերապահված լիազորությունների ու գործառույթների իրականացումն ապահովելու նպատակով իրականացվող մասնագիտական գործունեությունն է: Դատական ծառայությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված պետական ծառայության մասն է:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ դատական ծառայությունը ՀՀ-ում ձևավորվել է ոչ վաղ անցյալում, սակայն այդ ընթացքում հասցրել է ապացուցել իր գործունեության անհրաժեշտությունը և նշանակությունը ՀՀ-ում արդարադատության իրականացմանն օժանդակելու գործում:

Հայտնի է, որ դատարանների հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը պայմանավորված է ոչ միայն գործերի արդարացի քննությամբ ու լուծմամբ, այլ նաև դատարանի և դատական ծառայողի դրսևորած վարքագծով ու վերաբերմունքով:

Այս առումով, դատական ծառայության համար դատական ծառայողի վարքագծի ու մասնագիտական հմտությունների անընդհատ կատարելագործումն առաջնային խնդիր է, քանի որ միայն նման պայմաններում է հնարավոր դիմակայել դատական ծառայությանը ներկայացվող ժամանակակից մարտահրավերներին և ապահովել դատարանների բնականոն աշխատանքը:

Ողջունելով ՀՀ դատավորների միության նախաձեռնությունը սույն աշխատանքի պատրաստման ու հրատարակման գործում՝ լիահույս եմք, որ այն կծառայի իր նպատակին՝ դառնալով դատական ծառայողի ամենօրյա աշխատանքային ուղեկիցը:

ՄԻՍԱԿ ՍԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ
ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏԻ ԴԵԿԱՎԱՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

Իսկ դատական պաշտպանության իրավունքի իրանցման արդյունավետությունը պայմանավորված է ոչ միայն գործի արդարացի քննության ապահովմամբ, այլ նաև արդարադատության հասկանալի, թափանցիկ, մատչելի իրականացմամբ:

Այս իմաստով պետք է ընդունել, որ որքան էլ գործի քննությունը լինի արդարացի, ընդունված որոշումն էլ՝ ողջամիտ, միևնույն է, հասարակության շրջանում դատարանների դերն ու հեղինակությունը, նրանց հանդեպ հասարակական վստահությունը չի կարող բարձր լինել, եթե դատարանի ընթացիկ աշխատանքը չլինի կազմակերպված, դատավարության մասնակիցների հանդեպ չցուցաբերվի պատշաճ վերաբերմունք: Այլ կերպ ասած՝ քաղաքացու մոտ դատարանի հանդեպ վերաբերմունքը ձևավորվում է ոչ միայն գործի քննության կամ դրա լուծման արդյունքում, այլ նաև հենց դատարանում, դատական ծառայողների հետ անմիջականորեն շփվելիս:

Այսպիսով, կարելի է հաստատել, որ դատական ծառայությունը կատարում է դատարանի գործունեության հայելու դեր, որը պայմանավորված է այն մեծածավալ ու պատասխանատու աշխատանքով, որը վերջիններս իրականացնում են: Ասվածը վկայում է ՀՀ դատական ծառայողի մասնագիտական գիտելիքների ու գործնական հմտությունների կատարելագործման անհրաժեշտությունը:

Դրանով պայմանավորված՝ սույն աշխատանքում ներկայացված են ՀՀ-ում դատական ծառայությանը վերաբերող այն

հիմնահարցերը, որոնք ունեն կիրառական նշանակություն և վերաբերում են դատական ծառայողի ինչպես մասնագիտական, այնպես էլ գործնական աշխատանքի կազմակերպմանը:

Աշխատանքում շատ հիմնախնդիրներ ներկայացված են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի լույսի ներքո, քանզի 2002թ. ապրիլի 26-ից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել, հետևաբար՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է ինչպես Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ներպետական պաշտպանությունն ապահովելու, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավագործության ճանաչման պարտավորություններ:

Բացի դրանից, առանձին բաժիններով ներկայացված են նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կառուցվածքի ընդհանուր բնութագիրն ու վճիռների կատարման առանձնահատկությունները:

Քանի որ աշխատանքի նպատակն է ոչ միայն դատական ծառայողի աշխատանքի բարելավումը, այլ նաև դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտերի որակի ու մակարդակի բարձրացումը, ուստի աշխատանքում առանձին բաժնով ներկայացված են այն դատական ակտերին ներկայացվող պահանջներն ու օրինակելի կառուցվածքը, որոնք հաստատված են ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից:

Ինչ խոսք, այս ամենի ապահովումը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն ամրապնդել դատարանների դերը հասարակական ու պետական կյանքում, այլև բարձրացնել դրանց հանդեպ հասարակական վստահության մակարդակը:

Անշուշտ, ՀՀ դատական ծառայությանը հուզող հիմնախնդիրները բազմազան են և բոլորն էլ հրատապ, սակայն մեկ աշխատության շրջանակներում դրանց անդրադառնալը հնարավոր և նպատակահարմար չէ, ուստի հուսանք ենք, որ դրանք կներկայացվեն հետագա աշխատություններում, որոնցով կհամալրվի դատական ծառայողի գրադարանը:

Եվ վերջապես, սույն աշխատանքի պատրաստմանն ու հրատարակմանն աջակցելու համար ՀՀ դատավորների միության անունից շնորհակալություն ենք հայտնում ԵԽ և ԵՀ «Աջակցություն Հայաստանում արդարադատության մատչելիությանը» համատեղ ծրագրին, ինչպես նաև ՀՀ դատական դեպարտամենտին:

ՎԱՐԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

***ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ***

ԲԱԺԻՆ 1

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

Դատական ծառայողը դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված որևէ պաշտոն զբաղեցնող անձն է, իսկ դատավորին հատկացվող դատական ծառայության պաշտոններում աշխատող անձինք համարվում են դատավորին կցվող դատական ծառայողներ:

Դատական ծառայողների հետ աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով, եթե «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով այդ հարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկություններ սահմանված չեն: «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով կարգավորվում են նաև դատական ծառայողների միջև ծառայողական հարաբերությունները: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ օրենքից բացի, դատական ծառայողների միջև ծառայողական հարաբերությունները կարգավորվում են նաև Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումներով: Նշված որոշումներով են սահմանվել, օրինակ, Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները, Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները և այլն:

Դատական ծառայող է՝

- դատավորը,
- դատարանի նշանակած փորձագետը,
- դատարանի նշանակած մասնագետը,
- անվճարունակության (սնանկության) գործերի կառավարիչը,
- տեխնիկական սպասարկման և պայմանագրային հիմունքներով առանձին այլ խնդիրներ ու գործառույթներ իրականացնող անձը: Տեխնիկական սպասարկում

իրականացնող անձը համարվում է դատական դեպարտամենտի աշխատող, և նրա հետ աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով և համապատասխան այլ իրավական ակտերով:

Դատական ծառայությունը մասնագիտական գործունեություն է, որն իրականացվում է օրենքով դատարաններին, ինչպես նաև դատական իշխանության մարմիններին վերապահված լիազորությունների ու գործառույթների իրականացումն ապահովելու նպատակով: Դատական ծառայությունը պետական ծառայության մասն է: Դատական ծառայությունն իրականացվում է դատական դեպարտամենտի կետրոնական մարմնի կառուցվածքային և առանձնացված ստորաբաժանումներում:

Դատական ծառայողն զբաղեցնում է դատական ծառայության որոշակի պաշտոն: *Դատական ծառայության պաշտոնը* «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից հաստատված պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոնն է:

Դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են խմբերի և ենթախմբերի:

Դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են հետևյալ խմբերի.

- դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոններ,
- դատական ծառայության գլխավոր պաշտոններ,
- դատական ծառայության առաջատար պաշտոններ,
- դատական ծառայության կրտսեր պաշտոններ:

Յուրաքանչյուր խմբի դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են 1-ին և 2-րդ ենթախմբերի: 1-ին ենթախումբը դատական ծառայության պաշտոնի տվյալ խմբի բարձրագույն ենթախումբն է:

Դատական ծառայողներին շնորհվում են նաև դասային աստիճաններ: Դատական ծառայության դասային աստիճաններն են.

- Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդական (շնորհվում է դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողներին),
- Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի խորհրդական (շնորհվում է դատական ծառայության գլխավոր պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողներին),
- Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի առաջատար ծառայող (շնորհվում է դատական ծառայության առաջատար պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողներին),
- Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի կրտսեր ծառայող (շնորհվում է դատական ծառայության կրտսեր պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողներին):

Դատական ծառայության բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճանները շնորհում, դասային աստիճանն իջեցնում, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկում է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահը՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահի ներկայացմամբ: Դատական ծառայության մյուս դասային աստիճանները շնորհում, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկում է դատական դեպարտամենտի ղեկավարը:

Դատական ծառայողի գործառույթները, նրա իրավունքներն ու պարտականությունները, շփումներն ու ներկայացուցչությունը, ինչպես նաև մի շարք այլ հանգամանքներ սահմանվում են *դատական ծառայության պաշտոնի անձնագրով*: Դատական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը հաստատում է դատարանների նախագահների խորհուրդը, իսկ դրանց նկա-

րագրերի ներկայացման պարտականությունը կրում է դատական դեպարտամենտի ղեկավարը:

Դատական ծառայողի իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանված են, համապատասխանաբար, «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ և 30-րդ հոդվածներում: Վկայակոչված հոդվածների իմաստով՝ *դատական ծառայողի իրավունքներն են.*

1) զբաղեցրած պաշտոնում իր իրավունքները և պարտականությունները սահմանող իրավական ակտերին ծանոթանալը.

2) իր անձնական գործի բոլոր նյութերին, իր գործունեության գնահատականներին և այլ փաստաթղթերին ծանոթանալը և բացատրություններ ներկայացնելը.

3) ծառայողական պարտականությունների կատարման համար սահմանված կարգով անհրաժեշտ տեղեկություններ և նյութեր ստանալը.

4) աշխատանքի վարձատրության, առողջության պաշտպանության, անվտանգ և անհրաժեշտ աշխատանքային պայմանների ապահովվածությունը.

5) սոցիալական պաշտպանությունը և ապահովությունը.

6) իրավական պաշտպանությունը.

7) դատական ծառայության դասային աստիճանի սահմանված կարգով բարձրացումը.

8) պետական բյուջեի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ չարգելված այլ միջոցների հաշվին վերապատրաստվելը.

9) մրցույթի և գործունեության գնահատման արդյունքները բողոքարկելը, այդ թվում՝ դատական կարգով.

10) դատական ծառայության կազմակերպման ու կատարելագործման հարցերի վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնելը:

Դատական ծառայողն ունի նաև «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով և այլ իրավական ակտերով նախատեսված այլ իրավունքներ:

Դատական ծառայողի պարտականություններն են.

1) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջները խստիվ պահպանելը.

2) մասնագիտական և ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ և բավարար գիտելիքների տիրապետելը.

3) դատական ծառայողի պաշտոնի անձնագրով սահմանված պարտականությունները ճշգրիտ ու ժամանակին կատարելը.

4) սահմանված կարգով տրված հանձնարարականները կատարելը.

5) իրավական ակտով սահմանված ներքին աշխատանքային կարգապահական կանոնները պահպանելը.

6) ներկայացված բոլոր փաստաթղթերն ու դրանց նկատմամբ կիրառելի իրավական ակտերն ուսումնասիրելը և սահմանված կարգով դրանց ընթացք տալը.

7) ծառայողական կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերի հետ աշխատելու՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները պահպանելը, այդ թվում՝ գաղտնիքը պահպանելը ծառայությունը դադարեցնելուց հետո:

Դատական ծառայողը կրում է նաև «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված այլ պարտականություններ:

Մեջբերված իրավունքների և պարտականությունների սահմանման հետ մեկտեղ, դատական ծառայողի նկատմամբ կիրառվում են նաև որոշակի սահմանափակումներ, մասնավորապես.

Դատական ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարելու վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվելու ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինելու ներկայացուցիչ դատարանում, բացառությամբ օրինական ներկայացուցիչ լինելու և ի պաշտոնե գործելու դեպքերի.

4) թույլ տալու դատարանների նախագահների խորհրդի հաստատած դատական ծառայողի վարքագծի կանոնների խախտումներ, իր ծառայողական դիրքն օգտագործելու անձնական կամ ծառայության շահերն չառնչվող այլ նպատակներով.

5) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, դատական այլ գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը.

7) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

8) լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ այլ կերպ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Դատական ծառայողը ցանկացած հանգամանքներում պարտավոր է դրսևորել քաղաքական զսպվածություն և չեզոքություն.

9) համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր և քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

ԲԱԺԻՆ 2

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՐԱԿԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ

Դատական ծառայության որոշակի պաշտոն զբաղեցնելու համար մասնագիտական գիտելիքները, կարողություններն ու աշխատանքային հմտությունները սահմանվում են դատական ծառայության պաշտոնի անձնագրով: Այսպես. դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոնների անձնագրերը ներառում են առնվազն հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթն իրավաբանական չէ) կրթություն.

2) դատական (պետական) ծառայության գլխավոր պաշտոնների առնվազն 2-րդ ենթախմբում առնվազն երկու տարվա ստաժ կամ առնվազն հինգ տարվա դատական ծառայության ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 2-րդ դասի խորհրդականի դասային աստիճան կամ վերջին հինգ տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններում, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության համայնքների ղեկավարների, տեղակալների, խորհրդականների, մամուլի քարտուղարների, օգնականների և ռեֆերենտների, կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն երեք տարվա աշխատանքային ստաժ.

3) առնվազն մեկ օտար լեզվի իմացություն:

Դատական ծառայության գլխավոր պաշտոնների անձնագրերը ներառում են հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթն իրավաբանական չէ) կրթություն.

2) դատական (պետական) ծառայության առաջատար պաշտոնների առնվազն 2-րդ ենթախմբում առնվազն երկու տարվա ստաժ կամ առնվազն երեք տարվա դատական ծառայության ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 2-րդ դասի առաջատար ծառայողի դասային աստիճան կամ գիտական աստիճան կամ չորս տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ կամ վերջին երեք տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն երկու տարվա աշխատանքային ստաժ:

3) առնվազն մեկ օտար լեզվի իմացություն:

Դատական ծառայության առաջատար պաշտոնների անձնագրերը ներառում են հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթը իրավաբանական չէ) կրթություն:

2) դատական (պետական) ծառայության պաշտոններում երկու տարվա ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 1-ին դասի կրտսեր ծառայողի դասային աստիճան կամ երեք տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ կամ վերջին երեք տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն մեկ տարվա աշխատանքային ստաժ:

3) դատական ծառայության կրտսեր պաշտոնների անձնագրերը ներառում են առնվազն միջնակարգ կրթության պահանջը:

Դատական ծառայողի մասնագիտական որակներին ներկայացվող վերոնշյալ պահանջներից բացի, դատական ծառայողները պարտավոր են շարունակաբար խորացնել իրենց գիտելիքներն ու կատարելագործել մասնագիտական որակները: Այդ նպատակով «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի

27-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ յուրաքանչյուր դատական ծառայող պարտավոր է վերապատրաստվել: Դատական ծառայողների վերապատրաստման կարգը, պարբերականությունն ու եղանակները սահմանում է ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը:

Յուրաքանչյուր տարի դատական ծառայողի գործունեությունը գնահատվում է նրա անմիջական ղեկավարի կողմից: Դատավորին կցված դատական ծառայողի գործունեության գնահատումն իրականացվում է դատավորի կողմից կազմված՝ դատական ծառայողի տարեկան գործունեության բնութագրի հիման վրա:

Դատական ծառայողների գործունեության գնահատումը պետք է լինի օբյեկտիվ, հստակ և սպառիչ գնահատական տա դատական ծառայողի պաշտոնին առաջադրվող բոլոր պահանջների կատարման վերաբերյալ:

Դատական ծառայողների գործունեության գնահատման չափանիշները միասնական են բոլոր դատական ծառայողների համար, դրանք, ինչպես նաև դատական ծառայողների գործունեության գնահատման կարգն ու դատական ծառայողի տարեկան գործունեության բնութագրի ձևը սահմանում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

ԲԱԺԻՆ 3

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԷԹԻԿԱՆ

Հասարակական կյանքում սոցիալական կարգավորիչները (իրավունք, բարոյականություն, սովորույթ և այլն) կատարում են մի շարք գործառույթներ, մասնավորապես՝

- կարգավորիչ գործառույթ,
- գնահատողական գործառույթ: Սոցիալական նորմերը չափանիշ են այս կամ այն գործողությունը գնահատելու, արժեկորելու համար, օրինակ՝ բարոյական և անբարոյական, իրավաչափ և ոչ իրավաչափ.
- փոխանցող գործառույթ: Սոցիալական նորմերում խտացված են մարդկության նվաճումները, սերունդների ստեղծած հարաբերությունների մշակույթը, փորձը: Սոցիալական կարգավորիչների օգնությամբ այդ փորձը և մշակույթը ոչ միայն պահպանվում, այլև փոխանցվում են ապագային, բացի դրանից, կրթության, դաստիարակության և լուսավորության միջոցով հաղորդվում են հետագա սերունդներին:

Նշված գործառույթներից առաջնային է կարգավորիչ գործառույթը, որի էությունը կայանում է նրանում, որ սոցիալական կարգավորիչները, դրսևորվելով սոցիալական նորմերի տեսքով, կարգավորում են հասարակության, նրա անդամների ու կազմակերպությունների փոխգործակցությունը և դրանով իսկ երաշխավորում հասարակության կայուն գոյատևումը, հասարակական հարաբերությունների կարգավորված կացությունը:

Սոցիալական կարգավորիչները (նորմերը) կարելի է բնորոշել որպես մարդկանց կյանքի և գիտակցության հետ կապված, նրանց սոցիալական փոխգործակցության ձևերը կարգավորող ընդհանուր կանոններ, որոնք ծագել են հասարակության պատմական գոյության և զարգացման գործընթացում, համա-

պատասխանում են տվյալ հասարակության մշակույթի տեսակին ու կազմակերպման բնութագրին:

Բազմաբնույթ սոցիալական կարգավորիչները կարելի է դասակարգել ըստ տարբեր չափանիշների (նորմերի ձևավորման գործընթացը, նորմերի ամրագրման (գոյության) ձևերը, նորմերի կարգավորիչ ազդեցության բնույթը, նորմերի իրացման եղանակներն ու մեթոդները): Նշված չափանիշների հիման վրա ընդունված է առանձնացնել սոցիալական կարգավորիչների հետևյալ տեսակները.

- իրավունք,
- (բարոյականություն) էթիկա,
- սովորույթ,
- կորպորատիվ նորմեր:

Այսպիսով, իրավունքի հետ և կողքին գոյություն ունի այնպիսի սոցիալական կարգավորիչ, ինչպիսին էթիկայի (բարոյականության) նորմերն են կամ կանոնները:

Ինչպես իրավունքին, այնպես էլ էթիկային (բարոյականությանը) բնորոշ են համընդհանրությունը, փոխներթափանցունը: Այսինքն՝ ո՛չ իրավունքը, ո՛չ էլ էթիկան (բարոյականությունը) չունեն սոցիալական հարաբերությունների՝ առարկայորեն առանձնացված ոլորտ: Դրանց կարգավորիչ ազդեցությունը տարածվում է հասարակական գրեթե բոլոր կենսոլորտների վրա: Դրանք իրենց՝ որպես սոցիալական կարգավորիչ դերը կատարում են սոցիալական հարաբերությունների միասնական համակարգում՝ սերտորեն, այսինքն՝ ունեն ընդհանրություններ և սերտորեն փոխգործակցում են: Բայց, միաժամանակ, դրանք իրարից տարբերվում են:

Ինչպես բոլոր սոցիալական կարգավորիչները, էթիկան (բարոյականությունը) ունի իրեն բնորոշ կառուցվածքային բնութագիրը: Դրա սոցիալական գործառույթը դրսևորվում է երեք բաղադրատարրերի միասնության մեջ՝ բարոյաէթիկական

հարաբերություններ, բարոյաէթիկական գիտակցություն, բարոյականության (էթիկայի) նորմեր (կանոններ):

Բարոյաէթիկական հարաբերությունները հասարակական հարաբերությունների այն ոլորտն է, որը կարգավորվում է բարոյական նորմերով կամ որտեղ գործում են այդ նորմերը: Բարոյականության նորմերը կամ էթիկայի կանոնները, որպես վարքագծի համընդհանուր սոցիալական նմուշներ, ձևավորվել են մարդկության երկարատև պատմական զարգացման արդյունքում՝ «չարի դեմ պայքարի, ինչպես նաև բարու, մարդասիրության, արդարության, մարդկանց երջանկության հաստատման համար պայքարի ընթացքում»:

Բարոյաէթիկական հայացքները, արժեքները, բարքերը, ձևերը և նորմերը, որ կազմավորվում են յուրաքանչյուր մշակույթում, ունեն օբյեկտիվ, արտաանհատական (վերանհատական) բնույթ: Ամբողջության մեջ նշված էթիկական երևույթներն անվանվում են բարոյականություն: Բարոյականությունը (արժեքները, սկզբունքները, նորմերը) այս իմաստով բնորոշ է ինչպես ամբողջ հասարակությանը, այնպես էլ սոցիալական հանրություններին և սոցիալական խմբերին: Սյուս կողմից, էթիկական երևույթների առանձնահատուկ գիծը կայանում է նրանում, որ այն ունի ներանհատական գոյություն, արտահայտում է անհատների ներքին դիրքորոշումը, նրանց ազատ և ինքնագիտակցված բնորոշումն այն մասին, թե ինչ են բարին և չարը, պարտքը և խիղճը մարդկային արարքներում, փոխհարաբերություններում և գործերում: Այս առումով էթիկան վերաբերում է բարոյականին և համարվում է անհատի նկարագրի որակական բնութագրի մաս:

«Էթիկական հարաբերությունների ոլորտում բարոյականը հանդես է գալիս որպես անհատի վարքագծի ներքին ինքնակարգավորիչ, սոցիալական կյանքին և հասարակական հարաբերություններին նրա գիտակցված, ներքնապես հիմնավորված

մասնակցության եղանակ: Բարոյականության նորմերը համարվում են վարքագծի արտաքին կարգավորիչներ: Այնտեղ, որտեղ անհատն ընդունել, յուրացրել և իր ներքին դիրքորոշմանն է վերածել կոլեկտիվ բարոյականության պատկերացումները, արժեքները, նորմերը և իր վարքագծում ղեկավարվում է դրանցով, առկա են երկու կարգավորիչների՝ բարոյականի և բարոյականության զուգակցումը և համաձայնեցված գործողությունը»:

Չենց էՍթիկայի նշված առանձնահատկությունն է պայմանավորել այն հանգամանքը, որ բարոյականության նորմերն ունեն իրացման երկու հիմնական երաշխիք՝

- ներքին,
- արտաքին:

Բարոյականության նորմերի իրացման ներքին երաշխիքը մարդու բարոյական լինելն է, այսինքն՝ անձնական համոզվածությունը: «Բարոյականության ներքին երաշխիքը մարդու խիղճն է, իսկ արտաքինը՝ հասարակական կարծիքը»: Այսպիսով, հասարակական կյանքի էթիկական կարգավորման բաղադրատարրերն են բարոյաէթիկական հարաբերությունները, բարոյաէթիկական նորմերը և բարոյաէթիկական գիտակցությունը: Այս բաղադրատարրերի տարանջատումը մեթոդաբանական նշանակություն ունի մեզ հետաքրքրող՝ դատական ծառայողի էթիկայի հիմնախնդիրների պարզաբանման համար:

Բարոյականությունը, լինելով հասարակական յուրատեսակ կարգավորիչ, իր հերթին հանդես է գալիս տարբերակված բազմազանությամբ: Բարոյականության ընդհանուր նորմերն ու սկզբունքները կոնկրետանում և ավելի մանրամասն բովանդակություն են ձեռք բերում հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում, սոցիալական խմբերում, այդ թվում՝ նաև մասնագիտական: Այսինքն՝ այս իմաստով կարող ենք փաստել առանձին մասնագիտական ոլորտներին բնորոշ էթիկայի գոյությունը,

օրինակ՝ քաղաքական գործչի, պետական (քաղաքացիական) ծառայողի, բժշկի, թղթակցի, իրավաբանի և այլն: Յուրաքանչյուր մասնագիտություն և գործունեություն ունի իրեն բնորոշ առանձնահատկությունները, որոնք էլ պահանջներ են ներկայացնում մասնագիտության կրողի և գործունեության տվյալ տեսակն իրականացնողի գործնական և բարոյական որակներին:

Վերոշարադրյալից կարելի է հանգել այն հետևությանը, որ դատական ծառայությունը ևս, որպես մասնագիտական գործունեության ինքնուրույն տեսակ, ունի իր էթիկական նորմերը, վարքագծի կանոնները, որոնք հաստատվել են Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի 2007 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշմամբ:

Նշված որոշման համաձայն՝ սահմանվում են դատական ծառայողի վարքագծի կանոններն ինչպես ի պաշտոնե գործելիս, այնպես էլ դրանից դուրս:

Որոշման մեջ ամրագրված է նաև դատական ծառայողի վարքագծի կանոնների հասկացությունը: Այսպես, դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները, բարոյականության համընդհանուր սկզբունքների վրա հիմնված, դատական ծառայողների վարվելակերպի, վարքագծի և փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունները կարգավորող նորմեր են: Դրանք պարտադիր են բոլոր դատական ծառայողների համար: Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները պարտադիր են նաև տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձանց, ինչպես նաև կադրերի ռեզերվում ընդգրկված անձանց համար այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությամբ կիրառելի են նրանց նկատմամբ:

Դատական ծառայությունն իրականացնելիս դատական ծառայողի գործողությունները պետք է ուղղված լինեն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով

հետապնդվող նպատակներին, և դրանց հասնելու միջոցները պետք է լինեն անհրաժեշտ, պիտանի և չափավոր, բացի դրանից, դատական ծառայողը պետք է ձգտի իր գործունեությամբ և վարքագծով բարձր պահել պետական՝ դատական իշխանության, պետական՝ դատական ծառայության համբավը, ապահովել դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը, ինչպես նաև նպաստել դատարանի և դատական ծառայության նկատմամբ վստահության և հարգանքի ձևավորմանը: Վարքագծի կանոնների մեկնաբանությունն ու կիրառումը պետք է նպաստեն նշված նպատակի իրականացմանը:

Դատական ծառայողի վարքագծի կանոններն ամրագրում են, որ դատական ծառայողը պետք է զերծ մնա այնպիսի գործողություններից, որոնք կարող են հեղինակազրկել Հայաստանի Հանրապետության պետական իշխանությունը և պետական մարմիններին կամ վտանգել պետական իշխանության իրականացումը: Դատական ծառայողը ծառայողական և արտածառայական հարաբերություններում պետք է զերծ մնա այնպիսի վարքագծի դրսևորումից, որը կվտանգի դատական իշխանությունը, կստեղծի դատական ծառայողի վարքագծի կանոնների խախտման հնարավորություն կամ կառաջացնի նման տպավորություն: Նա պարտավոր է ինչպես անձամբ պահպանել վարքագծի կանոնները, այնպես էլ հետամուտ լինել իր գործընկերների կողմից դրանց պահպանմանը:

Դատական ծառայողը պարտավոր է չօգտագործել իր պաշտոնական դիրքը կամ դատական իշխանության հեղինակությունն իր կամ այլ անձանց համար արտոնություններ, բացառություններ և նպաստավոր այլ պայմաններ ստեղծելու համար: Իր լիազորություններն իրականացնելիս նա պարտավոր է գործել այնպես, որպեսզի առանց իր լիազորությունների կատարմանը վնասելու՝ առավել սեղմ ժամկետում, առավել բա-

րենպաստ արդյունքի հասնի, ապահովի իր տնօրինմանը հանձնված միջոցների առավել արդյունավետ օգտագործումը:

Ծառայողական պարտականություններն իրականացնելիս դատական ծառայողը պետք է գրավի ակտիվ դիրք, բարձր գնահատի ծառայողական շահը, առաջարկություններ ներկայացնի մասնագիտական ծառայողական գործունեության կատարելագործման ուղղությամբ: Ծառայողական գործունեության կատարելագործումից բացի, դատական ծառայողը պարտավոր է նաև պարբերաբար զբաղվել իր մասնագիտական գիտելիքների կատարելագործմամբ, իրազեկ լինել օրենսդրական փոփոխություններին, իրավական մեկնաբանություններին, առանց իր լիազորությունների կատարմանը վնասելու՝ մասնագիտական աջակցություն ցուցաբերել գործընկերներին:

Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ Դատական ծառայողի վարքագծի կանոններում ամրագրված կանոնները սպառնիչ չեն, դատական ծառայողը պարտավոր է պահպանել նաև բարոյական նորմերով սահմանված էթիկայի այլ կանոններ:

Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնների հետ սերտորեն փոխկապակցված են նաև Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոնները, որոնք հաստատվել են Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի 2007 թվականի հուլիսի 30-ի որոշմամբ: Նշված որոշմամբ ամրագրված են.

- ՀՀ դատական դեպարտամենտում աշխատանքային պայմանների առանձնահատկությունները և աշխատանքային կարգուկանոնը,
- ՀՀ դատական դեպարտամենտի դատական ծառայողների, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողների և ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողների միջև ծառայողական փոխհարաբերությունների բովանդակությունը,

- ՀՀ դատական դեպարտամենտի դատական ծառայողներին, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողներին և ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողներին խրախուսելը և կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը:

Վերոնշյալ բաժիններից առաջինի («ՀՀ դատական դեպարտամենտում աշխատանքային պայմանների առանձնահատկությունները և աշխատանքային կարգուկանոնը») ենթատեքստում ամրագրված է, որ ՀՀ դատական դեպարտամենտում աշխատանքային շաբաթը կազմված է հինգ աշխատանքային և երկու հանգստյան օրերից: Հանգստյան օրերն են շաբաթը և կիրակին: Աշխատանքային օրն սկսվում է ժամը 09:00-ին և ավարտվում է ժամը 18:00-ին: Աշխատանքային օրվա ընդմիջումն սկսվում է ժամը 13:00-ին և ավարտվում ժամը 14:00-ին (այսուհետ՝ ընդմիջման ժամ): Ընդմիջման ժամն աշխատանքային ժամերի մեջ (09:00-ից 18:00-ն) չի մտնում, ՀՀ դատական դեպարտամենտի դատական ծառայողները, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողները և ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողները (դեպարտամենտի աշխատողը) ընդմիջման ժամն օգտագործում է իր հայեցողությամբ: Ոչ աշխատանքային՝ տոնական և հիշատակի օրերի նախօրյակին աշխատանքային օրվա տևողությունը կրճատվում է 1 ժամով:

Ինչ վերաբերում է դեպարտամենտի աշխատողի բացակայություններին, ապա աշխատանքային ժամերին նա աշխատանքից կարող է բացակայել ծառայողական նպատակներով:

Վերոնշյալ բացակայության դեպքերից բացի, ՀՀ դատական դեպարտամենտում հարգելի են համարվում աշխատանքից բացակայության հետևյալ դեպքերը.

ա) աշխատողի կողմից իր պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունները կատարելու և ծառայողական լիազորություններն իրականացնելու անհրաժեշտությունից

ելնելով, աշխատանքի վայրից դուրս այլ վայրեր մեկնելու հետ, որը կատարվում է աշխատողի անմիջական ղեկավարի թույլտվությամբ, հանձնարարությամբ կամ գործուղման փաստաթղթի առկայությամբ.

բ) աշխատողի անաշխատունակության, հիվանդության, անհետաձգելի դեպքերի և այլ հարգելի պատճառների հետ՝ մեկ և ավելի օր տևողությամբ, որի մասին աշխատողը պարտավոր է ներկայացնել հարգելի բացակայությունը հաստատող համապատասխան փաստաթուղթ (անաշխատունակության թերթիկ, բժշկի տեղեկանք, պատճառաբանված զեկուցագիր և այլն):

ՀՀ դատական դեպարտամենտում հարգելի բացակայության դեպքերը սպառիչ թվարկված չեն, հարգելի են համարվում նաև իրավական ակտերով սահմանված՝ աշխատանքից բացակայելու այլ դեպքերը:

Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոններով սահմանված է նաև յուրաքանչյուր ամսվա ընթացքում դեպարտամենտի աշխատողի կողմից հարգելի և անհարգելի բացակայությունների վերահսկման ընթացակարգ: Մասնավորապես, յուրաքանչյուր ամսվա վերջին աշխատանքային օրը աշխատողի անմիջական ղեկավարը (ՀՀ դատական դեպարտամենտի դատական ծառայողների համար՝ նրանց պաշտոնի անձնագրով նախատեսված այն պաշտոնատար անձինք, որոնց անմիջականորեն ենթակա ու հաշվետու են դատական ծառայողները, ՀՀ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների ղեկավարների համար՝ ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի տեղակալները, ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի տեղակալների համար՝ ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարը, ՀՀ դատական դե-

պարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողների համար՝ այն կառուցվածքային ստորաբաժանման ղեկավարը, որի կազմում ընդգրկված են այդ աշխատողները, ՅՅ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների կազմում ընդգրկված ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողների համար՝ համապատասխան ստորաբաժանման ղեկավարը) ՅՅ դատական դեպարտամենտում անձնակազմի կառավարման պատասխանատու պաշտոնյային (ՅՅ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնում՝ կադրերի բաժնի պետին, իսկ ՅՅ դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումներում՝ առանձնացված ստորաբաժանման ղեկավարին (աշխատակազմի ղեկավարին)) և ներկայացնում ՅՅ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից սահմանված ձևանմուշի գրավոր փաստաթուղթ՝ տվյալ ամսվա ընթացքում աշխատողի կողմից հարգելի և անհարգելի բացակայության դեպքերի վերաբերյալ: ՅՅ դատական դեպարտամենտում անձնակազմի կառավարման պատասխանատու պաշտոնյան հարգելի և անհարգելի դեպքերի ամփոփման արդյունքները ներկայացնում է գլխավոր հաշվապահին: Անհարգելի բացակայությունների դեպքում աշխատողը ենթարկվում է կարգապահական պատասխանատվության՝ ՅՅ աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Մինչև ընթացիկ տարվա հունվարի 15-ն ամենամյա արձակուրդ տալու հերթականությունը (նախնական ժամանակացույցը) աշխատողի անմիջական ղեկավարի առաջարկությունների հիման վրա սահմանում են արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձինք: Ամենամյա արձակուրդ տալու հերթականությունը կարող է խախտվել աշխատողների և արձակուրդ տրա-

մադրող պաշտոնատար անձի համաձայնությամբ: Արձակուրդ տալու հերթականությունը սահմանելիս հաշվի են առնվում Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 164-րդ հոդվածի պահանջները, աշխատողի ցանկությունը և ՀՀ դատական ղեկարտամենտի աշխատանքների բնականոն ընթացքն ապահովելու անհրաժեշտությունը: Արձակուրդ տրամադրելու վերաբերյալ դիմումը ՀՀ դատական ղեկարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանման աշխատողի անմիջական ղեկավարի նշագրումով ներկայացվում է ՀՀ դատական ղեկարտամենտի ղեկավարին, իսկ առանձնացված ստորաբաժանումներում աշխատողի անմիջական ղեկավարի նշագրումով՝ աշխատակազմի ղեկավարին:

Հերթական և ուսումնական արձակուրդների համընկելու դեպքում աշխատողի նախաձեռնությամբ և նրան արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձի համաձայնությամբ հերթական արձակուրդը տեղափոխվում է այլ ժամանակ: Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի հիմքերից և այլ հարգելի պատճառներից ելնելով՝ աշխատողն իր անմիջական ղեկավարի համաձայնության դեպքում կարող է դիմել իրեն արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձին չվճարվող արձակուրդ տրամադրելու համար:

Հայաստանի Հանրապետության դատական ղեկարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոններով սահմանված են ՀՀ դատական ղեկարտամենտի պաշտոնատար անձանց՝ աշխատանքային կարգապահության հետ կապված պարտականությունները: Մասնավորապես.

1. ՀՀ դատական ղեկարտամենտի աշխատողների համար ապահովել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նրանց վերապահված իրավունքների և պարտականությունների ճշգրիտ ու ժամանակին կատարման համար անհրաժեշտ երաշխիքներ:

2. Ժամանակին՝ մինչև աշխատանքի անցնելը, ծանոթացնել աշխատանքի պայմաններին, գործավարության կարգին, անվտանգության տեխնիկայի կանոններին, սույն Կանոններին, ինչպես նաև ապահովել դրանց կատարումը.
3. աշխատողներին աշխատանքային օրվա ընթացքում ապահովել աշխատանքով, տրամադրել աշխատատեղ.
4. կազմակերպել աշխատանքի առաջավոր մեթոդների ուսուցնասիրումը, տարածումն ու ներդրումը, ապահովել աշխատանքի ճիշտ կազմակերպումը.
5. անշեղորեն պահպանել աշխատանքային օրենսդրության պահանջները.
6. համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել ծխելու գոտիներ ստեղծելու համար՝ միևնույն ժամանակ տեսանելի վայրում ապահովելով ծխելու արգելքի մասին հայտարարությունը.
7. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով աշխատողներին վարձատրել համարժեք աշխատանքի դիմաց.
8. աշխատողներին չտալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ և այլ իրավական ակտերին հակասող, ինչպես նաև հանձնարարականներ տվողի և կատարողի լիազորությունների շրջանակներից դուրս հանձնարարականներ.
9. ժամանակին արձագանքել աշխատողների կարիքներին ու պահանջներին, բարելավել նրանց աշխատանքի պայմանները.
10. ապահովել աշխատողների որակավորման պարբերաբար բարձրացումը, ստեղծել պայմաններ աշխատանքն ուսուցման համապատասխան ձևերի հետ համատեղելու համար.
11. ապահովել սույն Կանոնների պահանջների անշեղորեն կատարումը և ժամանակին արձագանքել դրանց խախտումներին:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողի՝ աշխատանքային կարգապահության պահպանման հետ

կապված պարտականություններին, ապա՝ «ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողը պարտավոր է՝

1. պահպանել օրենքների, իր պաշտոնի անձնագրի, այլ իրավական ակտերի պահանջները, ինչպես նաև ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել դրանցով սահմանված հիմնական, պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունները և ծառայողական լիազորությունները, պահպանել դրանցով նախատեսված սահմանափակումները.
2. ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել իր անմիջական ղեկավարի կողմից տրված հանձնարարականները.
3. ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել գործավարության կարգի, սույն կանոնների պահանջները.
4. խնամքով վերաբերվել աշխատանքների կատարման նպատակով հատկացված տեխնիկական, ֆինանսական և մյուս նյութական միջոցներին, ճիշտ և նպատակային օգտագործել դրանք.
5. աշխատանքի վայրում պահպանել էլեկտրատեխնիկայի, էլեկտրաէներգիայի օգտագործման, հակահրդեհային պաշտպանության կանոնների պահանջները.
6. աշխատանքի ժամերին մշտապես գտնվել աշխատանքի վայրում.
7. առանց պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների իրականացման անհրաժեշտության չբացակայել աշխատատեղից.
8. աշխատասենյակում պահպանել կարգուկանոն.
9. պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների իրականացման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ մեկնել գործուղման Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով.
10. պարբերաբար բարձրացնել մասնագիտական որակավորումը.
11. թույլ չտալ դատական ծառայողի կոչմանն անվայել արարք.

12. լինել անաչառ, անկողմնակալ, համբերատար, սկզբունքային, զուսպ, բարձր պահել դատական իշխանության և դատական ծառայության հեղինակությունը.
13. բացառել ցանկացած տիպի կոպտության դրսևորումներ կոլեկտիվի անդամների, դատարան մուտք գործած անձանց հետ և այլ տեսակի շփումներում.
14. աշխատանքային վայրում և ՀՀ դատական դեպարտամենտը ներկայացնելիս կրել այնպիսի հագուստ, որով չի հեղինակազրկվի դատական ծառայողի համբավն ու վարքագիծը, չի խախտի էթիկայի նորմերը և կապահովի ներկայացուցչություն համապատասխան վայրում.
15. աշխատանքային ժամերին ժամանակավորապես բացակայելիս և աշխատանքային օրվա ավարտին զննել իր աշխատասենյակը, անջատել էլեկտրական ջահերը, այդ թվում շենքի միջանցքների, և մյուս էլեկտրական սարքերը, փակել պատուհանները, կողպել դռները.
16. պահպանել ու կատարել սույն Կանոնների մյուս դրույթները»:

Վերոշարադրյալ պարտականություններից բացի, ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողին կարող են ներկայացվել նաև իրավական ակտերով նախատեսված՝ աշխատանքային կարգապահության և վարքագծի կանոնների պահպանման հետ կապված այլ սահմանափակումներ:

Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոնների 3.4-րդ կետով նախատեսված են ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողների համար սահմանված արգելքները: Մասնավորապես, ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողին արգելվում է.

ա) աշխատանքային ժամերին զբաղվել իր պաշտոնական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների հետ չկապված ցանկացած գործունեությամբ.

բ) առանց ծառայողական անհրաժեշտության օգտվել ծառայողական հեռախոսների միջքաղաքային կամ բջջային հեռախոսակապերից, ինչպես նաև կապի այլ միջոցներից:

գ) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել ծառայողական նպատակներով հատկացված տեխնիկական, ֆինանսական և մյուս նյութական միջոցները:

դ) շեղել աշխատողին անմիջական աշխատանքից հասարակական աշխատանքներ կատարելու նպատակով՝ բացառությամբ օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերի:

Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոններով նախատեսված են նաև ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողներին խրախուսելու և կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ընթացակարգն ու հիմքերը: Մասնավորապես, ՀՀ դատական դեպարտամենտի գործառույթներից բխող առանձին առաջադրանքներ կատարելու համար, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողներն աշխատանքները կատարելուց հետո խրախուսվում են օրենքով նման լիազորություն ունեցող պաշտոնատար անձանց կողմից: Խրախուսանքը կիրառվում է անմիջական ղեկավարի ներկայացմամբ կամ ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից: ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված խրախուսանքի տեսակները:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժերին, ապա դրանք կիրառվում են ՀՀ դատական դեպարտամենտի աշխատողներին պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հրամանով: ՀՀ դատական դեպար-

տամենտի աշխատողների նկատմամբ կարգապահական տույժ նշանակելիս հաշվի են առնվում հետևյալ հանգամանքները՝

ա) կարգապահական խախտման ծանրության աստիճանը.

բ) կարգապահական խախտում կատարած աշխատողի մեղքի աստիճանն ու տեսակը.

գ) կարգապահական խախտումը կատարելու հանգամանքներն ու պայմանները.

դ) աշխատողի բնութագիրը.

ե) այն բոլոր բացասական հետևանքները, որոնք առաջացրել է կամ կարող էր առաջացնել տվյալ կարգապահական խախտումը:

Ղատական ծառայողի ներդատարանային և արտադատարանային շփումները

Ծառայողական և արտածառայական հարաբերություններում ղատական ծառայողը պարտավոր է ղեկավարվել մարդասիրության, արդարության և ազնվության սկզբունքների վրա հիմնված բարոյական նորմերով, հարգել մարդու արժանապատվությունը, անհարկի չընդգծել իր պաշտոնական դիրքը, բացառել ցանկացած տիպի ոչ պատշաճ վարքագծի դրսևորումներ կոլեկտիվի անդամների, դատարան մուտք գործած անձանց հետ և այլ շփումներում:

Մասնավորապես, դատավորի հետ շփվելիս կամ դատական իշխանության մասին խոսելիս դատական ծառայողն իր վարքագծով, դիմելաձևով պետք է արտացոլի մեծ հարգանք դատական իշխանության կրողների նկատմամբ:

Իր քաղաքական զսպվածության պարտականությունն իրականացնելիս դատական ծառայողը պետք է իր ամենօրյա գործառույթներում և շփումներում լինի քաղաքականապես չեզոք, զերծ մնա այնպիսի գործողություններից և շփումներից, որոնք կարող են ստեղծել քաղաքական կողմնապահության

տպավորություն: Դատական ծառայողն ինչպես ի պաշտոնե գործելիս, այնպես էլ դրանից դուրս պարտավոր է համապատասխան իրավասություն չունեցող անձին չիրապարակել աշխատանքի ընթացքում ձեռք բերած մարդու անձնական և ընտանեկան, պետական, ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնի, ինչպես նաև ոչ գաղտնի տեղեկատվությունը, որոնք կարող են վնաս հասցնել մարդկանց կյանքին և առողջությանը, հեղինակությանը և գործարար համբավին՝ անկախ այդ տեղեկատվության պաշտոնական, թե ոչ պաշտոնական աղբյուրից ստացված լինելու հանգամանքից: Սույն կանոնը չի վերաբերում օրենքով սահմանված կարգով հայցվող տեղեկատվության և դրա տրամադրման կարգին:

Դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց հետ շփումներում որոշակի կամ հնարավոր դատական վեճերով (գործերով) դատական ծառայողը չպետք է նրանց ուղղորդի անձնավորված փաստաբաններ և ներկայացուցիչներ ունենալուն, չպետք է ընդունի որևէ նվեր կամ այլ շահավետ առաջարկ:

ԲԱԺԻՆ 4

ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱԿԱՐԳԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան:

ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ:

Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է:

Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները սահմանվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Առաջին ատյանի դատարաններն ընդհանուր իրավասության դատարաններն են:

Ընդհանուր իրավասության դատարանին ենթակա են բոլոր գործերը, բացառությամբ վարչական դատարանի ենթակայությանը վերապահված գործերի:

Ընդհանուր իրավասության դատարանը քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վերահսկողություն է իրականացնում քրեական վարույթի մինչդատական փուլի նկատմամբ:

Ընդհանուր իրավասության դատարանները տեղակայված են Երևան քաղաքում և մարզերում:

Երևան քաղաքում գործում են ընդհանուր իրավասության հետևյալ դատարանները.

1) Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը,

2) Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը,

3) Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը,

4) Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան,

5) Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը,

6) Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

7) Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանը:

Մարզերում գործում են ընդհանուր իրավասության հետևյալ դատարանները.

1) Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

2) Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

3) Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

4) Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

5) Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

6) Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

7) Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

8) Գևարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը,

9) Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում միակ մասնագիտացված դատարանը ՀՀ վարչական դատարանն է:

Վարչական դատարանն ըստ էության քննում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված վարչական գործերը:

Վարչական դատարանի դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կարգով: Վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում վարչական դատարանը կայացնում է դատական ակտեր, որոնք վերջնական են և բողոքարկման ենթակա չեն:

Վարչական դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքն է:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է երեք **վերաքննիչ դատարան**.

1) վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը,

2) վերաքննիչ քրեական դատարանը,

3) վերաքննիչ վարչական դատարանը:

Վերաքննիչ դատարանն իր իրավասության սահմաններում վերանայում է ընդհանուր իրավասության դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը: Վերաքննիչ վարչական դատարանն իր իրավասության սահմաններում վերանայում է վարչական դատարանի կայացրած դատական ակտերը:

Վերաքննիչ դատարանը միջանկյալ դատական ակտերը վերանայում է օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում:

Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Վերաքննիչ դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքն է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գործունեության նպատակն է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Իր այդ առաքելությունն իրականացնելիս վճռաբեկ դատարանը պետք է ձգտի նպաստել իրավունքի զարգացմանը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը բողոքի հիման վրա օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով վերանայում է վերաքննիչ և վարչական դատարանների դատական ակտերը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը բողոքն ընդունում է քննության, եթե վճռաբեկ դատարանի կարծիքով բողոքում հիմնավորված է, որ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, կամ վերանայվող դատական ակտն առերևույթ (prima facie) հակասում է վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին, կամ ստորադաս դատարանի կողմից թույլ է տրվել առերևույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ, կամ եթե առկա են նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր իրավասության սահմանում վերանայում է ստորադաս դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը և վերաքննիչ դատարանի կողմից միջանկյալ դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը միջանկյալ դատական ակտերը վերանայում է օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում:

Վճռաբեկության կարգով գործի քննության ժամանակ վճռաբեկ դատարանը գործով կայացված դատական ակտը վերանայում է միայն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքն է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կազմված է վճռաբեկ դատարանի նախագահից, պալատների նախագահներից և տասնչորս դատավորից:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ունի երկու պալատ՝

1) քրեական պալատ,

2) քաղաքացիական և վարչական պալատ:

Յուրաքանչյուր պալատ կազմված է պալատի նախագահից և պալատի դատավորներից: Քրեական պալատը կազմված է պալատի նախագահից և պալատի հինգ դատավորներից, իսկ քաղաքացիական պալատը՝ պալատի նախագահից և պալատի ինը դատավորներից:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանին ներկայացված վճռաբեկ բողոքները քննության ընդունելու հարցը լուծում է վճռաբեկ դատարանի համապատասխան պալատը:

Պալատի այդ որոշումները կայացվում են միաձայն և բողոքարկման ենթակա չեն:

Դատավորներից թեկուզև մեկի այլ կարծիք ունենալու դեպքում վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու հարցը ենթակա է լուծման վճռաբեկ դատարանի ողջ կազմով:

ԲԱԺԻՆ 5

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՅԱՆՋՆԵՐԸ

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2008 թվականի հունիսի 13-ի որոշմամբ հաստատվել է առաջին ատյանի դատարանների կողմից քաղաքացիական, վարչական և քրեական գործերով կայացվող վերջնական դատական ակտերի կառուցվածքը:

Նշված որոշմամբ սահմանվել են առաջին ատյանի դատարանների կողմից քաղաքացիական, վարչական և քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերին ներկայացվող ինչպես ընդհանուր (տառատեսակ, տառաչափ, տողամիջյան հեռավորություն և այլն), այնպես էլ կոնկրետ պահանջները:

Առաջին ատյանի դատարանների կողմից քաղաքացիական, վարչական և քրեական գործերով կայացվող դատական ակտերին ներկայացվող ընդհանուր պահանջներից է այն, որ դրանցում որպես տառառճ կիրառվում է «Arial Armenian», տառաչափը՝ 12, էջի չափսերը՝ A4, լուսանցքը վերևից և ներքևից՝ 2 սմ, ձախից՝ 3 սմ, աջից՝ 1 սմ, տողերի միջև հեռավորությունը՝ 1 միավոր:

Դատական ակտերում թույլատրված չէ հապավումների կիրառումը, սակայն կարելի է պայմանական անուններ օգտագործել: Ինչ վերաբերում է օտար լեզվով անվանումներին, ապա դրանք պետք է նշվեն նաև հայերեն տառադարձությամբ: Բացի դրանից, առաջին ատյանի դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի յուրաքանչյուր բաժին, ելնելով շարադրվող մտքի տրամաբանական կապից, կարող է արաբական թվերով բաժանվել առանձին ենթաբաժինների: Այդ դեպքում ենթաբաժինը նշվում է առանձին պարբերության տեսքով, իսկ համարակալումը պետք է ներառի բաժնի համարը և այդ

բաժնուն պարբերության հերթական համարը: Դատական ակտի էջերը համարակալվում են:

Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քաղաքացիական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտը կառուցված է՝

- ներածական մասից,
- նկարագրական մասից (դատավարական նախապատմություն, հայցվորի դիրքորոշում, պատասխանողի դիրքորոշում, երրորդ անձի դիրքորոշում, հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումներ),
- պատճառաբանական մասից (գործի փաստեր (չվիճարկվող փաստեր, փաստեր, որոնք ապացուցման ենթակա չեն, ապացուցման ենթակա փաստեր), կիրառելի իրավունք, իրավական հարցեր (խնդիրներ), վերլուծություն),
- եզրափակիչ մաս (վեճի լուծման վերաբերյալ վերջնական եզրակացություն, դատական ծախսերի բաշխում, վճռի բողոքարկման կարգ):
- Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քաղաքացիական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտը (վճիռը) կազմվում է հետևյալ ուղեցույցների համաձայն՝
- համարակալում և վերնագրում: Մասերը, բացի Ներածական և եզրափակիչ մասերից, համարակալվում են հռոմեական թվերով: Մասերը, որպես կանոն, չեն վերնագրվում: Մասերի համարակալումը կատարվում է էջի կենտրոնում, տարանջատվում է դատական ակտի տեքստի նախորդող և հետագա շարադրանքից մեկական տողով: Բաժինները վերնագրվում են ընդգծմամբ: Բաժնի համարակալումն իրականացվում է տվյալ մասում դրա հերթական համարով:
- Ներածական մաս:

Առաջին էջի վերին կենտրոնական մասում տեղակայվում է Հայաստանի Հանրապետության զինանշանի պատկերը. բարձրությունը՝ 2,73 սմ, լայնությունը՝ 2,84 սմ, իսկ վերին աջ կողմում նշվում է քաղաքացիական գործի համարը:

Զինանշանից 1սմ ներքև՝ էջի կենտրոնական մասում, մեծատառերով գրվում է «վճիռ» բառը, իսկ հաջորդ տողի կենտրոնում մեծատառերով գրվում է «Հանուն Հայաստանի Հանրապետության» բառակապակցությունը:

Հաջորդ տողի ձախ կողմում նշվում են վճռի հրապարակման օրը, ամիսը, տարեթիվը, իսկ աջ կողմում՝ վճռի հրապարակման վայրը:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում նշվում է վճիռ կայացրած դատարանի անվանումը, այնուհետև հաջորդող տողերում նշվում են դատարանի կազմի և մասնակիցների վերաբերյալ տեղեկությունները՝ հետևյալ կերպ.

«նախագահությամբ՝ դատավոր (դատավորի անունն ու ազգանունը),

քարտուղարությամբ՝ (նիստի քարտուղարի անունն ու ազգանունը),

մասնակցությամբ՝ այս մասում նշվում են գործին մասնակցող անձանց տվյալները՝ յուրաքանչյուրինը՝ նոր տողից»:

Հաջորդ տողում նշվում է, թե ինչ գործ է դատարանը քննության առել՝ հետևյալ կերպ. «քննելով քաղաքացիական գործն ըստ հայցի (դիմումի) [հայցվորի անունն ու ազգանունը կամ անվանումը] ընդդեմ [պատասխանողի անունն ու ազգանունը կամ անվանումը] [պահանջի համառոտ բնույթը] պահանջի վերաբերյալ»:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում տեղադրվում է «ՊԱՐՁԵՑ» բառը՝ մեծատառերով:

• **Նկարագրական մաս:**

Քովանդակությունը. նկարագրական մասում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են.

- դատավարական նախապատմությունը,
- հայցվորի դիրքորոշումը,
- պատասխանողի դիրքորոշումը,
- երրորդ անձի դիրքորոշումը,
- հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները:

Դատավարական նախապատմությունը

Այս բաժնում անհրաժեշտ մանրամասներով նշվում է, թե հայցվորը երբ է դիմել դատարան, և երբ է հայցը վարույթ ընդունվել, արդյոք պատասխան կամ հակընդդեմ հայց ներկայացվել է (երբ), թե՛ ոչ, ներգրավվել են, արդյոք, երրորդ անձինք, նախապատրաստվել է, արդյոք գործը դատաքննության ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 22² գլխի կանոնների համաձայն:

Եթե տեղի է ունեցել կողմի փոխարինում (իրավահաջորդության, անպատշաճության հիմքով), ապա՝ նշում այդ մասին՝ անհրաժեշտ մանրամասներով:

Եթե գործն ամբողջությամբ կամ որևէ մասով քննվում է ոչ առաջին անգամ (ամբողջությամբ կամ մասնակի բեկանումից հետո, նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներով), ապա համառոտ նկարագրվում է նաև համապատասխան դատավարական նախապատմությունը:

Հայցվորի դիրքորոշումը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են.

- պահանջի փաստական հիմքերը, ուր հնարավորինս սեղմ շարադրվում են այն հիմնական փաստերը, որոնք առաջադրել է հայցվորը,
- յուրաքանչյուր առանձին պահանջի իրավական հիմքերն ու հիմնավորումները, ուր շարադրվում են օրենքների և այլ իրավական ակտերի այն նորմերը, որոնք հայցվորի պահանջի հիմքում են,
- յուրաքանչյուր պահանջի առարկան, ուր շարադրվում է, թե հայցվորն ինչ է պահանջում յուրաքանչյուր հիմքով,
- էական նշանակություն ունեցող միջնորդություններ:

Պատասխանողի դիրքորոշումը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են (եթե պատասխան ներկայացված է, իսկ եթե պատասխան չի ներկայացվել, ապա՝ նշում այդ մասին)․

- պահանջի փաստական հիմքերից յուրաքանչյուրի դեմ բերված առարկությունները, եթե պատասխանողը ժխտում է հայցվորի առաջադրած փաստերը («ժխտող առարկություն»),
- առարկության փաստական հիմքերը, ուր հնարավորինս սեղմ շարադրվում են այն հիմնական փաստերը, որոնք առաջադրել է պատասխանողը («պոզիտիվ առարկություն»),
- պատասխանողի փաստարկները պահանջի իրավական հիմնավորման վերաբերյալ՝ յուրաքանչյուր հիմքի մասով առանձին,
- պատասխանողի կողմից առաջադրված լրացուցիչ իրավական հիմքերը,
- դիրքորոշումը հայցվորի պահանջի վերաբերյալ,
- էական նշանակություն ունեցող միջնորդությունները:

Երրորդ անձի դիրքորոշումը

Երրորդ անձի դիրքորոշումը շարադրվում է ըստ հայցվորի կամ պատասխանողի դիրքորոշման կետերի, կախված այն

հանգամանքից՝ երրորդ անձն ինքնուրույն պահանջ ներկայացնում է, թե հանդես է գալիս պատասխանողի կողմում:

Չակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները

Չակընդդեմ հայցի առկայության դեպքում վճռում պետք է ներկայացվեն նաև հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները՝ վերոգրյալ բաժինների կարգով: Ընդ որում, հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները կարող են նկարագրվել ինչպես առանձին, այնպես էլ համապատասխանաբար պատասխանողի և հայցվորի դիրքորոշումների հետ մեկտեղ:

• **Պատճառաբանական մաս**

Պատճառաբանական մասում շարադրվում են.

- գործի փաստերը,
- կիրառելի իրավունքը (իրավական հիմքերը),
- իրավական հարցերը (խնդիրները),
- յուրաքանչյուր իրավական հարցի վերլուծությունը,
- յուրաքանչյուր իրավական հարցի վերաբերյալ իրավական եզրակացությունը:

Գործի փաստերը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են այն փաստերը, որոնք դատարանը հիմք է ընդունում իր վճռի համար: Դրանք են.

Ա. չվիճարկվող փաստերը,

Բ. փաստեր, որոնք ապացուցելու պարտականությունից կողմն ազատվում է,

Գ. ապացուցման ենթակա փաստեր:

Ա. չվիճարկվող փաստերը

Հասկացությունը. չվիճարկվող է այն փաստը, որը մի կողմն առաջադրել է, իսկ հակառակ կողմը՝ ընդունել այն իր կողմից ներկայացված դատավարական փաստաթղթով կամ դատական միտի ընթացքում արված հայտարարությամբ կամ չի առարկել այդ փաստին որոշակի ժամկետում, եթե տվյալ ժամկետում պարտավոր էր առարկություն ներկայացնել (ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, 95-րդ հոդված):

Շրջանակր որոշելը. չվիճարկվող փաստերի շրջանակը որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն, ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը որոշելիս: Դատարանը կարող է իր նախաձեռնությամբ կամ կողմի միջնորդությամբ հանել տվյալ փաստն ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակից մաս դատաքննության ընթացքում, եթե փաստին հակառակվող կողմն ընդունում է տվյալ փաստը դատաքննության ընթացքում, և տվյալ փաստին չի հակառակվում գործին մասնակցող անձանցից ոչ մեկը:

Շարադրանքի կանոնները. մնան փաստերը դատարանի կողմից չեն հաստատվում (ապացուցված չեն համարվում), սակայն հիմք են ընդունվում վեճի լուծման համար: Բացառություն են կազմում այն չվիճարկվող փաստերը, որոնք ապացուցելը դատարանն անհրաժեշտ է համարում՝ ելնելով արդարադատության շահերից (փաստեր, որոնց անարժանահավատությունն առերևույթ ակնհայտ է, կամ որոնք պահանջը քննելու նախապայման են համարվում, օրինակ՝ համատեղ սեփականատեր լինելու հանգամանքը կողմերին համատեղ սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը բաժանելու պահանջը քննելու համար), որի պարագայում դրանք ներառվում են

ապացուցման ենթակա փաստերի թվում, և բաշխվում է դրանց ապացուցման բեռը:

Բ. Փաստերը, որոնք ապացուցման ենթակա չեն

Հասկացությունը. ապացուցման ենթակա չէ այն փաստը, որն ապացուցելու պարտականությունից կողմն ազատված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի ուժով (հանրահայտ և նախադատելի փաստեր), թեկուզև նման փաստը վիճարկվել է:

Շրջանակը որոշելը. այն փաստերի շրջանակը, որոնք ապացուցման ենթակա չեն, որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն ապացուցում պահանջող փաստերը որոշելիս: Միաժամանակ, դատարանը կաշկանդված չէ որևէ փաստ ապացուցման ոչ ենթակա համարելու դատավարության որևէ փուլում՝ մինչև դատաքննության ավարտը:

Շարադրանքի կանոնները. նման փաստերը դատարանի կողմից չեն հաստատվում (չեն ապացուցվել), սակայն հիմք են ընդունվում վեճի լուծման համար: Այս ենթաբաժնում պետք է մատնանշվեն այն ապացույցները, որոնցով հիմնավորվում է հիշյալ հոդվածով սահմանված որևէ հիմքի կիրառումը: Փաստը տվյալ դատական տարածքում (տվյալ դատարանին ընդդատյա տարածքում) հանրահայտ լինելու մասին դատարանի եզրակացությունը կարող է արվել առանց որևէ ապացույցի, եթե դրա հանրահայտության հանգամանքը դատարանին հայտնի է: Այն փաստը, որը դատարանը հանրահայտ է համարում, կարող է հիմք ընդունվել վեճի լուծման համար, եթե անգամ կողմերից որևէ մեկն այդ փաստը չի առաջադրել, պայմանով, որ նման փաստի առկայությունը կարող էր խելամտորեն ենթադրվել:

Գ. Ապացուցման ենթակա փաստերը

Հասկացությունը. ապացուցման ենթակա է գործին մասնակցող անձի առաջադրած յուրաքանչյուր փաստ, բացառությամբ Ա և Բ կետերով նախատեսված փաստերի:

Շրջանակը որոշելը. ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 5-րդ ենթակետի համաձայն ապացուցում պահանջող փաստերը որոշելիս կամ մինչև դատաքննությունը:

Շարադրանքի կանոնները. այս ենթաբաժնում ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստի վերաբերյալ դատարանի նախընտրած հերթականությամբ պետք է.

- շարադրվի բուն փաստը, որն առաջադրել է կողմը,
- պատճառաբանվի, թե ով է կրում դրա ապացուցման պարտականությունը (բեռը) և օրենքի որ նորմի համաձայն,
- դատարանի կողմից գնահատվի յուրաքանչյուր հետազոտված ապացույց ու կողմի փաստարկ տվյալ ապացույցի ապացուցողական նշանակության մասին՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան,
- ներառի դատարանի եզրակացությունը տվյալ փաստի վերաբերյալ, շարադրելով՝
 - փաստ, որը դատարանն ապացուցված է համարում և հաստատում է,
 - շարադրելով փաստը, որը դատարանը համարում է չապացուցված:

• **Կիրառելի իրավունքը (իրավական հիմքերը)**

Ինչն է վկայակոչվում. վկայակոչվում են օրենքները, միջազգային պայմանագրերը և այլ իրավական ակտերը:

Հաշվի առնելով, որ դատական ակտերը նոր իրավական նորմեր չեն սահմանում, այլ ընդամենն օգնում են միատեսակ

մեկնաբանել և կիրառել իրավունքի այս կամ այն նորմը, նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտերը չեն վկայակոչվում:

Որ նորմերն են վկայակոչվում. այս բաժնում վկայակոչվում են իրավական այն նորմերը, որոնք դատարանը կիրառելու է:

Ամեն դեպքում, վճռի հիմքում կարող են դրվել միայն այն իրավական հիմքերը, որոնք քննարկվել են դատարանում, այն է՝ հիմքեր, որոնց կիրառման կամ կիրառումը մերժելու վերաբերյալ կողմերը հնարավորություն են ունեցել իրենց կարծիքը ներկայացնելու դատարանին՝ փաստարկելով, թե ինչու դատարանը պետք է ընդունի իրենց դիրքորոշումը և չընդունի հակառակորդին: Կողմը համարվում է նման հնարավորություն ունեցած, եթե պատշաճ կերպով ծանուցվել է այն նիստի վայրի և ժամանակի մասին, որի ընթացքում տվյալ իրավական հիմքերը նախատեսվում էր քննարկել:

Ինչպես են վկայակոչվում իրավական հիմքերը. իրավական հիմքերը վկայակոչվում են՝ նշելով տվյալ նորմը սահմանող ակտի անվանումը, տվյալ նորմի համարն ակտի համարակալման համակարգում՝ փակագծերում հղում կատարելով տվյալ իրավական նորմի պաշտոնական աղբյուրին, ուր այդ նորմը հրապարակված է (օրենքների պարագայում նման հղումը ցանկալի է, բայց պարտադիր չէ):

Իրավական նորմի բառացի մեջբերումից պետք է խուսափել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վճռում քննարկվելու է տվյալ նորմում պարունակվող բառերի կամ արտահայտությունների նշանակությունը՝ տվյալ նորմը մեկնաբանելու համար կամ այլ նպատակով: Այս դեպքում էլ պետք է մեջբերվի նորմի միայն վերաբերելի մասը:

Ամեն դեպքում, պետք է բացառել նորմերի՝ միմյանց հաջորդող բառացի մեջբերումները:

- **Իրավական խնդիրը**

Չասկազուքունը. իրավական խնդիրը գործի փաստերի և կիրառելի իրավունքի նորմի համադրման արդյունքում ծագող այն հարցադրումն է, որի պատասխանը հանգեցնում է վեճի կամ վեճի լուծման համար անհրաժեշտ նախապայման հանդիսացող հարցի լուծմանը: Նույն գործով կարող են ծագել մեկից ավելի իրավական խնդիրներ:

Ինչպես որոշել խնդիրը. իրավական խնդիրը լուծելու համար կիրառելի իրավական նորմի(երի) հետ համադրվում են պահանջի կամ առարկության հիմքում դրված էական փաստական հիմքերից յուրաքանչյուրը: Համադրվում են միայն այն փաստերը, որոնք հաստատված են դատարանի կողմից, կամ որոնք դատարանը հիմք է ընդունում որպես չվիճարկված փաստեր կամ փաստեր, որոնց ապացուցման պարտականությունից կողմն ազատված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի հիմքով:

Ինչպե՞ս ձևակերպել խնդիրը. խնդիրը ձևակերպվում է հարցի ձևով: Որպես կանոն, իրավական խնդրի սահմանման համար փաստերի էությունը պետք է շարադրվի համառոտ և անդեմ, իսկ իրավական նորմը՝ միայն այն մասով, որը վերաբերելի է: Այնուհետև իրավական հարցի ձևակերպումը կատարվում է հետևյալ բանաձևով. արդյո՞ք տվյալ փաստի նկատմամբ կիրառելի է իրավական նորմի տվյալ պայմանը, կամ արդյո՞ք տվյալ փաստը բավարարում է կիրառելի իրավական նորմի պահանջը:

- **Վերլուծություն**

Բովանդակությունը. այս բաժնում դատարանը ձևական (\$որմալ) տրամաբանության կանոններին համապատասխան կատարում է յուրաքանչյուր իրավական խնդրի առանձին քննարկում, համադրում է գործի փաստերը կիրառելի իրավա-

կան նորմերի հետև և իրավունքի հարցի վերաբերյալ հանգում եզրակացության, քննարկում է գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման հարցը, հանգում է եզրակացությունների:

Մեջբերումները. այս բաժնում իրավական նորմերի բառացի մեջբերումներից հարկ է խուսափել: Նորմի առանձին մաս կարող է բառացի մեջբերվել միայն այն դեպքում, երբ մեկնաբանվելու է այդ մասում պարունակվող որևէ բառ կամ բառակապակցություն:

Նախադեպի կիրառումը. նախադեպային ակտի մեջբերումները պետք է ուղեկցվեն հստակ հղումով տվյալ ակտին՝ նշելով գործի անունը, որոշման ամսաթիվը, ինչպես նաև անդրադառնալ տվյալ նախադեպի կիրառելիության հարցին: Կիրառելիության հարցի շրջանակներում անհրաժեշտ է համառոտակի շարադրել վկայակոչվող գործի փաստերը, համադրելով պարզել դրանց նմանությունը քննվող գործի փաստերին, որից հետո միայն եզրակացություն անել քննվող գործի նկատմամբ նախկին գործով տրված լուծման և դրա պատճառաբանության կիրառելիության մասին: Եթե նախադեպը կիրառելի է, ապա նախադեպային որոշման մեջ տեղ գտած պատճառաբանությունը բառացի վերարտադրելու կարիք չկա. բավարար է վկայակոչել բուն նախադեպային որոշումը, եթե դատարանը չի ցանկանում լրացուցիչ պատճառաբանություն ավելացնել:

Ղատական ծախսերը. այս բաժնում դատարանն արձանագրում է ներկայացված հայցադիմումի համար պետական տուրքի վճարված, վճարումը հետաձգված կամ վճարումից ազատված լինելու մասին: Այնուհետև քննարկում է, պետական տուրքից զատ, այլ դատական ծախսերի առկայության հարցը: Կախված վեճի լուծումից՝ դատարանը եզրակացություններ է տանում գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսե-

րի՝ բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն բաշխման վերաբերյալ:

- **Եզրափակիչ մաս**

Բովանդակությունը. Եզրափակիչ մասի սկզբում դատարանը վկայակոչում է վերոգրյալ պատճառաբանությունն ու վճիռ կայացնելու իր իրավասության աղբյուրը (դատավարական նորմերը), որոնցով ղեկավարվելով վճիռ է կայացնում:

Դատական ակտի նախորդող տեքստից բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում տեղադրվում է «ՎՆՌԵՑ» բառը, որից հետո ևս մեկ տող բաց թողնելով՝ շարադրվում է հետևյալը.

1. Վեճի լուծման վերաբերյալ դատարանի վերջնական եզրակացությունը (լուծումը). այս բաժնում նշվում է յուրաքանչյուր հայցապահանջը բավարարելու կամ մերժելու մասին դատարանի եզրակացությունը (լուծումը):

2. Դատական ծախսերի բաշխումը. այս բաժնում նշվում է դատարանի եզրահանգումը գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ:

3. Ծանոթագրությունները, ուր նշվում են վճիռը կամովին չկատարելու դեպքում այն դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով՝ պարտապանի հաշվին կատարելու մասին, և դատական ակտի բողոքարկման ժամկետն ու այն վերադաս դատական ատյանը, ուր կարող է ներկայացվել բողոքը:

Առաջին ատյանի դատարանի կողմից վարչական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտը կառուցված է.

- **Գործի դատավարական նախապատմությունից, որտեղ նկարագրվում են՝**

ա) հայցի առարկան (հայցապահանջը),

բ) հայցի հիմքը (հիմքերը),

գ) գործի նախապատրաստման փուլի համառոտ վերլուծությունը կամ նկարագրությունը (եթե այդպիսին իրականացվել է),

դ) գործով էական միջնորդությունների և դրանց վերաբերյալ կայացված դատական ակտերի մասին, այլ էական դատավարական գործողությունների մասին,

ե) ներկայացված ապացույցների թվարկումը,

զ) ապացուցման բեռի բաշխման մասին,

է) այլ դատավարական մանրամասներ:

- **Հայցվորի իրավական դիրքորոշումից**, որում նկարագրվում են հայցի վերաբերյալ հիմնավորումները:
- **Պատասխանողի իրավական դիրքորոշումից**, որում նկարագրվում են պատասխանողի հիմնավորումները և առարկությունները:
- **Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերից և դատական ակտի պատճառաբանություններից**, որոնցում ներկայացվում են
 - ա) հանրահայտ ճանաչված հանգամանքները.
 - բ) նախադատելի հանգամանքները.
 - գ) ապացուցման ենթակա հանգամանքները:

Այս ենթաբաժնում նկարագրվում է բուն ապացուցման գործընթացը, այն է՝ ապացուցման բեռի բաշխմանը համահունչ պետք է քննարկել յուրաքանչյուր փաստի առկայության կամ բացակայության հարցը՝ ելնելով ապացույցների հետազոտման և գնահատման ձևական (ֆորմալ) դատավարական կանոններից.

ա) կիրառելի օրենքի և իրավական այլ ակտերի որոշում.

բ) Եվրոպական դատարանի և վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպերի որոշում, եթե այդպիսիք առկա են.

գ) հայցի յուրաքանչյուր հիմքի վերլուծություն վերաբերելի հաստատված փաստերի հիման վրա:

• **Եզրափակիչ մաս.**

- հայցի լուծման մասին վերջնական եզրահանգում.
- վճռի բողոքարկման կարգը
- օրենքով սահմանված դեպքերում հարկադիր կարգով վճռի կատարման մասին նշում:

Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քրեական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտը կառուցված է՝

• **Գործի դատավարական նախապատմությունից.**

- ա) երբ և ում կողմից է քրեական գործ հարուցվել,
- բ) առաջադրված մեղադրանքի բովանդակությունը,
- գ) երբ է մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել դատարան:

• **Ապացույցների հետազոտումից և գնահատումից՝**

- ա) դատարանի կողմից հաստատված փաստերը,
- բ) այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները,
- գ) այն ապացույցները, որոնք դատարանի կողմից ճանաչվել են անթույլատրելի, ոչ վերաբերելի կամ ոչ արժանահավատ, եթե այդպիսիք առկա են,
- դ) առաջադրված մեղադրանքի հետ հակասության դեպքում դատարանի պատճառաբանությունը:

- **Դատարանի իրավական վերլուծություններից՝**

ա) արարքի որակում ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի հատկանիշներով,

բ) Եվրոպական դատարանի և /կամ/ Վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպային մեկնաբանությունների կիրառման որոշում, եթե այդպիսիք առկա են,

գ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածով թվարկված հարցերի լուծում,

դ) դատավարական այն նորմերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է որոշում ընդունելիս:

- **Եզրափակիչ մասից՝**

ա) դատարանի որոշումները,

բ) դատավճռի բողոքարկման կարգը:

Արագացված դատաքննությամբ կայացված վերջնական դատական ակտը կառուցված է՝

- **Գործի դատավարական նախապատմությունից՝**

ա) երբ և ում կողմից է քրեական գործ հարուցվել,

բ) առաջադրված մեղադրանքի բովանդակությունը,

գ) երբ է մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել դատարան:

- **«Արագացված դատական քննություն» մասից**

Գործի քննության ժամանակ դատարանը պետք է պարզի և այս մասում պարտադիր պետք է շարադրի հետևյալը.

«Մինչ դատաքննությունն սկսելն ամբաստանյալ _____-ը միջնորդեց դատական քննությունն անցկացնել արագացված կարգով և հայտարարեց, որ միջնոր-

դությունը ներկայացրել է կամավոր, խորհրդակցել է պաշտպանի հետ, գիտակցում է արագացված կարգով դատաքննություն անցկացնելու հետևանքները, առաջադրված մեղադրանքն իրեն պարզ է, համաձայն է մեղադրանքին:

Դատարանը հանգովելով, որ առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ և 375.2-րդ հոդվածներով նախատեսված պայմանները, որոշում է կայացրել արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու մասին:

Դատարանը հիմք ընդունելով մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները, գտնում է, որ ամբաստանյալ _____-ը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի _____ հոդվածով նախատեսված արարք»:

• **Դատարանի իրավական վերլուծություններից՝**

ա) այս մասում չեն շարադրվում ապացույցները,

բ) Վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպային մեկնաբանությունների կիրառման որոշում, եթե այդպիսին առկա է,

գ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածով թվարկված հարցերի լուծումը՝ հաշվի առնելով 45¹ գլխի կանոնները,

դ) դատավարական այն նորմերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է որոշում ընդունելիս:

• **Եզրափակիչ մասից՝**

ա) դատարանի որոշումները,

բ) դատավճռի բողոքարկման կարգը, որում նշվում է, որ այն չի կարող բողոքարկվել քրեական դատավարության օրենսգրքի 395-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հիմքով:

ԲԱԺԻՆ 6

ՊԱՏԺԻ ՆՇԱՆԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված է, որ պատժի նպատակներն են սոցիալական արդարության վերականգնումը, պատժի ենթարկված անձի ուղղումը և հանցագործությունների կանխումը:

Սոցիալական արդարության վերականգնման նպատակը փոխկապակցված է պատժի մյուս երկու՝ հանցագործի ուղղման և հանցագործությունների կանխման նպատակների հետ: Այսինքն՝ սոցիալական արդարության վերականգնումը հնարավոր է, եթե հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշանակվի այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ ու բավարար է նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Պատժի նպատակների փոխկապակցվածության հարցին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ և արձանագրել, որ պատժի նպատակները «(...) փոխկապակցված և փոխհամաձայնեցված են (մեկ նպատակը ենթադրում է մյուսները և յուրաքանչյուրի ինքնուրույն իրականացումն օժանդակում է մյուսներին): Այսինքն՝ պատժի նպատակներին հասնելու երաշխիք է հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ արդարացի, արարքի ծանրությանը և հասարակական վտանգավորությանը համապատասխան պատիժ նշանակելը»¹:

Պատժի՝ սոցիալական արդարությունը վերականգնելու նպատակը բխում է արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածից, որը սահմանում է, որ հանցանք

¹ Տե՛ս Արթուր Ալբերտի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-142/07 որոշումը:

կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժը և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դրա կատարման հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ և բավարար լինեն նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Բացի դրանից, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատիժ:

Մեկնաբանելով քրեաիրավական վերոնշյալ դրույթները՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ձևավորել է այն դիրքորոշումը մասին, որ «Պատիժը համարվում է արդարացի, եթե դատարանը ճիշտ է գնահատում գործի բոլոր հանգամանքները, անձին բնութագրող բոլոր տվյալները և քրեական օրենքով նախատեսված պահանջներից ելնելով, հանցագործության մեջ մեղավոր անձի նկատմամբ նշանակում է այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ և բավարար է այդ անձին ուղղելու և նրա կողմից նոր հանցանքի կատարումը կանխելու համար»²:

Հիմնվելով օրինականության սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի վրա՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասում օրենսդիրն ամրագրել է նաև, որ արդարացի պատիժը որոշվում է նույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով սույն օրենսգրքի Ընդհանուր մասի դրույթները:

Մեկնաբանելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ և 61-րդ հոդվածների միջև առկա կապը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Ս. Աբրահամյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արձանագրել է, որ

² Տե՛ս Կարեն Տիգրանի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ ՎԲ-201/07 որոշումը:

«Պատիժ նշանակելիս օրինականության սկզբունքն արտահայտվում է նրանում, որ պատժի տեսակն ու չափը որոշվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի այն հոդվածի սանկցիայով, որի դիսպոզիցիայի հատկանիշներին համապատասխան անձը մեղավոր է ճանաչվել հանցագործության մեջ: Փաստորեն, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը պարտադրում է դուրս չգալ Հատուկ մասի հոդվածի սանկցիայի սահմաններից: Նշանակվող պատիժը չի կարող հոդվածի սանկցիայում նախատեսված պատժի առավելագույն կամ նվազագույն չափից ավելի խիստ կամ մեղմ լինել: Այդ պահանջից բացառություն կարող է անել միայն օրենքը, որը ընդհանուր մասում նախատեսված հատուկ նորմերի ուժով դատարանին իրավունք է վերապահում դուրս գալ այդ սահմաններից: Սասնավորապես, տվյալ հանցագործության համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված պատժի նվազագույն չափից ավելի ցածր պատիժ նշանակելը կարգավորվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի³ նորմերով»⁴:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է պատժի տեսակի և չափի որոշման կանոնը, որը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի համար հիմք է հանդիսացել արձանագրելու, որ պատիժ նշանակելիս «(...) դատարանը պետք է բացահայտի կատարված կոնկրետ հանցանքի առանձնահատուկ հատկանիշները, որոնք կարող են ազդել հանրության համար վտանգավորության աստիճանի վրա (հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, վնասի չափը և այլն): Դատարանը հանրության

³ Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու մասին տես սույն գլխի §6.3-ը:

⁴ Տես Մանուշակ Վալոդի Աբրահամյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 6-ի թիվ ՎԲ-63/07 որոշումը:

համար վտանգավորության բնույթը որոշելու ժամանակ պետք է պարզի և հաշվի առնի նաև պաշտպանվող հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը հանցանքի կատարման պահին»⁵:

Արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածը մեկնաբանելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է նաև հանցավորի անձը բնութագրող հատկանիշները: Հ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է այն դիրքորոշումը, որ «Պատասխանատվության և պատժի անհատականացման հիմք են ոչ միայն կատարված արարքի հասարակական վտանգավորության աստիճանի, այլև հանցավորի անձը բնութագրող հատկանիշներ հանդիսացող նրա սոցիալ-հոգեբանական, սոցիալ-ժողովրդագրական, քրեաբանական և քրեաիրավական, ֆիզիկական հատկությունների համակցության ճիշտ գնահատումը (ընտանեկան դրությունը, վարքագիծը աշխատանքում և կենցաղում, աշխատունակությունը, առողջական վիճակը, տարիքը, դատվածությունը և այլն):

Պատիժ նշանակելիս հանցավորի նկատմամբ անհատական մոտեցումն անհրաժեշտ է, որպեսզի դատարանը պատժի տեսակն ու չափը ընտրելիս համոզվի, որ դրանով կհասնի պատժի նպատակների»⁶:

⁵ Տե՛ս Արթուր Ալբերտի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-142/07 որոշումը: Տե՛ս նաև Սպարտակ Կարենի Նարոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵՇՂ/0025/01/08 որոշման 9-րդ կետը:

⁶ Տե՛ս Հազարապետ Ալբերտի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-50/07 որոշումը: Տե՛ս նաև Սպարտակ Կարենի Նարոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵՇՂ/0025/01/08 որոշման 8-րդ կետը: Տե՛ս Սերյոժա Սարգսի Թոմոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ

Անձի նկատմամբ նշանակվող պատժի և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ պատժի նպատակների միջև առկա կապին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև Ռ.Խատոյանի⁷, Հ.Հաբեշյանի⁸, Ա.Մինասյանի⁹, Վ. Մնացականյանի¹⁰ Ս. Նարոյանի¹¹, Կ. Հայրապետյանի¹², Հ. Պետրոսյանի¹³, Դ. Հովհաննիսյանի¹⁴, Ս. Թոմոյանի¹⁵, Է. Պետրոսյանի և Վ. Էլոյանի¹⁶, ինչպես նաև Ա. Անտոնյանի¹⁷, վերաբերյալ որոշումների մեջ:

-
- դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԼԴ2 /0019/01/09 որոշման 15-րդ կետը:
- ⁷ Տե՛ս Ռոբերտ Սուրենի Խատոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշումը:
- ⁸ Տե՛ս Հարություն Տիգրանի Հաբեշյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-145/07 որոշումը:
- ⁹ Տե՛ս Անուշ Արարատի Մինասյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-185/07 որոշումը:
- ¹⁰ Տե՛ս Վաչիկ Ալբերտի Մնացականյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի թիվ ՎԲ-25/08 որոշման 19-րդ կետը:
- ¹¹ Տե՛ս Սպարտակ Կարենի Նարոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵՇԴ/0025/01/08 որոշման 11-րդ կետը:
- ¹² Տե՛ս Կարեն Պարոյրի Հայրապետյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԵԿԴ /0146/01/08 որոշման 11-րդ կետը:
- ¹³ Տե՛ս Հասմիկ Արտաշեսի Պետրոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 29-ի թիվ ԱՐԱԴ/0050/01/08 որոշումը:
- ¹⁴ Տե՛ս Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 9-10-րդ կետերը:
- ¹⁵ Տե՛ս Սերյոժա Սարգսի Թոմոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԼԴ2 /0019/01/09 որոշման 13-րդ կետը:
- ¹⁶ Տե՛ս Էդգար Սասունիկի Պետրոսյանի և Կարագղատ Սամվելի Էլոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵՇԴ/0031/01/09 որոշման 12-րդ կետը:

Պատժի հարցերի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում կարևոր տեղ են զբաղեցնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի՝ այլընտրանքային սանկցիա ունեցող հողվածներով պատիժ նշանակելու վերաբերյալ որոշումները: Այլընտրանքային սանկցիայի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ վերջինիս առկայությունը հնարավորություն է տալիս դատարանին, ելնելով կոնկրետ հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթից և աստիճանից, հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշանակել արդարացի պատիժ՝ ընտրելով հողվածի սանկցիայով նախատեսված պատժատեսակներից որևէ մեկը:

Վերոնշյալ հանգամանքը հաշվի առնելով՝ Գ. Մադաթյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) այլընտրանքային սանկցիաների միջև ընտրություն կատարելիս պատժի արդարացիության սկզբունքի ապահովման հիմնական երաշխիքը դատարանների կողմից յուրաքանչյուր գործի քննության ժամանակ այնպիսի հանգամանքների բացահայտումն է, որոնք ազդել են անձի կողմից կատարված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի վրա»¹⁸:

Արարքի հանրային վտանգավորության բնույթը հանցագործության որակական կողմն է, այն որոշվում է մեղքի ձևի և տեսակի, հանցագործության նպատակի և շարժառիթի, ինչպես նաև քրեական օրենսդրությամբ պահպանվող հասարակական հարաբերության՝ հանցանքի կատարման պահին ունեցած սո-

¹⁷ Տե՛ս Արթուր Խաչիկի Անտոնյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ՍԴ/0226/01/09 որոշման 14–16-րդ կետերը:

¹⁸ Տե՛ս Գարուշ Նորիկի Մադաթյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԵՀԴ/0029/01/08 որոշման 13-րդ կետը:

ցիալական նշանակության վերաբերյալ փաստական տվյալների ամբողջությամբ:

Գ.Մադաթյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի որոշման հարցին և, կարևորելով խախտված քրեաիրավական նորմով պաշտպանվող հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը, դիրքորոշում է ձևավորել առ այն, որ «(...) պատիժ նշանակելիս դատարանները պարտավոր են հաշվի առնել տվյալ ժամանակահատվածում քրեական օրենսդրությամբ պահպանվող կոնկրետ հասարակական հարաբերության սոցիալական նշանակությունը, այդ ոլորտում պետության քրեական քաղաքականության ուղղվածությունը»¹⁹:

Ինչ վերաբերում է արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանին, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ «(...) [վերջինիս] որոշման ժամանակ դատարանը պետք է բացահայտի կատարված հանցագործությամբ պատճառված վնասի չափը, հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը, հանցակցության դեպքում՝ հանցավորի կատարած արարքը և հանցագործությանը նրա մասնակցության աստիճանը»²⁰:

Անձի կողմից կատարված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի և աստիճանի վերաբերյալ վերոշարադրյալ դիրքորոշումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կիրառել է նաև հետա-

¹⁹ Տե՛ս Գարուշ Նորիկի Մադաթյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԵՇԴ/0029/01/08 որոշման 15-րդ կետը:

²⁰ Տե՛ս Գարուշ Նորիկի Մադաթյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԵՇԴ/0029/01/08 որոշման 14-րդ կետը:

գայում կայացված՝ Կ. Հայրապետյանի²¹, Է. Ստեփանյանի²², Ս. Թոմոյանի²³, Է. Պետրոսյանի և Վ. Էլոյանի²⁴, ինչպես նաև Ա. Անտոնյանի²⁵ վերաբերյալ որոշումներում:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված պատժի նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ նախադրյալ է պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների պատշաճ գնահատումը: Այս մոտեցումն ամրագրված է Ա. Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման համաձայն՝ «[Հ]անցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ ինչպես պատժատեսակի, այնպես էլ պատժաչափի վերաբերյալ դատարանի կողմից կայացված որոշումը պետք է հիմնված լինի կատարած հանցագործության, դրա առանձնահատկությունների, գործի կոնկրետ հանգամանքների, հանցավորի անձի, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքների բազմակողմանի գնահատման վրա՝ նպատակ ունենալով ապահովել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված պատժի նպատակների իրագործման հնարավորությունը»²⁶:

²¹ Տե՛ս Կարեն Պարույրի Հայրապետյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԵԿԴ /0146/01/08 որոշման 13-14-րդ կետերը:

²² Տե՛ս Էդգար Հրաչի Ստեփանյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ի թիվ ԵԿԴ/0098/01/09 որոշման 14-րդ կետը:

²³ Տե՛ս Սերյոժա Սարգսի Թոմոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԼԴ2 /0019/01/09 որոշման 14-րդ կետը:

²⁴ Տե՛ս Էդգար Սասունիկի Պետրոսյանի և Վարազդատ Սամվելի Էլոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵՇԴ/0031/01/09 որոշման 14-րդ կետը:

²⁵ Տե՛ս Արթուր Խաչիկի Անտոնյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ՍԴ/0226/01/09 որոշման 17-րդ կետը:

²⁶ Տե՛ս Արթուր Ալբերտի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-142/07 որոշումը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ և 63-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների ցանկի վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հետևյալ իրավական դիրքորոշումն է ձևավորել. «[Պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները] վերաբերում են ինչպես հանցագործությանը, այնպես էլ հանցավորի անձնավորությանը կամ բնութագրում են հանցագործությունն ու հանցավորի անձնավորությունը միաժամանակ: Այդ պատճառով էլ պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները պետք է դիտարկել որպես հանցագործության կազմի սահմաններից դուրս հանգամանքներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի վերաբերում են հանցագործությանը կամ հանցավորի անձնավորությանը, բարձրացնում կամ իջեցնում են հասարակական վտանգավորության աստիճանը և ազդում պատժի վրա»²⁷:

Առաջին անգամ հանգամանքների պատահական զուգորդմամբ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարելը որպես հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանք նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով:

Շարադրված քրեաիրավական դրույթի տառացի մեկնաբանությունից երևում է, որ այս հանգամանքի առկայության փաստը հաստատելու անհրաժեշտ պայմանները հետևյալներն են՝

²⁷ Տես Հազարապետ Ալբերտի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-50/07 որոշումը: Տես նաև Ռոբերտ Սուրենի խտոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշումը: Տես նաև Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 14-րդ կետը:

ա) անձն առաջին անգամ կատարել է ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք,

բ) հանցանքի կատարումը պայմանավորված է հանցավորի կամքից անկախ գոյություն ունեցող հանգամանքների այնպիսի փոփոխությամբ կամ համընկնմամբ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի իրենց հուզական ազդեցությունն ունենան անձի նկատմամբ և նպաստեն հանցանքի կատարմանը:

Կ.Յայրապետյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող վերոնշյալ հանգամանքը և արձանագրել, որ «(...) հանգամանքների պատահական զուգորդումը նախ և առաջ փաստի խնդիր է, որը դատարանի կողմից պետք է հաստատվի գործով բացահայտված բոլոր փաստական հանգամանքների համակցությամբ»²⁸:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 40-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Դատավորները քրեական գործերը և նյութերը լուծում են իրենց ներքին համոզմամբ՝ ներկայացված ապացույցների պատշաճ հետազոտման հիման վրա»: ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջբերված դրույթի ուժով գործն ըստ էության քննելու իրավասություն ունեցող դատարանները՝ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս հայեցողություն դրսևորելու ընդարձակ հնարավորություն ունեն: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Պ. Բայրամյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտել է այն դիրքորոշումը, որ «Դատարանի լայն հայեցողության շրջանակներում է նաև անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքների կիրառ-

²⁸ Տե՛ս Կարեն Պարույրի Յայրապետյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԵԿԴ /0146/01/08 որոշման 15-րդ կետը:

ման հարցը, քանի որ համաձայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ պատիժ նշանակելիս դատարանը կարող է հաշվի առնել նաև մեղմացնող այլ հանգամանքներ, որոնք նշված չեն նույն հոդվածի առաջին մասում»²⁹:

Դատարանի հայեցողությանը թողնելով հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքների կիրառման հարցը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, այնուամենայնիվ, սահմանափակման է ենթարկել այդ հայեցողությունը՝ Պ. Բայրամյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արձանագրելով, որ «[Ո]րպես մեղմացնող հաշվի առնվող հանգամանքները պետք է բավարարեն որոշակի չափանիշներ: Դրանք են.

ա) հանգամանքը պետք է իրական լինի, այսինքն՝ գործով ձեռք բերված ապացույցները պետք է հաստատեն դրա առկայությունը,

բ) այն պետք է ողջամտորեն նվազեցրած լինի անձի կամ նրա կատարած արարքի հանրային վտանգավորությունը,

գ) այն հաստատված ճանաչելիս դատարանը պետք է պահպանի ապացուցման ընդհանուր քրեադատավարական կանոնները. հանգամանքի առկայությունը հաստատող ապացույցները պետք է վերաբերելի և թույլատրելի լինեն, դրանք պետք է հետազոտված լինեն դատաքննության ընթացքում, ինչպես նաև պետք է պահպանվեն ապացույցների ստուգման և գնահատման օրենսդրական պահանջները»:

Պ. Բայրամյանի որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումը վկայակոչվել և կիրառվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Յ. Հովհաննիսյանի³⁰, Ա. Սարգսյանի³¹, Է. Ստեփանյա-

²⁹ Տե՛ս Պարույր Ստյոպայի Բայրամյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հունիսի 1-ի թիվ ՎԲ-84/07 որոշումը:

³⁰ Տե՛ս Հակոբ Գագիկի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 29-ի թիվ ՎԲ-13/08 որոշման 11-րդ կետը:

նի³², Է. Պետրոսյանի և Վ. Էլոյանի³³, ինչպես նաև Ա. Անտոնյանի³⁴ վերաբերյալ որոշումներում:

Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկել է այն հարցը, թե ընտանեկան դրությունը կարող է, արդյոք, դիտվել որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք: Արձանագրելով, որ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակվող պատիժն անխուսափելիորեն ազդում է նրա ընտանիքի անդամների վրա և, կախված ընտանիքի կյանքում անձի ունեցած դերից, այն կարող է նաև ծանր կացության մեջ դնել վերջիններիս՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել, որ, իրոք, ընտանեկան դրությունը կարող է դիտվել որպես անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք:

Վկայակոչված նախադեպային որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է նաև ընտանեկան դրությունը որպես հանցանք կատարած անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այլ հանգամանք հաշվի առնելու չափանիշը: Մասնավորապես այն, որ «(...) ընտանեկան դրությունը՝ որպես այլ մեղմացնող հանգամանք, անհրաժեշտ է հաշվի առնել ամբաստանյալի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս, և այդ կապակցությամբ դատարանը յուրաքանչյուր անգամ պետք է անդրադառնա հետևյալ հարցերին՝

³¹ Տե՛ս Ալեքսան Երեմի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ՀՅԲՐԴ3/0109/01/08 որոշման 23-րդ կետը:

³² Տե՛ս Էդգար Հրաչի Ստեփանյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի նոյեմբերի 26-ի թիվ ԵԿԴ/0098/01/09 որոշման 18-րդ կետը:

³³ Տե՛ս Էդգար Սասունիկի Պետրոսյանի և Վարադատ Սամվելի Էլոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵՇԴ/0031/01/09 որոշման 15-րդ կետը:

³⁴ Տե՛ս Արթուր Խաչիկի Անտոնյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ՍԴ/0226/01/09 որոշման 17-րդ կետը:

1. արդյոք ամբաստանյալը հանդիսանում է իր ընտանիքի միակ կերակրողը,
2. արդյոք նրա խնամքին գտնվում են անչափահաս երեխան կամ զառանյալ ծնողները,
3. արդյոք առկա են ընտանիքում նրա բացասական վարքագիծը (հարբեցողություն, թմրամոլություն, դաժան վերաբերմունք ընտանիքի անդամների նկատմամբ և այլն) հիմնավորող փաստական տվյալներ:

Ինչպես երևում է վերոգրյալից, ընտանիքի միակ կերակրող հանդիսանալը և խնամքին անչափահաս երեխայի առկայությունը՝ որպես ընտանիքում անձի ունեցած դերը բնութագրող և հետևաբար նրա պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքներ պետք է առանձին գնահատվեն, և մեկի գոյությունը չպետք է կապվի մյուսի հետ (...)³⁵:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշումը կարելի է մեկնաբանել հետևյալ կերպ՝

1. ամբաստանյալի ընտանիքում չափահաս երեխաների առկայությունը չի կարող միանշանակ բացառել ամբաստանյալի՝ իր ընտանիքի միակ կերակրող հանդիսանալու հանգամանքը.
2. ամբաստանյալի՝ որևէ տեղ պաշտոնապես չաշխատելը չի կարող հիմք հանդիսանալ եզրահանգելու, որ նա իր ընտանիքի միակ կերակրողը չէ:

Ի տարբերություն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի, որը դատարաններին թույլ է տալիս բացի այդ հոդվածում նախատեսված պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանքներից, հաշվի առնել նաև այլ հանգամանքներ, նույն օրենսգրքի 63-րդ հոդվածը տալիս է ծանրացնող հանգամանքների սպառիչ ցանկը: Այսինքն, որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող չեն կարող հաշվի

³⁵ Տե՛ս Ալեքսան Երեմի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ՀՀՔՐԴ3/0109/01/08 որոշման 28-րդ կետը:

առնվել այն հանգամանքները, որոնք մատնանշված չեն այդ հոդվածում, ինչպես նաև նրանք, որոնք ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված են որպես հանցագործության հատկանիշ:

Օրենսդրական այս ուղղակի արգելքը պահպանելով՝ Ռ. Խատոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ամրագրել է, որ «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասում շարադրված ծանրացնող հանգամանքների ցանկը սպառիչ է և տարածական մեկնաբանման ենթակա չէ»³⁶: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, Հ.Գաբրիելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ «Դատավճռում մատնանշելով հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձին բացասականորեն գնահատող այն հանգամանքները, որոնք թվարկված չեն քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածում, դատարանը կարող է դրանք դիտել որպես հանցավորի անձը բնութագրող հանգամանքներ»³⁷:

Զարգացնելով Հ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ձևակերպված իրավական վերլուծությունը՝ Ռոբերտ Սուրենի Խատոյանի վերաբերյալ 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասում շարադրված ծանրացնող հանգամանքների ցանկը սպառիչ է և տարածական մեկնաբանման ենթակա չէ»³⁸:

Ռ.Խատոյանի որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկման առարկա է դարձրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի

³⁶ Տե՛ս Ռոբերտ Սուրենի Խատոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշումը:

³⁷ Տե՛ս Հրանտ Լևոնի Գաբրիելյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 6-ի թիվ ՎԲ-65/07 որոշումը:

³⁸ Տե՛ս Ռոբերտ Սուրենի Խատոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշումը:

63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված՝ հանցագործությամբ ծանր հետևանքների պատճառելը:

Մեկնաբանելով այս հանգամանքը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «Հանցագործությամբ ծանր հետևանքների պատճառելու տակ պետք է նկատի ունենալ ոչ թե հոդվածում նախատեսված ծանր հետևանքը, որը համարվում է տվյալ հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշը, այլ այն հետևանքները, որոնք ավելի վտանգավոր են և էապես բարձրացնում են հանցագործության վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը»: Այլ կերպ ասած, եթե ծանր հետևանքների առաջացումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի կոնկրետ հոդվածով նախատեսված է որպես հանցագործության հատկանիշ, ապա այդ հետևանքները չեն կարող գնահատվել որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք: Սակայն, եթե ծանր հետևանքները ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված չեն որպես հանցագործության հատկանիշներ, բայց այդ հոդվածներով արգելված արարքների կատարման արդյունքում ծանր հետևանքներ են վրա հասնում, ապա այդ ծանր հետևանքների առաջացումը կարող է ճանաչվել պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք՝ պայմանով, որ դրանք արարքի հետ գտնվեն պատճառական կապի մեջ և ընդգրկված լինեն հանցավորի դիտավորությամբ:

Ռ. Խատոյանի որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է նաև, որ «[Պ]ատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքների պարզումն էական նշանակություն ունի հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցը ճիշտ լուծելու համար, [ուստի] անհրաժեշտ է բազմակողմանի հետազոտել պատիժը ծանրացնող հանգամանքների առկայության մասին վկայող գործի նյութերը՝ դա-

տավճռում նշելով ընդունված որոշման շարժառիթը»: Այլ կերպ ասած, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք(ներ)ի առկայության մասին իր հետևությունները դատարանը պետք է հիմնավորի կոնկրետ ապացույցներով: Ապացուցման այս պարտականությունը բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածից, որի 5-րդ կետի համաձայն՝ քրեական օրենքով նախատեսված պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ խստացնող հանգամանքները հաստատվում են միայն ապացույցների հիման վրա:

Վ. Մնացականյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող մեկ այլ հանգամանքի՝ հանցագործության մեջ առանձնապես ակտիվ դերին: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանության համաձայն՝ «Այս ծանրացուցիչ հանգամանքը հաշվի է առնվում հանցակիցների նկատմամբ պատիժ նշանակելիս: Խոսքն այն մասին է, որ հանցագործությանը մասնակցել են երկու կամ ավելի անձինք, և նրանցից մեկը կամ մի քանիսը (կազմակերպիչը, դրդիչը, առանձին դեպքերում՝ կատարողներից մեկը և այլն) դրսևորել են առանձին ակտիվություն»³⁹:

Վ. Մնացականյանի որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ Հանցակիցների նկատմամբ պատիժ նշանակելիս պետք է հաշվի առնվեն հանցագործության կատարման անձի փաստացի մասնակցության բնույթն ու աստիճանը, այդ մասնակցության նշանակությունը հանցագործության նպատակներին հասնելու մեջ, նրա ազդեցությունը պատճառված կամ

³⁹ Տե՛ս Վաչիկ Ալբերտի Մնացականյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի թիվ ՎԲ-25/08 որոշման 22-րդ կետը:

հնարավոր վնասի բնույթի և չափի վրա: Շարադրված կանոնի հիման վրա դատարանը դիրքորոշում է հայտնել, որ «Հանցագործության մեջ առանձնապես ակտիվ դերը բնութագրում է անձի մասնակցության աստիճանը. նրան է պատկանում նախաձեռնությունը, նա հանդես է գալիս որպես հանցագործության ոգեշնչող և առավել հաստատակամորեն է ձգտում հասնել հանցավոր արդյունքի: Ընդ որում, օրենքը ոչ թե խոսում է հանցագործության մեջ անձի պարզապես ակտիվ դերի մասին, այլ մատնանշում է նրա առանձնապես ակտիվ դերը: Այստեղից հետևում է, որ հանցագործության մեջ հանցավորի վարքագիծը պետք է արտահայտվի ոչ թե պարզապես ինչ-որ առաջարկությունների, նախաձեռնությունների ձևով, այլ առանձնաձևով, աչքի ընկնելու, օրինակ՝ կազմակերպչականության, մյուս մասնակիցների համախմբման, կարգապահության պահպանման, առաջնորդելու բոլոր դրսևորումներով և այլն»: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ այդպիսի անձը հանցագործության մյուս մասնակիցների մեջ առավել մեծ վտանգ է ներկայացնում:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետի համաձայն՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք է հանցանքն ակոհոլի ազդեցության տակ կատարելը: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատարանը, ելնելով հանցագործության բնույթից, կարող է ծանրացնող չհամարել այդ հոդվածի առաջին մասի 14-րդ կետում մատնանշված հանգամանքը:

Մեկնաբանելով օրենսդրական այս կարգավորումը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) հանցանքն ակոհոլի ազդեցության տակ կատարելը ոչ թե պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող պայման է, այլ ծանրացնող

հանգամանք»⁴⁰: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից «հանգամանք-պայման» տարբերակումը ենթադրում է, որ հանցանքն ակոհոլի ազդեցության տակ կատարելը անձի պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք է հանդիսանում միայն այն դեպքում, երբ ակոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է հանցանքը կատարելուն նպաստող պայման: «Հանգամանք-պայման» տարբերակումից ՀՀ վճռաբեկ դատարանը բխեցրել է հանցանքի կատարման ժամանակ անձի՝ ակոհոլ օգտագործած լինելու հանգամանքի գնահատման կանոնը, այն է՝ «(...) դատարանը պարտավոր է հանգամանորեն պարզել և հաշվի առնել, թե հանցավոր արարքն իր բնույթով կապված է արդյոք հանցանք կատարած անձի՝ ակոհոլ օգտագործած լինելու հետ»⁴¹:

Դ.Հովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանն գտել է, որ ակոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է ամբաստանյալի կողմից հանցանքի կատարմանը նպաստող պայման: Դատարանի այս եզրահանգումն առաջին հերթին հիմնված է վկայակոչված գործի փաստական հանգամանքների գնահատման վրա, սակայն գործի հանգամանքներից բացի, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ընդհանրական բնույթի դատողություն էլ է արել՝ արձանագրելով, որ «[ա]նձի կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունների մեծ մասը կատարվում է ակոհոլի ազդեցության տակ, ընդ որում, որպես կանոն, այդ

⁴⁰ Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 14-րդ կետը:

⁴¹ Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 15-րդ կետը:

վիճակը նպաստում է նման հանցագործությունների կատարմանը»⁴²:

Վերլուծելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու հետ կապված ՀՀ քրեական օրենսգրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ հատուկ սահմանափակում չի նախատեսել»⁴³:

Ռ. Խատոյանի որոշումից հետո կայացված՝ Հ.Հաբեշյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կրկին անդրադարձել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածով սահմանված՝ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու հարցին և առաջին քայլն արել սահմանագծելու համար վերոնշյալ քրեախրավական դրույթի կիրառման պայմանները: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ «օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար անհրաժեշտ է հետևյալ երկու պայմաններից առնվազն մեկը՝

1. գործի բացառիկ հանգամանքները.
2. խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելը»⁴⁴:

⁴² Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 19-րդ կետը:

⁴³ Տե՛ս Ռոբերտ Սուրենի Խատոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ՎԲ-55/07 որոշումը:

⁴⁴ Տե՛ս Հարություն Տիգրանի Հաբեշյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-145/07 որոշումը: Տե՛ս նաև Հակոբ Գագիկի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 29-ի թիվ ՎԲ-13/08 որոշման 19-րդ կետը: Տե՛ս նաև Սամվել Գրիգորի Հունիկյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 29-ի թիվ ՎԲ-11/08 որոշման 18-րդ կետը: Տե՛ս նաև Վաչիկ Ալբերտի Սնացականյանի

Նույն որոշման մեջ մեկնաբանելով «գործի բացառիկ հանգամանք» հասկացությունը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ դրանք կապված են հանցանքի շարժառիթների ու նպատակների, հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս ու դրանից հետո նրա վարքագծի հետ: Այդպիսիք կարող են լինել նաև այլ հանգամանքներ, որոնք էականորեն նվազեցնում են հանցանքի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը: Այս առումով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է ոչ թե պատիժը մեղմացնող տվյալների քանակը, այլ այն, թե որքանով են դրանք էապես ազդել պատժի՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի նվազեցման վրա:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառման պայմաններից երկրորդին՝ խմբակային հանցագործության մասնակցի կողմից խմբի կատարած հանցանքը բացահայտելուն ակտիվորեն աջակցելուն, ապա Հ.Հաբեշյանի որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ այն հավասարազոր է պատիժը մեղմացնելու բացառիկ հիմքին և պատիժը մեղմացնելու հարցում ունի նույն դերը, ինչ գործի բացառիկ հանգամանքն է:

Հ.Հովհաննիսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածում օգտագործված «բացառիկ» բառը և դիրքորոշում ձևավորել առ այն, որ «[վերջինս] ենթադրում է, որ տվյալ փաստական հանգամանքը կամ դրանց համակցությունը դուրս են գալիս սովորականի շրջանակներից: Այլ կերպ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառման համար հիմք հանդիսացած մեղմացնող հանգամանքը կամ մեղմացնող հանգամանք-

վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի թիվ ԿԲ-25/08 որոշման 21-րդ կետը: Տե՛ս նաև Աշոտ Սերգեյի Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԿԲ- ԵԲՐԴ/0057/01/08 որոշման 23-րդ կետը:

ների համակցությունը պետք է այն աստիճան առանձնահատուկ լինեն, որ վերածվեն բացառության»⁴⁵:

Հանցանքների համակցությամբ պատիժ նշանակելու հարցին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Տ.Դանիելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ և արձանագրել, որ «(...) եթե գործով դատավճիռ կայացնելուց հետո պարզվել է, որ դատապարտյալը մեղավոր է այլ հանցագործության մեջ, որը նա կատարել է նախքան առաջին գործով դատավճիռ կայացնելը և եթե ինչպես առաջին, այնպես էլ երկրորդ դատավճիռներով հանցագործությունները որակվել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի միևնույն մասի տարբեր կետերով (...), ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 6-րդ մասի կանոններով, սակայն այն չի կարող գերազանցել ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի հոդվածի համապատասխան մասով նախատեսված ազատագրվման առավելագույն ժամկետը»⁴⁶:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով՝ կոնկրետ պատժաչափով կոնկրետ պատժատեսակի նշանակումը և արդեն իսկ նշանակված պատիժը կրելու անհրաժեշտության հարցի լուծումն իրենցից ներկայացնում են պատժի հարցերի դատական լուծման գործընթացի ինքնուրույն և հաջորդական փուլեր: Այսինքն՝ դատարանը նախ և առաջ որոշում է ամբաստանյալի՝ պատժի ենթակա լինելու հարցը, այնուհետև՝ դրա տեսակը և չափը, որից հետո

⁴⁵ Տե՛ս Հակոբ Գազիկի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 29-ի թիվ ՎԲ-13/08 որոշման 21-րդ կետը: Տե՛ս նաև Աշոտ Սերգեյի Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ՎԲ- ԵԶԴ/0057/01/08 որոշման 23-րդ կետը:

⁴⁶ Տե՛ս Տիգրան Արտավազի Դանիելյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ ՎԲ-187/07 որոշումը:

որոշում՝ ամբաստանյալն արդյոք պետք է կրի իր նկատմամբ նշանակված պատիժը, թե ոչ՝ հաշվի առնելով նշանակված պատիժն առանց փաստացի կրելու պատժի նպատակներից հասնելու հնարավորության հանգամանքը: Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հարցին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է մի շարք որոշումներում՝ դրանցում քննարկելով վերոնշյալ հարցի տարբեր կողմերը: Այսպես, Հ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու չափանիշները: Դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ այդ չափանիշները երկուսն են՝ «1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածների սանկցիաներում նախատեսված հիմնական պատիժների տեսակները, որոնք կարող են անձի նկատմամբ պայմանականորեն չկիրառվել:

3. Դատարանի համոզված լինելը, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը ռեալ (իրական) կրելու»⁴⁷:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու վերոնշյալ չափանիշներից երկրորդը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Դատարանի կողմից ձևավորված դիրքորոշման համաձայն՝ «[Պ]ատիժը կարող է պայմանականորեն չկիրառվել, եթե առկա է դատարանի համոզվածությունը, վստահությունն առանց ռեալ (իրական) պատիժ նշանակելու դատապարտյալի ուղղվելու հնարավորության մասին»⁴⁸: Կարծում ենք, տրամաբանական է, որ իր վերոնշյալ դիրքորոշումը մեկնաբանելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ դատապարտյալի ուղղվելու մասին դատարանի

⁴⁷ Տե՛ս Հազարապետ Ալբերտի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-50/07 որոշումը:

⁴⁸ Տե՛ս Կարեն Տիգրանի Հարությունյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ ՎԲ-201/07 որոշումը:

հետևությունը պետք է հիմնված լինի միայն օբյեկտիվ գոյություն ունեցող տվյալների վերլուծության վրա, որոնք բնութագրում են արարքը, հանցավորի անձը և վկայում են պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հիմքերի առկայության մասին:

Կ.Հարությունյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «Չնայած պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հետ կապված ՀՀ քրեական օրենսգիրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ սահմանափակում չի նախատեսել, դատարանը պարտավոր է, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածով նախատեսված պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով, հաշվի առնել նաև հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը»:

Վկայակոչված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է նաև հանցագործության կատարման հանգամանքները, եղանակը, գործիքներն ու միջոցները, մեղքի ձևը, հանցավորի կողմից այդ հանցագործության հանրորեն վտանգավոր հետևանքները նախատեսելու բնույթն ու աստիճանը՝ գտնելով, որ դրանք էական նշանակություն ունեն պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու համար⁴⁹:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հարցին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ա.Դավթյանի⁵⁰ և Թ. Տեր-Գրիգորյանի⁵¹ վերաբերյալ որոշումներում: Վերահաստատելով վերոնշյալ որոշումներում շարադրված իրավական վերլուծությունը՝ Գ. Ազատյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ

⁴⁹ Կ.Հարությունյանի որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումները տես նաև Սուսաննա Սարգսի Ներսիսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հունիսի 12-ի թիվ ՎԲ-124/07 որոշման մեջ:

⁵⁰ Տես Արարատ Հովելի Դավթյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ՎԲ-139/07 որոշումը:

⁵¹ Տես Թամարա Իշխանի Տեր-Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-192/07 որոշումը:

դատարանն արձանագրել է, որ «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը կիրառելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի այն դրույթները, որոնք վերաբերում են պատժին և պատժի նպատակներին»⁵²: Նշված որոշման մեջ դատարանը մանրամասնել է, որ դրանք այն դրույթներն են, որոնք սահմանում են պատժի նպատակները, պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները, պատիժը և պատասխանատվությունը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ հենց այդ իրավադրույթների լույսի ներքո գնահատելով գործի հանգամանքները՝ կատարած հանցագործության առանձնահատկությունները, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքները դատարանը միայն կարող է հանգել որոշակի հետևության, թե հանցանք կատարած անձի կողմից պատիժը կրելն անհրաժեշտ պայման է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված պատժի նպատակներին հասնելու համար, թե՛ ոչ:

Նշված որոշումներից բացի, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հարցը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկել է նաև Դ. Փաշինյանի⁵³, Գ. Մարտիրոսյանի⁵⁴, Ս. Մարգարյանի⁵⁵,

⁵² Տե՛ս Գագիկ Հրաչի Ազատյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-195/07 որոշումը:

⁵³ Տե՛ս Ղավիթ Լեմսիկի Փաշինյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 13-ի թիվ ՎԲ-231/06 որոշումը:

⁵⁴ Տե՛ս Գուրգեն Մարտիրոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 1-ի թիվ ՎԲ-01/08 որոշումը:

⁵⁵ Տե՛ս Սարգիս Սմբատի Մարգարյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0034/01/08 որոշման 7-9-րդ և 14-րդ կետերը:

Յ. Բաղդասարյանի⁵⁶, Ա. Սարգսյանի⁵⁷, Յ. Սահակյանի⁵⁸, Տ. Բուդադյանի⁵⁹, Ռ. Յովակիմյանի⁶⁰ Յ. Պետրոսյանի⁶¹, Դ. Յովհաննիսյանի⁶², Ս. Թոմոյանի⁶³, Ա. Անտոնյանի⁶⁴ և Ռ. Խաչատրյանի⁶⁵ վերաբերյալ որոշումներում:

Պատիժը մեղմացնելը և պատիժը պայմանականորեն չկիրառելն իրենցից ներկայացնում են քրեաիրավական երկու ինքնուրույն ինստիտուտներ:

⁵⁶ Տե՛ս Յուսիկ Սուրիկի Բաղդասարյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ի թիվ ԱՎԴ2/0059/01/08 որոշման 24-րդ կետը:

⁵⁷ Տե՛ս Ալեքսան Երեմի Սարգսյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ՅՅԲԲԴ3/0109/01/08 որոշման 30–31-րդ կետերը:

⁵⁸ Տե՛ս Յովհաննես Արտաշեսի Սահակյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2 թիվ ԵԲԲԴ/0571/01/08 որոշման 14–17-րդ կետերը:

⁵⁹ Տե՛ս Տիրան Վոլոդյայի Բուդադյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԱՎԴ/0100/01/08 որոշման 16–17-րդ կետերը:

⁶⁰ Տե՛ս Ռուբեն Գվիդոնի Յովակիմյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԱՐԴ/0117/01/08 որոշման 8–12-րդ կետերը:

⁶¹ Տե՛ս Յասմիկ Արտաշեսի Պետրոսյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 29-ի թիվ ԱՐԱԴ/0050/01/08 որոշումը:

⁶² Տե՛ս Դավիթ Ռոբերտի Յովհաննիսյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 որոշման 11–12-րդ կետերը:

⁶³ Տե՛ս Սերյոժա Սարգսի Թոմոյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԼԴ2 /0019/01/09 որոշման 16–18-րդ կետերը:

⁶⁴ Տե՛ս Արթուր Խաչիկի Անտոնյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ՍԴ/0226/01/09 որոշման 18–19-րդ կետերը:

⁶⁵ Տե՛ս Ռուբեն Յմայակի Խաչատրյանի վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ԵԱԲԴ/0120/01/09 որոշման 12-14-րդ կետերը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը սահմանում է պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը, ըստ որի 1-ին կետի՝ եթե դատարանը, կալանքի, ազատազրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ նշանակելով, հանգում է հետևություն, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ապա կարող է որոշում կայացնել այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին: Այսինքն՝ դատարանը կայացնելով մեղադրական դատավճիռ՝ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակում է քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածում թվարկված պատժատեսակներից (կալանք, ազատազրկում, կարգապահական գումարտակում պահելը) որևէ մեկը՝ սահմանելով դրա չափը, այնուհետև համոզված լինելով, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց նշանակված պատիժը փաստացի կրելու՝ որոշում է դատապարտյալի վրա որոշակի պարտականություններ դնելով նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել:

Պատժի մեղմացումը դրսևորվում է հետևյալ կերպ՝ նշանակված հիմնական պատժատեսակը փոխելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված առավել մեղմ հիմնական պատժատեսակով, կամ նշանակված պատժաչափը նվազեցնելով, կամ նշանակված լրացուցիչ պատիժը վերացնելով, կամ դրա չափը նվազեցնելով, կամ ղեկավարվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածով՝ նշանակել քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածով նախատեսված պատժի նվազագույն չափից ավելի ցածր պատիժ կամ ավելի մեղմ պատժատեսակ, քան նախատեսված է այդ հոդվածով⁶⁶:

⁶⁶ Տե՛ս Գուրգեն Մարտիրոսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի փետրվարի 1-ի թիվ ՎԲ-01/08 որոշումը:

Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ամբաստանյալի նկատմամբ ազատագրկման ձևով նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով՝ հնարավոր է հասնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված պատժի նպատակներին: Նման եզրակացության դատարանը հանգել է առաջին հերթին հաշվի առնելով այն, որ ամբաստանյալը կամովին ամբողջությամբ հատուցել է տուժողներին հանցագործությամբ պատճառված գույքային վնասը: Սույն գործով գույքային վնասի փոխհատուցման հանգամանքի կարևորումը պայմանավորված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված այն դիրքորոշմամբ, որ «[սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների] դեպքում հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանի նվազեցման համար էական նշանակություն ունի պատճառված նյութական վնասն ամբողջությամբ վերականգնված լինելու հանգամանքը»⁶⁷:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2009 թվականի հունիսի 2-ին կարճել է Ա.Դավթյանի վերաբերյալ գործով վարույթը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից սույն գործի վարույթի կարճումը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ վերջինիս կողմից դատական ակտ կայացնելու պահին լրացել էր Ա.Դավթյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը⁶⁸:

Դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հիմք հանդիսացող հանգամանքներին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Հ.Չալաբյանի վերա-

⁶⁷ Տե՛ս Ալեքսան Երեմի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԴՅԲԴ3/0109/01/08 որոշման 31-րդ կետը:

⁶⁸ Տե՛ս Արամ Թանգիի Դավթյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԵԲԴԴ/0297/01/08 որոշման 10-17-րդ կետերը:

բերյալ որոշման մեջ: Սույն որոշման պատճառաբանական մատուցում դատարանն իր անհամաձայնությունն է հայտնել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի այն հետևությանը, որ մի քանի, այդ թվում՝ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար դատապարտված անձի՝ պատիժը կրելու ընթացքում ընդամենը մեկ անգամ խրախուսվելը դեռևս բավարար չէ համարելու, որ դատապարտյալը հաստատապես ուղղվել է և նշանակված պատիժը լրիվ կրելու կարիք չունի⁶⁹: Այս համատեքստում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդհանրական բնույթի դատողություն է արել այն մասին, որ «Այլ հանգամանքների համակցության մեջ մեկ անգամ խրախուսվելու հանգամանքը կարող է վկայել անգամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար դատապարտված անձի ուղղված լինելու մասին»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «(...) Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտվածի կողմից տուժողին պատճառված վնասը հարթելու հանգամանքը»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինում չի կիրառվում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալը անբողջությամբ չի հարթել տուժողին պատճառված վնասը»:

Ի. Ռուչանյանի վերաբերյալ որոշումը կայացնելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվել է նյութական իրավունքի վերոշարադրյալ դրույթներով և գտել, որ դատապարտյալը

⁶⁹ Տե՛ս Հրաչ Չալաբի Չալաբյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-136/07 որոշումը:

ենթակա չէ պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատման: Իր եզրակացությունը դատարանը հիմնավորել է գործում առկա հետևյալ փաստական տվյալներով.

- Ի. Ռուշանյանը դատավճռով սահմանված 800.000 ՀՀ դրամ հոգուտ տուժողի իրավահաջորդի փոխհատուցումից մուծել է ընդամենը 15.000 ՀՀ դրամը.
- Ի. Ռուշանյանը դատապարտվել է անզգուշությամբ մահ պատճառելու համար:

Վերոշարադրյալ հանգամանքների առկայության պայմաններում, կարծում ենք, կանխատեսելի էր, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կորոշեր, որ դատապարտյալ Ի. Ռուշանյանին պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական և հիմնավորված չէ⁷⁰:

Տուժողին պատճառված վնասը հարթելուն՝ որպես անձին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հիմքի ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև Վ. Մուխսիխաչոյանի⁷¹, Ա. Միրիբյանի⁷² և Լ. Ղազարյանի⁷³ վերաբերյալ որոշումներում:

Վ.Մուխսի խաչոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է այն դիրքորոշումը, որ «[Պ]ատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել միայն այն դատապարտյալի նկատմամբ, որը կրելով նշանակված պատժի՝ օրենքով սահմանված մասը, վարքով ապացու-

⁷⁰ Տե՛ս Իշխան Հովսեփի Ռուշանյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-179/07 որոշումը:

⁷¹ Տե՛ս Վարդան Միզիչի Մուխսիխաչոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ ՎԲ-212/07 որոշումը:

⁷² Տե՛ս Արամայիս Հենրիկի Միրիբյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ 213/07 որոշումը:

⁷³ Տե՛ս Լևոն Միրանի Ղազարյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԴ/0057/12/08 որոշման 19–20-րդ կետերը:

ցել է իր ուղղված լինելը, հետևաբար՝ ուղղվելու համար նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունենալը»։ Մեջբերված վերլուծությունը, ըստ էության, հանդիսանում է այն չափանիշը, որով պետք է առաջնորդվի դատարանը դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը լուծելիս։ Այս չափանիշը ենթադրում է, որ դատարանը պետք է բազմակողմանի գնահատման ենթարկի քրեակատարողական հիմնարկում դատապարտյալի դրսևորած վարքագիծը։ Բացի դրանից, մանրակրկիտ ուսումնասիրի պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցի լուծման համար նշանակություն ունեցող բոլոր հանգամանքները, այդ թվում՝ հանցագործի անձն ու վերջինիս կողմից կատարված հանցագործությունը⁷⁴։

Լ.Ղազարյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է այն դիրքորոշումը, որ «[դատապարտյալի կողմից նախկինում դատապարտված լինելու և պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուց հետո ծանր և միջին ծանրության հանցանքներ կատարելու] հանգամանքները պայմանական վաղաժամկետ ազատելու գործընթացը կանոնակարգող որևէ իրավադրույթով նախատեսված չեն որպես դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատումը չկիրառելու հիմք»⁷⁵։ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումից բխում է, որ նախկին դատապարտումը կամ նոր հանցանքի կատարումը չեն կարող դատարանի համար հիմք հանդիսանալ մերժելու դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատ արձակելու միջնորդագիրը։

⁷⁴ Տե՛ս Վարդան Միգիչի Մուխսիխաչյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ ՎԲ-212/07 որոշումը։ Տե՛ս նաև Արամայիս Յենրիկի Միրիբյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 30-ի թիվ 213/07 որոշումը։

⁷⁵ Տե՛ս Լևոն Միրանի Ղազարյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԴ/0057/12/08 որոշման 21-րդ կետը։

Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատ արձակելու հարցի կապակցությամբ Լ.Ղազարյանի որոշման արժեքը կայանում է նաև նրանում, որ այստեղ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) ստորադաս դատարանները պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը քննարկելիս ունեն օրենքի շրջանակներում որոշակի հայեցողություն դրսևորելու հնարավորություն»⁷⁶: Այս հայեցողությունը, սակայն, բացարձակ չէ. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ այն պետք է հիմնված լինի ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերում և ՀՀ արդարադատության նախարարի 2008 թվականի մայիսի 30-ի հրամանով հաստատված՝ «Կալանավորվածների և դատապարտյալների հետ սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության» կարգի 45–49-րդ կետերում սահմանված չափանիշների հետազոտման, վերլուծության և գնահատման վրա:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 80-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար դատապարտված անձը կարող է ազատվել պատժից, եթե հրդեհի, տեխնոլոգիական կամ տարերային աղետի, ընտանիքի միակ աշխատունակ անդամի ծանր հիվանդության կամ մահվան կամ արտակարգ այլ հանգամանքների պատճառով պատժի հետագա կրումը դատապարտվածի կամ նրա ընտանիքի համար կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների»: Վերլուծելով քրեաիրավական այս դրույթը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «(...) որոշ հանգամանքների (...) առկայության դեպքում [պատժի հետագա կրումը] կարող է համարվել աննպատակա-

⁷⁶ Տե՛ս Լևոն Միհրանի Ղազարյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԴ/0057/12/08 որոշման 23-րդ կետը:

հարմար, քանի որ այն կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների դատապարտյալի կամ նրա ընտանիքի անդամների համար: Նշանակված և դատապարտյալի կողմից փաստացի կրվող պատժից ազատելը նպատակ է հետապնդում կանխել վերոնշյալ ծանր հետևանքների առաջացումը»⁷⁷: Տ. Բուդաղյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, 429-րդ, 431–433-րդ, 437-րդ և 438-րդ հոդվածները, ձևավորել է այն դիրքորոշումը, որ «(...) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 80-րդ հոդվածում օրենսդրի տրված ձևակերպումները («պատժի հետագա կրումը դատապարտվածի կամ նրա ընտանիքի համար կարող է հանգեցնել ծանր հետևանքների»), կիրառելի են միայն օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռի հիման վրա պատժի որոշմասը կրած դատապարտյալի նկատմամբ»⁷⁸: Դատարանի այս դիրքորոշումը ենթադրում է, որ անձին արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժի կրումից ազատելը հնարավոր է մեղադրական դատավճռի կատարման փուլում, այսինքն՝ այն բանից հետո, երբ առկա է օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճիռ, և դատապարտյալն արդեն փաստացի կրում է այդ դատավճռով իր նկատմամբ նշանակված պատիժը:

Հ.Շուքուրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկել է այն հարցը, թե կարո՞ղ է, արդյոք, դատարանն անձի նկատմամբ հարկադիր բուժում նշանակելու մասին որոշում կայացնել՝ առանց անդրադառնալու առաջադրված մեղադրանքում այդ անձի մեղավորության, նրան քրեական պա-

⁷⁷ Տե՛ս Տիրան Վոլոդյայի Բուդաղյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԱՎԴ/0100/01/08 որոշման 12-րդ կետը:

⁷⁸ Տե՛ս Տիրան Վոլոդյայի Բուդաղյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 2-ի թիվ ԱՎԴ/0100/01/08 որոշման 13-րդ կետը:

տասխանատվության ենթարկելու և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցերին:

Բարձրացված հարցին պատասխանելու համար դատարանն առաջին հերթին վերլուծել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածը և արդյունքում դիրքորոշում արտահայտել այն մասին, որ «(...) անձի մեղսունակությունն օրենսդիրը կապում է նրա կողմից իր գործողության (անգործության) փաստացի բնույթն ու նշանակությունը, դրա վտանգավորությունը գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու ունակության հետ»⁷⁹: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի շարադրանքից դատարանը բխեցրել է նաև, որ օրենսդիրը տարանջատել է անմեղսունակ անձանց երկու խումբ՝

1) հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին անմեղսունակության վիճակում գտնվող անձինք, ովքեր քրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով չէին կարող գիտակցել իրենց գործողությունների (անգործության) վտանգավորությունը կամ ղեկավարել դրանք,

2) անձինք, ովքեր հանցանքը կատարել են մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը հիվանդացել են հոգեկան հիվանդությամբ, որը զրկել է նրանց իրենց գործողությունների (անգործության) փաստացի բնույթն ու նշանակությունը գիտակցելու կամ դրանք ղեկավարելու հնարավորությունից:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ անմեղսունակ անձանց մման դասակարգումը հիմք է՝

⁷⁹ Տե՛ս Հարություն Ապրեզգարի Շուքուրյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ԵՔԲԴ/0350/01/08 որոշման 18-րդ կետը:

- վերջիններիս նկատմամբ տարբեր իրավական հետևանքներ կիրառելու համար,
- վերջիններիս նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու վարույթների տարբերակման համար:

Այսպես, հանրության համար վտանգավոր արարք կատարելու պահին անմեղսունակության վիճակում գտնվող անձինք ենթակա չեն քրեական պատասխանատվության, մինչդեռ անձինք, ովքեր հանցանքը կատարել են մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը հիվանդացել են հոգեկան հիվանդությամբ, չեն ազատվում քրեական պատասխանատվությունից: Վերջիններիս նկատմամբ դատարանի նշանակմամբ կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նրանք կարող են ենթարկվել պատժի, եթե չեն լրացել համապատասխան վաղեմության ժամկետները:

Ինչ վերաբերում է վարույթների տարբերակմանը, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 471-րդ հոդվածը, արձանագրել է, որ «(...) դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ գործի դատաքննության ավարտից հետո դատարանի կողմից կայացվող որոշման մեջ պետք է արտացոլվեն անձի կողմից արարքի կատարման, դրանում հանցակազմի առկայության և այդ արարքը մեղադրյալի կողմից կատարված լինելու վերաբերյալ հարցերի պատասխանները»⁸⁰: Այս հարցերին պատասխանելն ինքնանպատակ չէ. ինչպես վերը նշվեց՝ դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ

⁸⁰ Տե՛ս Հարություն Ապրեզգարի Շուքուրյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ԵՔՐԴ/0350/01/08 որոշման 20-րդ կետը:

հիվանդացած անձանց նկատմամբ դատարանի նշանակմամբ կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նրանք կարող են ենթարկվել պատժի, եթե չեն լրացել համապատասխան վաղեմության ժամկետները: Ուստի ստացվում է, որ դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ առաջադրված մեղադրանքում այդ անձի մեղավորության, նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու հարցերին, որպեսզի հետագայում, եթե այդ անձն առողջանա, հնարավոր լինի ապահովել նրա կողմից այդ պատժի կրումը: Վերոգրյալից բացի, պատճառաբանման պարտականությունը բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 471-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստից, որը դատարանին պարտավորեցնում է նման բնույթի յուրաքանչյուր գործով քննարկման առարկա դարձնել քրեական գործով վարույթը կասեցնելու մասին հարցը՝ հաշվի առնելով անձի մոտ արձանագրված հիվանդության բնույթը, դրա ընթացքը և անձի հնարավոր առողջանալ:

3. Շուքուրյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քննարկել է նաև հարկադիր բուժման պայմանների հետ կապված հարցեր: Հիմնվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի վրա և դրա լույսի ներքո վերլուծելով այդ գործի փաստերը՝ Դատարանն արձանագրել է, որ վերաքննիչ դատարանն անտեսել է օրենսդրական պահանջն այն մասին, որ իր և այլ անձանց համար հոգեկան վիճակով վտանգավոր և մշտական հսկողության կարիք ունեցող անձի նկատմամբ հարկադիր բուժում կարող է նշանակվել հոգեբուժական հիվանդանոցի հատուկ տիպի հոգեբուժական բաժանմունքում: Արդյունքում՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, Հ. Շուքուրյանի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց նշանակելով հանդերձ, սահմանել է, որ Հ. Շուքուրյանի նկատմամբ

հարկադիր բուժումը պետք է իրականացվի ընդհանուր հսկողության հոգեբուժական բաժանմունքի պայմաններում:

3. Շուքուրյանի հարկադիր բուժման պայմանի նման ընտրությունը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը պատճառաբանել էր այն հանգամանքով, որ փորձագետները խորհուրդ են տվել Հ. Շուքուրյանի հարկադրական բուժումն իրականացնել ընդհանուր հսկողության հոգեբուժական բաժանմունքի պայմաններում, սակայն ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումն այլ էր: Դատարանը գտավ, որ «(...) հոգեբուժական բաժանմունքի տեսակի ընտրության հարցում փորձագետների առաջարկությունները կրում են խորհրդատվական բնույթ, կարող են հաշվի առնվել, սակայն դատարանի համար պարտադիր չեն»⁸¹:

⁸¹ Տե՛ս Հարություն Ապրեզգարի Շուքուրյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մայիսի 4-ի թիվ ԵՔՐԴ/0350/01/08 որոշման 29-րդ կետը:

ԲԱԺԻՆ 7

ՍԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով, *Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի* իրավազորությունը տարածվում է այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք վերաբերում են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների դրույթների մեկնաբանմանն ու կիրառմանը, որոնք սահմանափակվում են՝

- միջպետական գործերին առնչվող բողոքներով Կոնվենցիայի դրույթների մեկնաբանմամբ և կիրառմամբ (Կոնվենցիայի 33-րդ հոդված).
- անհատական գանգատներով Կոնվենցիայի դրույթների մեկնաբանմամբ ու կիրառմամբ (Կոնվենցիայի 34-րդ հոդված).
- Նախարարների կոմիտեի խնդրանքով Կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանմանը վերաբերող իրավական հարցերի առնչությամբ խորհրդատվական եզրակացություններ տալով (Կոնվենցիայի 47-րդ հոդված):

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ լրացուցիչ արձանագրությամբ կատարված փոփոխությունների համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի

դատավորների թիվը հավասար է Կոնվենցիայի մասնակից պետությունների թվին:

Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կառուցվածքային ստորաբաժանումներն են՝

1. Լիազումար նիստը.
2. Դատարանի նախագահը.
3. Մեծ պալատը.
4. Բաժանմունքները.
5. Պալատները.
6. Կոմիտեները:

Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը տեղակայված է Ֆրանսիայի Ստրասբուրգ քաղաքում:

Դատարանը կարող է գանգատներ (անհատական) ընդունել ցանկացած անձից, հասարակական կազմակերպությունից կամ անձանց խմբից, որոնք պնդում են, թե դարձել են Կոնվենցիայով կամ դրան կից արձանագրություններով ճանաչված իրենց իրավունքների՝ որևէ Բարձր պայմանավորվող կողմի թույլ տված խախտման զոհ: Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են որևէ կերպ չխոչընդոտել այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը:

Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն այն բանից հետո, երբ սպառվել են միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերին համապատասխան իրավական պաշտպանության բոլոր ներպետական միջոցները, և վեց ամսվա ընթացքում՝ սկսած այն օրվանից, երբ կայացվել է ներպետական վերջնական որոշումը:

Դատարանը քննության չի ընդունում որևէ անհատական գանգատ, եթե այն՝

ա. անանում է կամ,

բ. ըստ էության, այն նույն հարցով է, որը Դատարանն արդեն քննել է կամ որն արդեն հանձնվել է միջազգային քննու-

յան կամ կարգավորման այլ ընթացակարգի և չի բովանդակում գործին առնչվող նոր տեղեկություններ:

Դատարանն անընդունելի է համարում ցանկացած անհատական գանգատ, եթե գտնում է, որ այն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի կամ դրան կից արձանագրությունների դրույթների հետ, կամ ակնհայտորեն անհիմն է, կամ հանդիսանում է գանգատ ներկայացնելու իրավունքի չարաշահում:

Դատարանը ներժում է իրեն հանձնված ցանկացած գանգատ, որն անընդունելի է համարում վերը նշված դեպքերում: Դատարանը կարող է դա անել քննության ցանկացած փուլում:

Եվրոպայի խորհրդին անդամակցող պետությունները՝ Բարձր պայմանավորվող կողմերը, պարտավորվում են կատարել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործի վերաբերյալ, որի կողմ են հանդիսանում: Դատարանի վերջնական վճիռն ուղարկվում է Նախարարների կոմիտե, որը վերահսկում է դրա կատարումը:

Եթե Նախարարների կոմիտեն գտնում է, որ վերահսկումը խոչընդոտում է վերջնական վճռի կատարմանը վճռի մեկնաբանման խնդրով պայմանավորված, այն կարող է դիմում ներկայացնել Դատարան՝ հարցի մեկնաբանման վերաբերյալ որոշում կայացնելու պահանջով: Դիմում ներկայացնելու որոշումը կայացվում է Կոմիտեի իրավասու ներկայացուցիչների քվեների երկու երրորդի մեծամասնությամբ:

Եթե Նախարարների կոմիտեն գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմը հրաժարվում է կատարել այն գործի առումով վերջնական վճիռը, որի կողմ է հանդիսանում, այն կարող է տվյալ կողմին պաշտոնական ծանուցումից հետո և Կոմիտեի իրավասու ներկայացուցիչների քվեների երկու երրորդի մեծամասնությամբ ընդունված որոշմամբ Դատարանին հղել հարց՝ արդյոք տվյալ կողմը չի կատարել իր պարտավորությունը:

Եթե Դատարանն այս հարցում խախտում է գտնում, այդ գործն ուղարկում է Նախարարների կոմիտե՝ ձեռնարկվելիք միջոցառումները քննարկելու նկատառումով: Եթե Դատարանը խախտում չի գտնում, այն գործն ուղարկում է Նախարարների կոմիտե, որը փակում է գործի քննությունը (Կոնվենցիայի 39-րդ հոդվածում լրացում նախատեսող՝ Արձանագրության 15-րդ հոդված):

ԲԱԺԻՆ 8

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը սահմանում է, որ`

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով:

Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի` այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

2. Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հոդվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է`

ա) ցանկացած անձի անօրինական բռնությունից պաշտպանելու համար,

բ) օրինական ձերբակալում իրականացնելու կամ օրինական հիմքերով կալանավորված անձի փախուստը կանխելու համար,

գ) խռովությունը կամ ապստամբությունը ճնշելու նպատակով օրենքին համապատասխան գործողություն ձեռնարկելու համար»:

Ներպետական օրենսդրության մակարդակով կյանքի իրավունքն անրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածում, որի համաձայն` «Յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի իրավունք: (...)»:

Կոնվենցիայով և ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված այս հիմնարար իրավունքի պաշտպանության հարցին ՀՀ

վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ս.Այվազյանի վերաբերյալ որոշման մեջ: Վկայակոչված որոշման մեջ արձանագրված փաստական հանգամանքների վերլուծությունից երևում է, որ այն վերաբերում է, մասնավորապես, ոստիկանության աշխատակիցների կողմից հանցանք կատարած անձին վնասազերծելու ընթացքում վերջինիս կյանքի իրավունքի պաշտպանության հիմնահարցին:

Ս.Այվազյանի գործով հաստատված է համարվել, որ «(...) 2006 թվականի մարտի 6-ին՝ ժամը 12.00-ից մինչև 17.00-ի սահմաններում, գտնվելով հոգեպես անհավասարակշիռ վիճակում, Ս.Այվազյանն իր մոտ գտնվող դանակով Լոռու մարզի Օձուն գյուղում փորձել է սպանել նույն գյուղի բնակիչներ Զ.Չոբանյանին և Ե.Պետրոսյանին, ինչպես նաև ոստիկանության տեղամասային տեսուչ Վ.Բոշյանին:

Այնուհետև ԶՅ ոստիկանության Թումանյանի բաժնի պետի հրամանով ոստիկանության վեց ծառայողներ՝ Զ.Գևորգյանը, Ն.Նանինյանը, Ա.Սահակյանը, Ա.Աբգարյանը, Ռ.Մոսիսյանը և Զ.Գրիգորյանը, Ս.Այվազյանին վնասազերծելու նպատակով հարկադրաբար բացել են նրա տան դուռն ու ներս մտել, սակայն նրան վնասազերծել չի հաջողվել: Այն ժամանակ, երբ ոստիկանների խումբը հեռանում էր, Ս.Այվազյանն իր տան պատշգամբում դանակով հարվածել է ԶՅ ոստիկանության ավագ տեղամասային տեսուչ Զ.Գևորգյանին: Վերջինիս վիրավորվելը տեսնելով՝ ԶՅ ոստիկանության չորս աշխատակիցներ՝ Ա.Սահակյանը, Ա.Աբգարյանը, Ռ.Մոսիսյանը և Զ.Գրիգորյանը, իրենց հաշվեցուցակային զենքերից կրակել են Ս.Այվազյանի ուղղությամբ: Ալավերդու հիվանդանոց տեղափոխելիս ստացած հրազենային վնասվածքներից վերջինս մահացել է:

Ս. Այվազյանի ուղղությամբ Զ. Գրիգորյանը կրակել է մեկ անգամ, Ա. Սահակյանը՝ ութ, Ա. Աբգարյանը՝ երեք և Ռ. Մոսիսյան-

նը՝ երեք»⁸²: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «Քննության առարկա գործի նյութերի վերլուծությունը հնարավորություն չի տալիս միանշանակ պատասխան տալ այն հարցին, թե արդյոք Ս. Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի առթիվ հարուցվել է քրեական գործ և իրականացվել է նախնական քննություն:

Մի շարք հանգամանքներ վկայում են այն մասին, որ թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցվել է Ս. Այվազյանի կողմից կատարված գործողությունների և ոչ թե նրան կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ: Այսպես՝

ա) թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով (երկու կամ ավելի անձանց սպանության փորձ), իսկ դա չի համապատասխանում Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի որևէ հնարավոր իրավաբանական որակմանը:

բ) թիվ 55200706 քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ լուծվել է նաև Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ քրեական գործի հարուցման հարցը. որոշվել է նրա ուղղությամբ կրակած ոստիկանների նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել (...): Դրանից ուղղակիորեն հետևում է, որ Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցված չէր եղել:

Միևնույն ժամանակ որոշ հանգամանքներ վկայում են այն մասին, որ թիվ 55200706 քրեական գործը հարուցելու հիմք հանդիսացած փաստերի շրջանակը ներառել է նաև Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստը, և այդ կապակցությամբ իրականացվել է նախնական քննություն: Այսպես՝ նշված քրեական գործը հարուցելու մասին որոշման նկարագրական մասում ամ-

⁸² Տե՛ս Սեյրան Այվազյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի ՎԲ-17/08 որոշման 5-րդ կետը:

րագրված է, որ «Այվազյանը վնասագերծվել և մարմնական վնասվածքներով տեղափոխվել է Ալավերդու քաղաքային հիվանդանոց, որտեղ և մահացել է» (...): Քննիչի 2006թ. ապրիլի 11-ի որոշմամբ Ս.Այվազյանի քույրը՝ Անահիտ Այվազյանը, ճանաչվել է տուժողի իրավահաջորդ: Որոշման մեջ նշված է «... հանցագործությամբ քաղ. Սեյրան Այվազյանին պատճառվել է ֆիզիկական վնաս, մահ ...» (...):

Բացի այդ, քրեական գործով մի շարք ապացույցներ վերաբերել են Ս. Այվազյանին կյանքից զրկելու հանգամանքներին: Մասնավորապես.

ա) Դեպքի վայրի զննության արձանագրությունը (...),

բ) Ս.Այվազյանի դիակի և հագուստի զննության արձանագրությունը (...),

գ) Ս.Այվազյանի դիակի դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությունը (...),

դ) Ս.Այվազյանի հագուստի դատաձգաբանական փորձաքննության եզրակացությունը (...),

ե) Ս.Այվազյանի վրա կրակած և այդ դեպքին ականատես եղած ոստիկանների ցուցմունքները (...)⁸³:

Մեջբերված վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն այն եզրակացությանն է հանգել, որ գործի որոշակի հանգամանքներ վկայում են այն մասին, որ Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ, այնուամենայնիվ, որոշակի քրեադատավարական քննություն իրականացվել է:

Հաստատված համարելով Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ իրականացված քրեադատավարական քննության առկայությունը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է այդ քննության պատշաճության հարցին: Նշված

⁸³ Տե՛ս Սեյրան Այվազյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի ՎԲ-17/08 որոշման 31-րդ և 32-րդ կետերը:

հարցի քննության ժամանակ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը որպես ուղեցույց է ունեցել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի՝ Ռամսահայը և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով վճռի (15 մայիսի 2007թ., Ramsahai and others v. The Netherlands, գանգատ թիվ 52391/99) մի շարք կետերում արտահայտած իրավական դիրքորոշումները:

Ռամսահայի վճռի կիրառումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այս գործն իր փաստական հանգամանքներով էապես նման է քննության առարկա գործին. երկու գործերում էլ արարքի հանցավորությունը ենթադրաբար բացառող հանգամանքներում ոստիկանները զենքի գործադրմամբ մահ են պատճառել ենթադրաբար հանցանք կատարած անձին: Երկու գործերի էական ընդհանրությունն է նաև այն, որ ոստիկաններից բացի՝ զենք գործադրելու այլ անմիջական ակնատեսներ չեն եղել⁸⁴:

Ռամսահայի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը, որ. «Որպեսզի պայմանավորվող պետության պատասխանատվութ-

⁸⁴ Ս.Այվազյանի որոշման նախադեպային արժեքը նաև այն է, որ այս որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշման կիրառման կանոնը, այն է՝ **ՀՀ դատարանի կողմից կոնկրետ գործի քննության ժամանակ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշման կամ որոշումների մեջ առկա հիմնավորումները և մեկնաբանությունները ենթակա են կիրառման, եթե վերոնշյալ որոշման կամ որոշումների փաստական հանգամանքները էապես նման են ՀՀ դատարանի կողմից քննվող գործի փաստական հանգամանքներին:** Նշված կանոնի սահմանման անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր նրանով, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով (...) Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները) պարտադիր են դատարանի համար նույնանման փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ»:

յունն առաջացնող մահվան կապակցությամբ նախաքննությունը համարվի «արդյունավետ»՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմաստով, առաջին հերթին անհրաժեշտ է, որ այդ նախաքննությունը լինի պատշաճ: Այն է՝ նման նախաքննությունը պետք է կարողանա հանգեցնել պատասխանատու անձանց ինքնությունը պարզելուն և նրանց պատժին: Իշխանությունները պետք է իրականացնեն առկա բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու համար պատահարի հետ կապված ապացույցները: (...)⁸⁵: Մեջբերված դիրքորոշումը ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դրել է Ս.Այվազյանի որոշման հիմքում և արդյունքում եզրահանգել, որ «(...) Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու փաստի կապակցությամբ քննությունը պատշաճ չի եղել»⁸⁶: Քննության պատշաճությունը գնահատելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանն առաջին հերթին հաշվի է առել այն, որ գործով հարցաքննվել են դեպքին ակննատես ոչ բոլոր ոստիկանները: Մասնավորապես, ոստիկանների կողմից Ս.Այվազյանի ուղղությամբ կրակելու պահին դեպքի վայրում գտնված վեց ոստիկաններից երկուսը՝ Գ.Մելքոնյանը և Ռ.Մոսիմյանը, չեն հարցաքննվել: Դա նշանակում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը չի իրականացրել առկա բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու Ս.Այվազյանին կյանքից զրկելու հետ կապված ապացույցները: Մյուս չորս ոստիկանների հարցաքննության կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել նրանց հարցաքննության ժամկետները: Արձանագրելով, որ վկա Յ.Գրիգորյանը հարցաքննվել է դեպքից 8 օր հետո, վկա Ն.Նանիմյանը՝ 9 օր հետո, իսկ վկա Ա.Աբգարյանը՝ 10 օր հետո՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ այդ ընթացքում ոչինչ չի ձեռնարկվել նրանց միմյանցից մեկու-

⁸⁵ Տե՛ս *Ramsahai and others v. The Netherlands*, 15 մայիսի 2007թ., գանգատ թիվ 52391/99, կետ 324:

⁸⁶ Տե՛ս Սեյրան Այվազյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մայիսի 23-ի ՎԲ-17/08 որոշման 38-րդ կետը:

սի պահելու համար: Թեև չկա որևէ ապացույց այն մասին, որ ոստիկանները գաղտնի համաձայնության են եկել միմյանց հետ, այնուամենայնիվ, միայն այն փաստը, որ չեն ձեռնարկվել նման համաձայնության վտանգի նվազեցմանն ուղղված համապատասխան քայլեր, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կարծիքով, հանդիսանում է նախաքննության պատշաճության էական թերություն:

Քննության պատշաճությունը գնահատելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հաշվի է առել նաև այն, որ բավարար չափով չի պարզվել Ս.Այվազյանի ուղղությամբ կրակոցներ արձակելու մեխանիզմը. մասնավորապես, համապատասխան գնահատականի չի արժանացել Ս.Այվազյանի վրա արձակված կրակոցների ուղղությունը, բացի դրանից, քննությամբ ողջամիտ բացատրություն չի տրվել այն փաստին, որ Ս.Այվազյանի ուղղությամբ վեց կրակոց արձակվել է հետևից:

Վերը շարադրված բոլոր դատողություններով և հիմնավորումներով հանդերձ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, սակայն հարկադրված էր մերժել հավատարմագրված փաստաբան Արթուր Ղազարյանի միջոցով տուժողի իրավահաջորդ Անահիտ Այվազյանի ներկայացուցիչ Կարեն Թումանյանի բերած վճռաբեկ բողոքը և օրինական ուժի մեջ թողնել սույն գործով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կայացրած դատական ակտը: Բողոքի մերժման պատճառն այն էր, որ Ս.Այվազյանի գործով տուժողի իրավահաջորդի ներկայացուցիչ Կ.Թումանյանի բողոքն առաջին ատյանի դատարան էր ներկայացվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով սահմանված դատական բողոքարկման մեկամսյա ժամկետի խախտմամբ: Նշված հանգամանքը հաշվի չէր առնվել ո՛չ ատյանի ատյանի դատարանի, ո՛չ վերաքննիչ դատարանի կողմից և, գործն ըստ էության քննության առնելով՝ վերջիններս դուրս էին եկել մինչև դատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության

թույլատրելի ժամանակային շրջանակներից: Վերոշարադրյալ հիմնավորումը բավարար էր ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից Ս.Այվազյանի գործով ներկայացված վճռաբեկ բողոքը մերժելու համար: Այնուհանդերձ, նկատի ունենալով, որ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները սույն գործը քննության են առել ըստ էության և իրենց որոշումներում շարադրել են ըստ էության հիմնավորումներ, ինչպես նաև ելնելով օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման իր սահմանադրական գործառույթից՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարել սույն գործով արտահայտել մի շարք իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նույնանման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի:

Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբարմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի 1984 թվականի դեկտեմբերի 10-ի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սույն Կոնվենցիայի նպատակների համար «խոշտանգում» հասկացությունը նշանակում է ցանկացած գործողություն, որով որևէ անձի դիտավորությամբ պատճառվում է մարմնական կամ մտավոր ուժեղ ցավ կամ տառապանք՝ նրանից կամ երրորդ անձից տեղեկություններ կամ խոստովանություն կորզելու, այն գործողության համար պատժելու, որը կատարել կամ կատարման մեջ կասկածվում է նա կամ երրորդ անձը, կամ նրան կամ երրորդ անձին վախեցնելու կամ հարկադրելու նպատակով, կամ ցանկացած տեսակի խտրականության վրա հիմնված ցանկացած պատճառով, երբ նման

ցավը կամ տառապանքը պատճառվում է պետական պաշտոնյայի կամ պաշտոնապես հանդես եկող այլ անձի կողմից կամ նրանց դրդմամբ կամ համաձայնությամբ: Սա չի ներառում այն ցավն ու տառապանքը, որոնք բխում են օրինական պատժամիջոցներից միայն կամ հատուկ են դրանց»⁸⁷:

ՀՀ Սահմանադրության մեջ, ՀՀ քրեական դատավարության, ՀՀ քրեական և ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքերում, «Ոստիկանության» մասին ՀՀ օրենքում և «Ձերբակալված ու կալանավորված անձանց պահելու» մասին ՀՀ օրենքում գրեթե նույնական ձևակերպումներով նշվում է խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքի մասին: Այսպես.

ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի: Ձերբակալված, կալանավորված և ազատազրկված անձինք ունեն մարդասիրական վերաբերմունքի և արժանապատվության հարգման իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական դատավարության ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, անօրինական ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ բժշկական դեղամիջոցների օգտագործմամբ, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու, ինչպես նաև այլ դաժան վերաբերմունքի: Արգելվում է կասկածյալից, մեղադրյալից, անբաստանյալից, տուժողից, վկայից և քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձանցից ցուցմունքներ կորզել բռնության, սպառնալիքի, խաբեության, նրանց իրավունք-

⁸⁷ Նշված կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի հոկտեմբերի 13-ից:

ների ոտնահարման, ինչպես նաև այլ անօրինական գործողությունների միջոցով»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ իր արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը նախատեսված է նաև ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքում, «Ոստիկանության մասին», «Ձերբակալված ու կալանավորված անձանց պահելու» մասին օրենքներում: Վկայակոչված իրավական ակտերի իմաստով խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը բացարձակ բնույթ է կրում: Արգելքի բացարձակ բնույթն ուղղակիորեն շեշտադրվել է նաև Ա.Գոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ: Նշված որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, կիրառելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք այդ թվում՝ Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի և Բեկոսն ու Կուտրոպուլոսն ընդդեմ Հունաստանի (*Labita v. Italy*, գանգատ թիվ 26772/95, կետ 131, *Bekos and Koutropoulos v. Greece*, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 53) վճիռներում առկա հիմնավորումները և մեկնաբանությունները, դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ «Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի»⁸⁸ արգելքի բացարձակ բնույթը ենթադրում է ոչ միայն խոշտանգումների, անմարդկային

⁸⁸ Ա.Գոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ կիրառված «վատ վերաբերմունք» եզրույթը (անգլերեն՝ ill treatment, ռուսերեն՝ плохое обращение) ուղղակիորեն չի կիրառվում Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենսդրության մեջ: Այն, կարելի է ասել, հավաքական իմաստ ունի և խոշտանգումների ու անպատժելիության դեմ պայքարի համատեքստում գործածվում է բնորոշելու համար խոշտանգումը, անմարդկային, նվաստացնող վերաբերմունքն ու պատիժը:

կան նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կիրառումից պետության ձեռնպահ մնալու, այլ նաև խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դեմ պայքարի ուղղությամբ որոշակի պոզիտիվ գործողություններ կատարելու պետության պարտականությունը: (...)»⁸⁹:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը կրում է «խոշտանգումը» վերտառությունը: Այս հոդվածի համաձայն՝ խոշտանգումը ցանկացած գործողություն է, որի միջոցով դիտավորյալ կերպով անձին պատճառվում է ուժեղ ցավ կամ մարմնական կամ հոգեկան տառապանք, եթե դա չի առաջացրել սույն օրենսգրքի 112-րդ և 113-րդ հոդվածներով (դիտավորությամբ առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելը) նախատեսված հետևանքներ: Այս արարքը պատժվում է ազատազրկմամբ մինչև 3 տարի ժամկետով:

Հոդվածի երկրորդ մասը որպես արարքը ծանրացնող հանգամանքներ նախատեսում է երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ կատարելը, անձի կամ նրա մերձավորի նկատմամբ՝ կապված այդ անձի կողմից իր ծառայողական գործունեության կամ հասարակական պարտքի կատարման հետ, անչափահասի կամ հանցավորից նյութական կամ այլ կախվածություն ունեցող անձի, ինչպես նաև առևանգված կամ որպես պատանդ վերցված անձի, ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ, մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից, առանձին դաժանությամբ կամ ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության կամ կրոնական մոլեռանդության շարժառիթով կատարելը:

Նորմի օրենսդրական շարադրանքից հետևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածով նախատեսված խոշ-

⁸⁹ Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գզոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 23-րդ կետը:

տանգման հանցակազմը չի բովանդակում հանցագործության նպատակի և հատուկ սուբյեկտի վերաբերյալ պահանջներ: Մասնավորապես, հողվածում չի նշվում ցուցմունքներ կամ կատարված հանցագործության վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու, վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ գտնվող անձին ահաբեկելու կամ պատժելու, կամ նրան կատմամբ խտրական վերաբերմունք դրսևորելու նպատակների մասին, բացի դրանից, հանցակազմի սուբյեկտը հատուկ չէ: ՀՀ քրեական օրենսդրության իմաստով որպես խոշտանգման հանցակազմի հետևանք չի նախատեսվում առողջությանը միջին ծանրության կամ ծանր վնաս պատճառելը: Վերոգրյալից բացի, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշների առկայության դեպքում քրեական գործ կարող է հարուցվել միայն տուժողի բողոքի հիման վրա և կարճվել հանցագործի հետ վերջինիս հաշտվելու դեպքում: Խոշտանգման հանցակազմը ներառված չէր նաև «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ ԱԺ 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 8-րդ կետում թվարկված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն հոդվածների շարքում, որոնց վրա համաներում չի տարածվում⁹⁰:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի առկայության հիմքով քրեական գործերի հարուցման, քննության և լուծման պրակտիկայի ուսումնասիրությունը փաստում է, որ նման դեպքերում քրեական գործերը հարուցվում, քննվում և

⁹⁰ Իր 20-րդ Ընդհանուր մեկնաբանությունների 15-րդ կետում ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կամիտեն ընդգծել է, որ «(...) Համաներումը, որպես կանոն, անհամատեղելի է նման արարքների [խոշտանգումների] կապակցությամբ քննություն իրականացնելու, իր իրավասության սահմաններում նման արարքներից ազատ լինելը երաշխավորելու և ապագայում դրանց կանխարգելումն ապահովելու՝ պետության պարտականությունների հետ: Պետությունները չեն կարող քաղաքացիներին զրկել պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքից՝ ներառյալ փոխհատուցումից և առավելագույն հնարավոր ռեաբիլիտացիայից»:

լուծվում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ, 309-րդ կամ 341-րդ հոդվածներով⁹¹:

Վկայակոչված հոդվածների կիրառման պրակտիկայի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացություն անել այն մասին, որ ՀՀ քրեական օրենսդրության իմաստով պատժելի է միայն դատավարության ընթացքում խոշտանգմամբ ցուցմունք կամ որոշակի եզրակացություն տալուն հարկադրելը: Պաշտոնատար անձի կողմից խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման բազմաթիվ այլ դեպքեր, օրինակ, խոշտանգում հանրահավաքների ժամանակ, քրեակատարողական հիմնարկներում, զինված ուժերում և այլն, դուրս են մնացել օրենսդրական կարգավորումների շրջանակից: Բացի դրանից, ՀՀ քրեական օրենսգրքի իմաստով, վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից բռնության ոչ ամեն մի դրսևորում կարող է առաջացնել խոշտանգման հանցակազմի կիրառում, խոսքը, մասնավորապես, այն դեպքերի մասին է, երբ բացատրություն տալուն, հաղորդում ներկայացնելուն, մեղայականով ներկայանալուն հարկադրելու նպատակով քննիչը կամ ոստիկանը խոշտանգում են անձին կամ ցուցմունք ստանալու նպատակով պատճառում են դաժան ցավ կամ տառապանք: Բոլոր նշված դեպքերում պաշտոնատար անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության պաշտոնեական լիազորությունների անցման և (կամ) առողջությանը ծանր վնաս հասցնելու համար:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածով արգելված արարքներին, ապա վերջիններս, խոշտանգում-

⁹¹ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածը վերնագրված է «Պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելը», 309-րդ հոդվածը՝ «Պաշտոնեական լիազորություններն անցնելը», իսկ 341-րդ հոդվածը կրում է «Դատավորի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննություն կատարող անձի կողմից ցուցմունք տալուն հարկադրելը» վերտառությունը:

ների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման համար, կարելի է ասել, ածանցյալ, հովանավորող բնույթ ունեն: Օրինակ՝ ԶԶ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածով պաշտոնատար անձը ենթակա է պատասխանատվության այն դեպքում, երբ պաշտոնական դիրքը ծառայության շահերին հակառակ օգտագործելով կամ ծառայողական պարտականությունները չկատարելով նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դրսևորման կամ հետագայում դրանց չբացահայտման կամ բացահայտմանը խոչընդոտելու համար:

ԶԶ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը փաստում է, որ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի միջոցով ցուցմունքներ կորզելու փաստի վերաբերյալ հայտարարություններ առավել հաճախ արվում են գործի դատական քննության փուլում: Նշված հայտարարություններին ԶԶ դատարանների կողմից պատշաճ արձագանք տալու կարևորությունն ընդգծվել է 2008 թվականի հունիս ամսից մինչև 2009 թվականի հուլիս ամիսը Հայաստանում իրականացված՝ «Դատավարությունների դիտարկում» ծրագրի արդյունքում ԵԱՀԿ կողմից ներկայացված վերջնական զեկույցում: Այս փաստաթղթի 75-76-րդ էջերում նշվում է, որ «(...) իշխանությունները պարտավոր են պատշաճ կերպով քննելու քրեական գործով ամբաստանյալի կողմից խոշտանգման կամ անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ հնչեցված ցանկացած հայտարարություն: Այս պարտականությունն արմատավորված է միջազգային իրավունքի մի շարք նորմերում, ներառյալ՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրով և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված՝ մարդու իրավունքների չարաշահումների զոհ դարձած անձանց իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոց տրամադրելու՝ պետության պարտականութ-

յունը: ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն վերահաստատում է այս տեսակետը՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի համապատասխան դրույթների առնչությամբ: ԵԱՀԿ-ի՝ 1994թ. Բուդապեշտի փաստաթղթում, մասնակից Պետությունները պարտավորվել են «քննելու խոշտանգման վերաբերյալ բոլոր հայտարարությունները և դատապարտելու մեղավորներին»: Քննություն անցկացնելու պարտականությունը հատուկ ուշադրության է արժանացել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից, որը մի շարք գործերով գտել է, որ պետությունները խախտել են 3-րդ հոդվածն այն հիմքով, որ նրանք թերացել են անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ դիմողի հայտարարությունների հիման վրա արդյունավետ պաշտոնական քննություն իրականացնել: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից հետևում է, որ քննությունը պետք է լինի այնպիսին, որի շնորհիվ հնարավոր կլինի բացահայտել և պատժել մեղավորներին: Անմարդկային վերաբերմունքին առնչվող վստահելի հայտարարությունները պետք է ամբողջական քննության ենթարկվեն: Իշխանություններն իրենց իրավասության շրջանակներում պետք է ձեռնարկեն բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ միջադեպին առնչվող ապացույցները, ներառյալ, ի թիվս այլոց, ականատեսների ցուցմունքները և դատաբժշկական փորձաքննության ապացույցներն ապահովելու ուղղությամբ: Այն դեպքերում, երբ անձն արգելանքի վերցվելիս գտնվել է լավ առողջական վիճակում, սակայն ազատ արձակվելու ժամանակ հայտնաբերվում են վնասվածքներ, ապա այդ վնասվածքների առաջացման պատճառների վերաբերյալ հավաստի բացատրություններ տալու պարտականությունը կրում է պետությունը»: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից սահմանվել է նաև խոշտանգումների դեպքերը քննելու՝ պետությունների պոզիտիվ պարտա-

կանությունը: Այս կապակցությամբ Դատարանը «հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների արդյունավետ քննության պոզիտիվ պարտականություն (Assenov and Others..., կետ 101–106) ⁹²»: Մեջբերված դիրքորոշումը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը հիմնավորել է հետևյալ կերպ. «(...) եթե անձն անում է վստահելի հայտարարություն այն մասին, որ ինքը, ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, ենթարկվել է խոշտանգման ոստիկանի կամ նման այլ պետական պաշտոնատար անձի կողմից, ապա այդ դրույթը Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների ապահովման»՝ պետությունների ընդհանուր պարտականության հետ մեկտեղ ենթադրում է արդյունավետ պաշտոնական քննության առկայություն: (...) Այլ կերպ ասած, խոշտանգումների և անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի ընդհանուր իրավական արգելքը, չնայած իր հիմնարար կարևորությանը, զործնականում ոչ արդյունավետ կլինի և որոշ դեպքերում հնարավոր կլինի պետական մարմինների կողմից խախտել իրենց տրամադրության տակ գտնվող անձանց իրավունքները և փաստացի մնալ անպատժելի (ի թիվս այլ աղբյուրների տե՛ս *Labita v. Italy* [GC], գանգատ թիվ 26772/95, կետ 131, ՄԻԵԿ 2000-IV) ⁹³»:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին դատարանների կողմից պատշաճ արձագանքելու վերաբերյալ վերոնշյալ պահանջները միտված են երկու կարևոր խնդրի լուծմանը: Նշված խնդիրներից առաջինը

⁹² Տե՛ս *Afanasyev v. Russia*, 2005 թվականի ապրիլի 5-ի վճիռը, գանգատ թիվ 38722/02, կետ 69:

⁹³ Տե՛ս *Bekos and Koutropoulos v. Greece*, 2005 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 15250/02, կետ 53:

կապված է այն հանգամանքի հետ, որ վատ վերաբերմունքի և խոշտանգման վերաբերյալ հայտարարությունը հանդիսանում է հանցագործության վերաբերյալ հաղորդում, որը դատարանը պետք է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով ուղարկի ըստ ենթակայության, իսկ երկրորդ խնդիրը վերաբերում է վատ վերաբերմունքի և խոշտանգումների արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների թույլատրելիությանը, որը վճռորոշ նշանակություն ունի վատ վերաբերմունքի և խոշտանգման մասին հայտարարություն անող անձի վերաբերյալ քրեական գործի լուծման համար:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին դատարանների կողմից արձագանքելու, ինչպես նաև մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի կողմից արված՝ խոշտանգման վերաբերյալ հայտարարության քննության և ենթադրյալ խոշտանգման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման հիմնահարցերին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է, ինչպես վերը նշվեց, Արայիկ Էդուարդի Գզոյանի վերաբերյալ 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման մեջ:

Մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների կողմից խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին արձագանքելու կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, 15-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 4-րդ, ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածները, ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասը, ինչպես նաև ուղեցույց ունենալով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ վերը վկայակոչված վճիռներում արտահայտված իրավական

դիրքորոշումները, արձանագրել է խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի արգելքի բացարձակ բնույթը և որոշակի պոզիտիվ գործողություններ կատարելու՝ պետության պարտականությունը⁹⁴:

Խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան պահանջում է, որ մասնակից պետությունները խոշտանգման փաստի կապակցությամբ անհապաղ և անաչառ հետաքննություն անցկացնեն սեփական նախաձեռնությամբ, եթե անգամ չկա ներկայացված բողոք, բացի դրանից, վերոնշյալ կոնվենցիայի պահանջն է, որ մասնակից պետությունները երաշխավորեն յուրաքանչյուր անձի՝ բողոք ներկայացնելու, ներկայացված բողոքի քննության և հետագա բուլոր սպառնալիքներից կամ վատ վերաբերմունքից պաշտպանության իրավունքը⁹⁵: Նույն պահանջները ՄԱԿ-ի կոնվենցիան նախատեսում է դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեպքերի համար⁹⁶:

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն նշել է, որ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի վերաբերյալ բողոք ներկայացնելու իրավունքը պետք է արտացոլված լինի ներպետական օրենսդրության մեջ: Բողոքները պետք է արագ և անաչառ քննության առնվեն իրավասու մարմինների կողմից: Պետությունները նաև պետք է պատասխանատվության ենթար-

⁹⁴ Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գոյանի վերաբերյալ ԳՅ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԶԴ/0049/01/09 որոշման 23-րդ կետը:

⁹⁵ Տե՛ս Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 12-րդ և 13-րդ հոդվածները:

⁹⁶ Տե՛ս Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածը:

կեն այն անձանց, ովքեր մասնակցել են խոշտանգումների կիրառմանը «արգելված արարքների կատարմանը դրդելով կամ դրանց կատարման հրաման տալով կամ նման արարքների կատարման նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք դրսևորելով կամ ինքնին նման արարքներ կատարելով»⁹⁷:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ պետությունները պարտավոր են քննել խոշտանգումների վերաբերյալ բոլոր «վիճելի բողոքները», ինչը ենթադրում է ինչպես արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի, այնպես էլ խոշտանգումներից պաշտպանության իրավունքի առկայություն⁹⁸: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ՝ «եթե անձը ոստիկանության կողմից կալանավորվել է առողջ, իսկ կալանքից ազատվելու ժամանակ ունի մարմնական վնասվածքներ, ապա պետությունը պարտավոր է ներկայացնել այդ վնասվածքների պատճառների վերաբերյալ ճշմարտանման բացատրություններ»⁹⁹: Եթե որևէ անձ պետական մարմինների կողմից վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոք է ներկայացնում, որն ստուգման կարիք ունի, ապա իշխանությունները պարտավոր են արդյունավետ և անկախ պաշտոնական քննություն, այդ թվում՝ վկաների հարցաքննություն իրականացնել և ձեռք բերել դա-

⁹⁷ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 20-րդ Ընդհանուր մեկնաբանությունները, կետեր 13 և 14:

⁹⁸ *Sten Assenov and others v. Bulgaria*, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-րդ վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, *Aksoy v. Turkey*, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21987/93:

⁹⁹ *Sten Ribitsch v. Austria*, 1995 թվականի դեկտեմբերի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 18896/91, *Aksoy v. Turkey*, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21987/93, *Assenov and others v. Bulgaria*, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, *Kurt v. Turkey*, 1998 թվականի մայիսի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24276/94, *Cakici v. Turkey*, 1999 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23657/94, *Akdeniz and others v. Turkey*, 2001 թվականի մայիսի 31-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23954/94:

տաբժշկական ապացույցներ, ինչի արդյունքում հնարավոր կլինի բացահայտել և պատժել վերոնշյալ խախտման մեջ մեղավոր անձանց¹⁰⁰: Եվրոպական դատարանն արձանագրել է նաև, որ նման պարտականության բացակայության դեպքում «խոշտանգումների և անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի ընդհանուր իրավական արգելքը, չնայած իր հիմնարար նշանակությանը, պրակտիկայում ոչ արդյունավետ կլինի և պետական մարմինների ներկայացուցիչներին որոշ դեպքերում թույլ կտա անպատժելիորեն խախտել իրենց իրավասության տակ գտնվող անձանց իրավունքները»¹⁰¹: Ռամսահայն ընդդեմ Նիդեռլանդների և Բատին և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի վճիռներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից արտահայտված դիրքորոշման համաձայն՝ չպետք է լինի ինստիտուցիոնալ կամ ենթակարգային կապ քննիչների և այն ոստիկանների միջև, ում դեմ բողոք է ներկայացվել¹⁰² :

Ա.Գոյյանի վերաբերյալ նախադեպային որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեջբերել է ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 1998 թվականի նոյեմբերի 19-ի Եզրափակիչ դիտարկումներում առկա դատողությունն այն մասին, որ. «Կոմիտեն առաջարկում է հատուկ անկախ մարմին հիմնադրել՝ իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից թույլ տրված խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի առնչությամբ

¹⁰⁰ Տե՛ս, նույն տեղում: Տե՛ս նաև *Sevtap Veznedaroglu v. Turkey*, 2000 թվականի ապրիլի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 32357/96, *Kelly and others v. The United Kingdom*, 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 30054/96:

¹⁰¹ Տե՛ս, նույն տեղում: Տե՛ս նաև *Selmouni v. France*, 1999 թվականի հուլիսի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25803/94:

¹⁰² Տե՛ս *Bati and Others v. Turkey*, 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 33097/96 և 57834/00, *Ramsahai v. The Netherlands*, 2007 թվականի մայիսի 15-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52391/99:

բերված բողոքներն ուսումնասիրելու նպատակով»¹⁰³: ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի վերոշարադրյալ պահանջին համահունչ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ. «(...) նախաքննության մարմնի դեմ ներկայացված բողոքները պետք է քննվեն անկախ մարմնի կողմից, որը չպետք է կապված լինի նախաքննության մարմնի հետ և պետք է առանձնացված լինի վերջինից: (...)»¹⁰⁴:

Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի վերաբերյալ քննությունն իրականացնելու պարտականության հետ մեկտեղ, Ա.Գոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ընդգծվել է վերոնշյալ քննության ժամանակ բժշկական ապացույցների կարևորությունը: Այս հարցի կապակցությամբ դատողություններ անելու ժամանակ ևս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը, մասնավորապես, Մամադովն ընդդեմ Ադրբեյջանի վճռի մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումն առ այն, որ «իշխանությունները պետք է ողջամիտ քայլեր ձեռնարկեն ապահովելու համար միջադեպին վերաբերող ապացույցների պահպանությունը՝ ներառյալ դատաբժշկական ապացույցները: (...) [Դ]ատաբժշկական ապացույցները ժամանակային առումով չապահովելը հանդիսանում է սույն գործով ոչ արդյունավետ քննություն իրականացնելու հիմնական գործոններից մեկը: Ժամանակին կատարված բժշկական հետազոտությունը բժշկին հնարավորություն կտար վնասվածքների պատճառման ժամանակի և դրանց պատճառների վերաբերյալ

¹⁰³Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի Եզրափակիչ դիտարկումները, Հայաստան, CCPR/C/79/Add.100., 19 նոյեմբերի 1998թ., կետ 12:

¹⁰⁴ Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 32-րդ կետը:

առավել որոշակի եզրակացության հանգել»¹⁰⁵: Մեջբերված դատողության հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ «(...) ծառայողական քննություն իրականացրած մարմինը չի անդրադարձել մարմնական վնասվածքներ ստանալու վերաբերյալ Ա.Գոյանի հայտարարությանը, դա ստուգելու նպատակով դատաբժշկական փորձաքննություն չի նշանակել, մինչդեռ դատաբժշկական ապացույցներն առանցքային նշանակություն ունեն խոշտանգումների վերաբերյալ հայտարարությունների արդյունավետ քննության համար: (...)»¹⁰⁶:

Բժշկական ապացույցները խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կիրառման հետ կապված հանցագործությունների քննության ժամանակ լուրջ դերակատարություն ունեն: Բժշկական ապացույցներով հնարավոր է հիմնավորել, որ մարմնական վնասվածքները կամ վատ վերաբերմունքից ենթադրյալ տուժողի վարքագծի փոփոխությունները հետևանք են խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի: Վատ վերաբերմունքը շատ հաճախ հոգեկան վնասվածքներ է պատճառում, նման դեպքերում բժշկական ապացույցների ձեռքբերման համար անհրաժեշտ է դատահոգեբանական և (կամ) դատահոգեբուժական ոլորտի մասնագետի օգնությունը:

Վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ քննության համար կարևորվում են ձերբակալվածներին կամ կալանավորվածներին պահելու վայրերում իրականացված բժշկական զննությունների արձանագրությունները: Նշված արձանագրությունների կազմման նպատակով առաջին հերթին անհրաժեշտ է որպեսզի ձերբակալված անձը բժշկական հետազոտության ենթարկվի ձերբակալումից հետո որքան հնարավոր է շուտ: Այս

¹⁰⁵ Տե՛ս Mammadov (Jalaloglu) v. Azerbaijan, 2007 թվականի հունվարի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 34445/04, կետ 74:

¹⁰⁶ Տե՛ս Արայիկ Էղուարդի Գոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 24-րդ կետը:

պահանջը չի բացառում անձին անազատության մեջ պահելու բոլոր փուլերում նրան բժշկական զննության ենթարկելու հնարավորությունը: Բժշկական հետազոտությունը պետք է իրականացվի կողմնակի անձանց, այդ թվում՝ համապատասխան պետական մարմինների ներկայացուցիչների լսողության և, ցանկալի է, նաև տեսողության դաշտից դուրս: Յուրաքանչյուր բժշկական հետազոտության արդյունքները, ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձի համապատասխան հայտարարությունները և բժշկի եզրակացությունները պետք է պաշտոնապես արձանագրվեն բժշկի կողմից, նշված արձանագրությունները պետք է հասանելի լինեն ինչպես անազատության մեջ պահվող անձին, այնպես էլ նրա պաշտպանին:

Բժշկական զննության ենթարկվելու՝ անձի իրավունքը ամրագրվել է նաև ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից: Վերջինս արձանագրել է, որ ազատությունից զրկված անձանց պաշտպանության սկզբունքից բխում է յուրաքանչյուր նման անձի անհապաղ և պարբերաբար բժշկի դիմելու իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությունը¹⁰⁷:

Բացի դրանից, ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված՝ կալանավորված անձանց հետ վարվեցողության նվազագույն չափանիշները սահմանում են, որ ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք, ովքեր կարիք ունեն հատուկ բուժման, պետք է նման բուժում անցնելու համար տեղափոխվեն մասնագիտացված բժշկական հաստատություններ կամ հիվանդանոցներ¹⁰⁸:

CPT-ն¹⁰⁹ ընդգծել է, որ եթե անգամ ձերբակալված անձանց բուժման համար կան պետության կողմից նշանակված բժիշկ-

¹⁰⁷ Տե՛ս ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 20-րդ Ընդհանուր կարգի դիտարկումները, կետ 11:

¹⁰⁸ Տե՛ս Նվազագույն չափանիշային կանոնների 22(2)-րդ կանոնը:

¹⁰⁹ CPT-խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտե:

ներ, միննույն է, վատ վերաբերմունքի կանխարգելման անհրաժեշտությունից ելնելով պետք է, ի լրումն դրա, ձերբակալված անձանց տրամադրել իրենց ընտրած բժշկին դիմելու իրավունք¹¹⁰:

Մեջբերված միջազգային իրավական դրույթներն առանձին ձևակերպումներով արտացոլվել են ՀՀ ներպետական օրենսդրության մեջ, մասնավորապես, «Ոստիկանության մասին» և «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենքներում, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 05.06.2008 թվականի N574-Ն որոշման 13-րդ կետում, որի համաձայն՝ «Ձերբակալվածի մոտ մարմնական վնասվածք կամ ակնհայտ հիվանդության նշաններ հայտնաբերելու կամ առողջության վերաբերյալ գանգատ լինելու դեպքում ոստիկանության մարմնի հեթապահը հրավիրում է բուժաշխատողի, հրավիրված բուժաշխատողն անհապաղ կատարում է բուժզննություն, որին կարող է մասնակցել նաև ձերբակալվածի անձի ցանկությամբ ընտրված բժիշկը: Բժշկական զննությունն իրականացվում է ՁՊՎ-ի վարչակազմի ծառայողի լսողության, իսկ մինչև բժշկի կողմից հակառակը չպահանջելը՝ նաև տեսողության սահմաններից դուրս: Բուժզննության արդյունքները գրանցվում են գրանցամատյանում՝ համաձայն N 12 ձևի, անձնական գործում և դրա մասին իրազեկում են հիվանդին, ինչպես նաև քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին»:

Ինչ վերաբերում է Ա.Գոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ բարձրացված երկրորդ իրավական հարցին, այն է՝ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտարարություններին դատարանների կողմից արձագանքելուն, ապա ՀՀ ներպետական օրենսդրությունը սահմանում է, որ.

«Դատարանի լիազորություններն են մասնավորապես՝

¹¹⁰ Տե՛ս CPT/Inf/E (2002) 1, էջ 6, կետ 36 և հավելված 1:

(...)

4) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ դատախազին դիմելը,

(...)» (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ):

«Դատախազը միջնորդական վարույթի ընթացքում լիազորված է (...) դատարանի միջնորդության հիման վրա հարուցել քրեական գործ, (...)» (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ):

«Հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը իրենց վարույթում գտնվող քրեական գործի նյութերով կայացնում են որոշում նոր գործ հարուցելու և այն առանձին վարույթում առանձնացնելու մասին, իսկ դատարանը նման որոշում կայացնելու միջնորդությամբ դիմում է դատախազին, եթե մեղադրյալին վերագրվող հանցագործություններից բացի բացահայտված է առաջինի հետ չկապված այլ հանցագործություն, որը կատարել է այլ անձ՝ առանց մեղադրյալի մասնակցության» (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության մեջբերված դրույթների վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եզրահանգել է, որ «(...) եթե դատարաններն իրենց վարույթում գտնվող քրեական գործի քննության ընթացքում հայտնաբերում են հանցագործության ակնհայտ հատկանիշներ, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա պարտավոր են քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ դիմել դատախազին»¹¹¹:

Վերոշարադրյալ կանոնը կիրառելով Ա.Գոյանի վերաբերյալ գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ ՀՀ

¹¹¹ Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 29-րդ կետը:

վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ստորադաս դատարանները մինչդատական վարույթի նկատմամբ հսկողություն իրականացնող համապատասխան դատախազին՝ Ա.Գզոյանի նկատմամբ ֆիզիկական և հոգեկան բռնություն գործադրելու վերաբերյալ հայտարարությունն ստուգելու և նրա նկատմամբ ֆիզիկական և հոգեկան բռնություն գործադրելու փաստի առթիվ քրեական գործ հարուցելու միջնորդություն չեն ներկայացրել: Արդյունքում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը եզրակացություն է արել այն մասին, որ «(...) ստորադաս դատարանների կողմից պատշաճ արձագանք չի տրվել իր նկատմամբ կիրառված ֆիզիկական և հոգեկան բռնությունների վերաբերյալ Ա.Գզոյանի հայտարարություններին, ինչը հանգեցրել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ, Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածների, ՀՀ Սահմանադրության և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասից բխող պահանջների չպահպանման»¹¹²:

Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ դեպքերին արձագանքելու՝ վերոնշյալ պարտականությունը դատարանը կրում է նաև մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության գործառույթն իրականացնելիս:

Մասնավորապես, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական մեղադրանքով յուրաքանչյուր

¹¹² Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գզոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 31-րդ կետը:

ծերբակալված կամ կալանավորված անձ շտապ կարգով հասցվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որին օրենքով պատկանում է դատական իշխանության իրականացման իրավունքը, և որն ունի պատշաճ ժամկետում դատական քննություն վարելու կամ ազատելու իրավունք: Դատական քննության սպասող անձին կալանքի տակ պահելն ընդհանուր կանոն չպետք է լինի, բայց ազատումը կարող է կախման մեջ դրվել դատարան ներկայանալու, ցանկացած փուլում դատական քննության ներկայանալու և անհրաժեշտության դեպքում դատավճիռն ի կատար ածելու համար ներկայանալու երաշխիքներ տալուց»:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան ծերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

Մեջբերված դրույթներն աներկբա հավաստումն են այն բանի, որ ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր ոք *habeas corpus* ընթացակարգի միջոցով իրավունք ունի վիճարկել իրեն կալանքի տակ պահելու օրինականությունը: Այս ընթացակարգը լուրջ երաշխիք է ոչ միայն անօրինական ծերբակալման կամ կալանավորման, այլ նաև խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի կիրառման դեմ: Ինչպես ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեն, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել են, որ անհապաղ դատարան դիմելու իրավունքը լուրջ երաշխիք է խոշտանգումների և

վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի դեմ անգամ արտակարգ դրության ժամանակ¹¹³:

Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ կալանավորման օրինականության նկատմամբ վերահսկողությունը կոչված է երաշխավորելու որպեսզի կալանավորումն իրականացվի ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգին համապատասխան և միայն այն հիմքերով, որոնք նախատեսված են ներպետական օրենսդրությամբ¹¹⁴: Ձերբակալումը պետք է համապատասխանի ներպետական օրենսդրության ինչպես նյութաիրավական, այնպես էլ դատավարական նորմերին: Դատարանը պետք է երաշխավորի, որ ձերբակալումը, միջազգային չափանիշների իմաստով, կամայական չէ¹¹⁵:

CPT-ն առաջարկում է, որ «Ոստիկանության կողմից ձերբակալված բոլոր անձինք, ովքեր ենթադրվում է, որ նախնական կալանքի են ենթարկվելու, տարվեն դատավորի մոտ... Դատավորի հետ նման անձի հանդիպումը նրան հնարավորություն կտա վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոք ներկայացնել: Բացի դրանից, անգամ բողոքի բացակայության պայմաններում դատավորն ինքը հնարավորություն կունենա տեսնել բռնության կիրառման հետքերը (օրինակ՝ տեսանելի մարմնական վնասվածքները, ձերբակալված անձի վիճակը, նրա վարքագիծը) և ժամանակին անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել»¹¹⁶:

¹¹³ Տե՛ս ՄԱԿ-ի Սարդու իրավունքների կոմիտեի 29-րդ Ընդհանուր մեկնաբանություններ, Արտակարգ դրություն (հոդված 4)՝ ընդունված 1950-րդ համագումարի ժամանակ, 2001 թվականի հուլիսի 24, կետ 16: Aksoy v. Turkey, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21987/93:

¹¹⁴ Navarra v. France, 1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը, գանգատ թիվ 13190/87, կետ 26:

¹¹⁵ Տե՛ս նույն տեղում:

¹¹⁶ CPT/Inf/E (2002) 1, էջ 14, կետ 45:

CPT-ի մեջբերված դիրքորոշումից ակնհայտ է, որ ձերբակալված անձը պետք է հնարավորինս շուտ տարվի դատավորի մոտ, իսկ վերջինս էլ, իր հերթին, պետք է ուշադրություն դարձնի դատարան բերված անձանց վիճակի վրա (մարմնական վնասվածքների առկայություն, անձի ֆիզիկական կամ հոգեկան վիճակ, նրա վարքագիծը), ինչպես նաև այդ անձին դատարան բերած պաշտոնատար անձանց վարքագծի, ձերբակալված անձի նկատմամբ նրանց վերաբերմունքի վրա:

Այլ կերպ ասած, դատավորը, ուն մոտ բերվել է ձերբակալված անձը, պետք է իր վարքագծով ցույց տա, որ լրջորեն է վերաբերվելու վատ վերաբերմունքի մասին յուրաքանչյուր բողոքի, բացի դրանից, անհրաժեշտության դեպքում միջոցներ կձեռնարկի վատ վերաբերմունքի կամ նման վերաբերմունքի սպառնալիքի ենթարկված անձանց պաշտպանության համար:

Ինչպես վերը նշվեց, Ա.Գզոյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է նաև ենթադրյալ խոշտանգման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման հիմնահարցին: Վերջինիս պարզաբանման նպատակով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել ՀՀ - Սահմանադրության 19 և 22-րդ հոդվածները, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 105-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ և 5-րդ կետերը, նույն հոդվածի 2-րդ մասը, ինչպես նաև հիմք է ընդունել Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ «(...) որպես քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքները

պարզելու միջոց կարող են օգտագործվել միայն այնպիսի ապացույցներ, որոնք ձեռք են բերվել, ամրագրվել և գործին կցվել են քրեադատավարական օրենքով սահմանված և թույլատրելի համարվող կարգով: Ապացույցների ձեռքբերման և ամրագրման թույլատրելիությունը կարգավորող նորմերից հետևում է, որ որպես ապացույց չեն կարող օգտագործվել քննչական կամ այլ դատավարական գործողության կատարման կարգի էական խախտմամբ ձեռք բերված փաստական տվյալները, հատկապես եթե դրանք իրենց հերթին հանգեցրել են դատավարության մասնակիցների իրավունքների էական խախտման, ազդել են կամ կարող էին ազդել ստացված փաստական տվյալների հավաստիության վրա:

Այսպիսով, ապացույցների հավաքմանը և ստուգմանն ուղղված դատավարական գործողությունների կատարման ընթացքում պետք է ապահովվի անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Հակառակ դեպքում կատարված դատավարական գործողության արդյունքում ստացված փաստական տվյալը, անկախ գործի համար ունեցած նշանակությունից, կորցնում է իր իրավական ուժը, ապացուցողական նշանակությունը և չի կարող ընդգրկվել կոնկրետ քրեական գործով ապացույցների համակցության մեջ և դրվել մեղադրանքի հիմքում»¹¹⁷:

Ա.Սարգսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված՝ անթույլատրելի ապացույցների վրա հիմնված այլ ապացույցների («թունավոր ծառի պտուղների») օգտագործման արգելքը կիրառելի է նաև խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների նկատմամբ:

¹¹⁷ Տե՛ս Արմեն Սեյրանի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ի ԵՔՐԴ /0295/01/08 որոշման 15-րդ կետը:

Ասվածուն հանոզվելու համար բավական է անդրադառնալ Ա.Գզոյանի վերաբերյալ որոշման 33-րդ կետում բարձրացված հարցադրման [Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանները, հաստատված համարելով այն, որ Ա.Գզոյանի կողմից 40 գրամ թմրամիջոցի ձեռքբերման փաստը ապացուցված չէ, իրավասո՞ւ էին, արդյոք, ապացուցված համարել փաստերն այն մասին, որ վերոնշյալ 40 գրամ թմրամիջոցից Ա.Գզոյանը որոշակի չափաբաժիններով թմրամիջոց է իրացրել] կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերլուծությանը: Այսպես, սույն գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի համար պարզ էր դարձել, որ.

- 2009 թվականի մարտի 2-ին Ա.Գզոյանը ՀՀ ոստիկանության ՔԳՎ Երևանի ոստիկանության վարչության Արաբկիրի ՔԲ քննիչ Ա.Հակոբյանին հայտնել է, որ «(...) [ոստիկանության] 4-րդ բաժնում տրված բացատրությունները չ[են] համապատասխանում իրականությանը: Դրանք ներկայացվել են (...) ինձ ծեծի ենթարկելու, երեխաներիս հասցեին ահաբեկչական հայիոյանքների և սպառնալիքների ազդեցության ներքո: Այդ ցուցմունքը ես ներկայացրել եմ ֆիզիկապես անտանելի հյուծված և հոգեպես ծանր՝ ծայրաստիճան ցնցված ու անկայուն վիճակում [հ]արցաքննության ընթացքում չդիմանալով ֆիզիկական ահավոր ցավերին[, ռ]ե-տինե մահակով հարվածներ ստանալով ոտքերիս տակ և երիկամներիս շրջանում: Այդ մահակի ուժեղ հարվածից պայթել է ձախ ականջիս ականջաթաղանթը և ես լիովին կորցրել եմ այդ ականջիս լսողությունը ու մի քանի սեղան ատամներ: (...)»:
- 2009 թվականի մարտի 4-ին Ա.Գզոյանի պաշտպան Ս.Միրզոյանը ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևանի ոստիկանության վարչության Արաբկիրի քննչական բաժնի քննիչ Ա.Հակոբյանին տեղեկացրել է ոս-

տիկանության աշխատակիցների կողմից իր պաշտպանյալին ծեծի ենթարկելու մասին:

- ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության ձերբակալված անձանց պահելու վայրի պետի 2008թ. նոյեմբերի 10-ի թիվ 8/8-215 գրությամբ փաստաբան Ս.Միրզոյանին հայտնել են, որ «Ոստիկանության Արաբկիրի բաժնի կողմից ձերբակալված և 2008թ. հոկտեմբերի 15-ին Ոստիկանության Երևանի վարչության [ձերբակալվածներին պահելու վայր] բերված Արայիկ Էդուարդի Գոյանը սահմանված կարգով ենթարկվել է բուժզննության, որի ընթացքում հայտնաբերվել և արձանագրվել են հետևյալ մարմնական վնասվածքները՝ ձախ ձեռքի դաստակի ներսի մասում կա կտրված վերք, աջ բազկին կա կապտուկ, ձախ ականջին՝ կապտուկ, ըստ նրա բանավոր հայտարարության՝ վերը նշված վնասվածքները ստացել է երկու օր առաջ ծառից ընկնելու հետևանքով»:
- Պաշտպանի վկայակոչած դիմումի կապակցությամբ 2009 թվականի մարտի 13-ին նշանակվել է ծառայողական քննություն, և դրա արդյունքում հաստատված է համարվել, որ «Ծառայողական քննությամբ պարզվել է, որ Ա.Գոյանի նկատմամբ Ա.Համբարձումյանի կողմից անօրինական վերաբերմունք չի ցուցաբերվել (...):

ՀՀ կառավարության 2007 թվականի հունիսի 14-ի թիվ 818-Ն որոշմամբ հաստատված՝ «Մարդու իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումից բխող՝ ծանուցման ենթակա իրավունքների» ցանկի 2-րդ կետի 3-րդ և 5-րդ ենթակետերի պահանջները լիարժեք չկատարելու՝ ՀՀ ոստիկանության [կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի] գլխավոր վարչության շենք բերման ենթարկված Արայիկ Էդուարդի Գոյանի կողմից պաշտպանից հրաժարվելու հանգամանքը չարձանագրելու, ինչպես նաև վերջինիս պահանջով ոստիկանություն բերելու պահից սկսած՝ երեք ժամվա ընթացքում Ա.Գոյանի գտնվելու վայրի մասին վերջինիս կողմից ընտրված անձին ուշացումով տեղեկացնելու համար ՀՀ ոստիկանության ԿՀԴՊ

Գլխավոր վարչության 4-րդ վարչության 2-րդ բաժնի ավագ օպերիւիստ, ոստիկանության մայոր Ավետիք Հրաչի Համբարձումյանի հարցը քննարկել ԿՀԴՊ Գլխավոր վարչության պետին կից օպերատիվ խորհրդակցությունում»:

Մեջբերված փաստական հանգամանքներն արձանագրվել էին ինչպես Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի, այնպես էլ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից, սակայն պատշաճ ուշադրության և գնահատականի չէին արժանացել: Նման հանգամանքների առկայության պարագայում, կարծում ենք, կանխատեսելի էր ՀՀ վճռաբեկ դատարանի եզրակացությունն առ այն, որ «(...) անհասկանալի է, թե Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանները, հաստատված համարելով այն, որ Ա.Գոյանի կողմից 40 գրամ ափիոն տեսակի թմրամիջոցի ապօրինի ձեռքբերման փաստը նախաքննական մարմնի չփարատված ենթադրությունն է, որն այլ ապացույցներով չի հաստատվել, կարող էին արդյոք հիմնավորված հետևության հանգել այն մասին, որ վերոնշյալ 40 գրամ թմրամիջոցից Ա.Գոյանը որոշակի չափաբաժիններով թմրամիջոց է իրացրել»¹¹⁸:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում եւ օրենքով սահմանված կարգով.

¹¹⁸ Տե՛ս Արայիկ Էդուարդի Գոյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 37-րդ կետը:

ա) անձին օրինական կերպով կալանքի տակ պահելը իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտվելուց հետո,

բ) անձի օրինական ձերբակալումը կամ կալանավորումը դատարանի օրինական

կարգադրությանը չենթարկվելու համար կամ օրենքով նախատեսված ցանկացած պարտավորության կատարումն ապահովելու նպատակով,

գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում՝ նրան իրավասու օրինական մարմնին ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար,

դ) անչափահասին կալանքի վերցնելը օրինական կարգադրության հիման վրա՝ դաստիարակչական հսկողության համար, կամ նրա օրինական կալանավորումը՝ նրան իրավասու իրավական մարմնին ներկայացնելու նպատակով,

ե) անձանց օրինական կալանքի վերցնելը՝ վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխելու նպատակով, ինչպես նաև հոգեկան հիվանդներին, զինեմուլներին կամ թմրամուլներին կամ թափառաշրջիկներին օրինական կալանքի վերցնելը,

զ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ նրա անօրինական մուտքը երկիր կանխելու նպատակով, կամ այն անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան արտաքսելու կամ հանձնելու նպատակով:

2. Յուրաքանչյուր ձերբակալված իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ տեղեկացվում է իր ձերբակալման պատճառների եւ ներկայացվող ցանկացած մեղադրանքի մասին:

3. Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձերբակալված կամ կալանավոր-

ված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով:

4. Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:

5. Յուրաքանչյուր ոք, ով, ի խախտումն սույն հոդվածի դրույթների, ձերբակալման կամ կալանավորման զոհ է դարձել, իրավունք ունի հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից երևում է, որ դրանում առկա են անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի վերաբերյալ որոշումներ, որոնց թվին է դասվում Տ.Հակոբյանի վերաբերյալ 2007 թվականի հուլիսի 13-ի որոշումը: Այս որոշման մեջ բարձրացված խնդիրն այն էր, որ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությունը պարունակում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար մեղադրվող անձանց գրավի կիրառմամբ ազատ արձակելու ուղղակի արգելք: Մինչդեռ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ հանցագործության համար «կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն, և

ուևնի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

Հիմնվելով Կաբալերոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության և Էս Բի Սին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության վճիռներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի արտահայտած նոտեցման վրա՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար մեղադրվող անձի նկատմամբ գրավի կիրառման արգելքը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի տառին և ոգուն: Հետևաբար, գրավի կիրառումը չի կարող կախված լինել անձի կողմից կատարված հանցագործության ծանրության աստիճանից: Տ.Հակոբյանի որոշման վերաբերյալ կիրառման պրակտիկան վկայում է, որ 2007 թվականից հետո ՀՀ դատարանների կողմից գրավի կիրառման ցուցանիշի աճ է արձանագրվել:

Անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումների թվին է դասվում նաև Ա. Ավետիսյանի գործով որոշումը (2008 թվականի հոկտեմբերի 31), որում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, ի թիվս այլ հարցերի, անդրադարձել է կալանքի ժամկետի երկարացման հիմնավորվածությանը: Ա.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործում նրա կալանքի ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումներում թե՛ առաջին ատյանի և թե՛ վերաքննիչ դատարանները բավարարվել էին միայն օրենքով նախատեսված կալանավորման հիմքերի օրենսդրական ձևակերպումների շարադրանքով և իրենց որոշումները չեն պատճառաբանել փաստական հանգամանքների հիման վրա կատարված ողջամիտ ենթադրություններով: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դա համարել է անթույլատրելի՝ ելնելով մարդու իրավունքների սահմա-

նափակման միջոցով հիմնական իրավունքը բովանդակագրկելու անթույլատրելիության սկզբունքից: Հիմք ընդունելով Յագսինն ու Սաժինն ընդդեմ Թուրքիայի և Մամեդովան ընդդեմ Ռուսաստանի վճիռներում ՄԻԵԴ-ի ձևավորած մոտեցումների վրա՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հանգել է ընդհանրական եզրակացության, որ անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելիս, ինչպես նաև կալանքի ժամկետը երկարացնելիս պետք է հաստատվի հասարակության ընդհանուր շահի և անհատի հիմնարար իրավունքների միջև արդարացի հավասարակշռություն, որը պետք է բխի անձի՝ ազատությունից զրկելու հետ կապված կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակների միջև համամասնության ողջամիտ հարաբերակցության անհրաժեշտությունից: Ա.Ավետիսյանի գործով որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Ստրասբուրգի դատարանի ձևավորած չափորոշիչների հիման վրա նաև կոնկրետացրել է կալանքի ժամկետը երկարացնելու իրավաչափության պայմանները: Մասնավորապես՝ որոշման 26-րդ կետում նշվում է. «... մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը կարող է երկարացվել հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

ա) չարունակվում են առկա լինել կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու հիմքերն ու պայմանները կամ ի հայտ են եկել անձին կալանքի տակ պահելու նոր հիմքեր.

բ) գործի քննությունն իրականացնող մարմնի կողմից դրսևորվել է անհրաժեշտ ջանասիրություն՝ ապահովելու գործի քննության ընթացքը»:

«Անհրաժեշտ ջանասիրության» չափորոշիչի ամրագրումը և հետևողական կիրառումը, մեր համոզմամբ, ժամանակի ընթացքում կարող է վճռական նշանակություն ստանալ մինչդատական վարույթի՝ քրեական դատավարության «ոչ հրապարակային» շրջափուլի տևողությունը կրճատելու գործում, ինչն ու-

նի առհասարակ դատավարության որակի բարձրացման մեծ ներուժ:

Տ.Վահրադյանի վերաբերյալ գործով որոշման մեջ, որը կայացվել է 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է հեռակա կարգով կալանավորված անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքի ապահովման հարցերին: Այսպես, ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությունը հնարավոր է համարում, որպեսզի առանց անձի ներկայության դատարանում քննվի և լուծվի նրա կալանավորման հարցը: Դա հնարավոր է այն դեպքերում, երբ անձի նկատմամբ հետախուզում է հայտարարվել: Ավելին՝ ԱՊՀ շրջանակներում գործող Մինսկի 1993 թվականի կոնվենցիայի հիման վրա՝ հանցագործության համար մեղադրվող անձանց հանձնումը հնարավոր չէ առանց հանձնում պահանջող պետության դատարանի՝ կալանավորման մասին որոշման: Միևնույն ժամանակ, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան սահմանում է, որ ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք պետք է անհապաղ տարվի դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն:

Ստացվում է, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձի հայտնաբերման կամ մեղայականով ներկայանալու դեպքերի համար մեր օրենսդրությունը չի սահմանում Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի պահանջների պահպանման մեխանիզմ: Տ.Վահրադյանի գործով որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը փորձել է լուծել հենց այս խրթին իրավական խնդիրը: Ուղեցույց ունենալով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Լադենտն ընդդեմ Լեհաստանի և Գարաբաևն ընդդեմ Ռուսաստանի վճիռներում արտահայտված իրավական դիրքո-

որոշումները՝ ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանը նախ՝ հանգել է հետևության, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձին կալանավորելու մասին որոշման կայացման հնարավորությունը չի հակասում անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքի եվրոպական չափանիշներին, մինչդեռ հայտնաբերված մեղադրյալին անհապաղ դատարան ներկայացնելու օրենսդրական պահանջի բացակայությունը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածին: Տ.Վահրադյանի գործով որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է քրեական դատավարության շրջանակներում ազատությունից զրկված անձին անհապաղ դատարան ներկայացնելու երաշխիքային նշանակությունը՝ որպես կարևորագույն միջոց ընդդեմ ազատությունից զրկված անձի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի և իրավակիրառ մարմինների կողմից իշխանության չարաշահման, և նշել է, որ «ՀՀ ներպետական օրենսդրության մակարդակում ազատության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտ երաշխիք պետք է լինի հետախուզման մեջ գտնվող անձին հայտնաբերելուց հետո, արդեն նրա ներկայությամբ, նրա նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հարցի կրկնակի քննարկումը նախաքննության կատարման վայրի դատարանում: Դա հնարավորություն կտա նվազեցնել կամայական կալանավորման դեպքերը, ինչպես նաև կապահովի Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության համար միջազգային պարտավորություն հանդիսացող պահանջների կատարումը»: Վերոգրյալի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է. «Հետախուզման մեջ գտնվող անձին հայտնաբերելուց հետո նա պետք է անհապաղ (72 ժամվա ընթացքում) տարվի դատավորի մոտ»:

Հաջորդ որոշումը 2009 թվականի ապրիլի 10-ին կայացված՝ Վարդան Մինասյանի վերաբերյալ որոշումն է, որում ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է դատական քննության

Նախապատրաստման փուլում անձի կալանավորման հարցին: Վերլուծելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, ինչպես նաև 291-րդ և 292-րդ հոդվածները՝ Դատարանն արձանագրել է, որ. «... անձի վերաբերյալ քրեական գործը դատարան ուղարկվելու դեպքում, եթե մինչդատական վարույթում անձի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքը չի վերացվում, ապա դրա ժամկետի ընթացքը կասեցվում է, և անձի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ ընտրված խափանման միջոցի ժամկետը երկարացնելու մասին դատարանի որոշման բացակայության պայմաններում անձը շարունակում է գտնվել անազատության մեջ մինչև քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը 15-օրյա ժամկետում կայացնի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածով նախատեսված որոշումներից մեկը և վերջիններիս կայացման հետ մեկտեղ լուծի խափանման միջոց ընտրելու կամ չընտրելու, իսկ խափանման միջոցն ընտրված լինելու դեպքում՝ դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը»:

Նման պայմաններում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի առջև դրված էր այն հարցի լուծումը, թե դատարան փոխանցված գործով կալանքի տակ գտնվող անձի անազատության մեջ մնալը կարող է, արդյոք, հիմնավորված լինել: Նշված հարցի պատասխանը գտնելու նպատակով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերլուծել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետը, Ջեսիուսն ընդդեմ Լիտվայի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի արտահայտած այն դիրքորոշումը, որ. «Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետից բխում է, որ անձի կալանքի հիմնավորումը սոսկ այն փաստով, որ գործը փոխանցվել է դատարան, չի կարող հանդիսանալ «օրինական» հիմք անձի կալանքը շարունակելու համար»:

Հաշվի առնելով վկայակոչված դիրքորոշումը, ինչպես նաև Ջեսիուսի որոշման 68-րդ կետում առկա այն դատողությունը, որ Լիտվայի նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի 6-րդ կետը (որի բովանդակությունն ամբողջովին համապատասխանում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասի բովանդակությանը), չի կարող օրինական հիմք լինել կալանքի կիրառման համար, կալանքի ժամկետն սկզբունքորեն «օրինական է», եթե այն հիմնված է դատարանի որոշման վրա: Վ.Մինասյանի վերաբերյալ որոշման 26-րդ կետում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ «... մեղադրողի կողմից գործը դատարան ուղարկված լինելու հիմքով անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետի կասեցումն անձի ազատության իրավունքի անօրինական սահմանափակում է»:

Արձանագրելով, որ ՀՀ քրեադատավարական օրենքի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասում առկա կարգավորումը հակասում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասին, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ և 136-րդ հոդվածի 2-րդ մասերին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ «... այն դեպքերում, երբ կալանքի երկամսյա ժամկետի ավարտին մնացել է 15 օրից քիչ ժամանակ, այսինքն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածով նախատեսված որոշումներից մեկի կայացման ժամկետից պակաս ժամանակ, նախաքննական մարմինը գործը դատարան ուղարկելու հետ միաժամանակ պետք է լուծի նաև անձի կալանքի հարցը, այն է՝ պետք է անձին ազատ արձակի, եթե վերացել են նրան կալանքի տակ պահելու հիմքերը, կամ դատարանին միջոցորդություն ներկայացնի կալանավորման ժամկետը երկարաց-

նելու վերաբերյալ, եթե առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքերը»:

Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ (2009 թվականի դեկտեմբերի 18) անդրադարձ է կատարվել հետևյալ երկու հարցերին.

առաջին՝ ՀՀ գործող օրենսդրությունը հնարավորություն է տալիս անձին փաստացի ձերբակալել, սակայն այդ փաստի իրավաբանական ձևակերպումն ուշացնել: Այս պայմաններում ստացվում է, որ անձը ոստիկանությունում հայտնվում է առանց որևէ կարգավիճակի, ուստի՝ բոլորովին անպաշտպան: Գ.Միքայելյանի նախադեպով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է հետևյալ իրավակարգավորումները.

- ոստիկանություն բերվածը, անգամ մինչև իրավաբանական ձևակերպումների ավարտը, օժտված է որոշակի խումբ իրավունքներով, մասնավորապես՝

ա) իրեն ոստիկանություն բերելու պատճառների մասին իրազեկվելու,

բ) լռելու,

գ) իր փաստաբանի հետ հաղորդակցվելու,

դ) իրեն բերելու մասին որևէ այլ անձի տեղեկացնելու իրավունքներով:

- Նշված իրավունքները սահմանելու հետ մեկտեղ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թղթակցող պարտականություններ է սահմանել ոստիկանության աշխատակիցների համար՝

ա) բերվածի իրավունքները գրավոր պարզաբանելու,

բ) նրան առնվազն մեկ զանգի հնարավորություն ընձեռելու,

գ) բերվածի փաստաբանի մուտքը չխոչընդոտելու,

դ) բերվածի կարգավիճակը ողջամիտ ժամկետում որոշակիացնելու եղանակներով:

- Բացի հստակ իրավական վիճակ ամրագրելուց, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նաև հստակեցրել է ձերբակալման իրավաբանական գործընթացն ավարտին հասցնելու համար թույլատրելի ժամանակահատվածը: Գործող կարգավորման վատորակության հետևանքով ոստիկանությունը, հենվելով օրենքի վրա, տեսականորեն կարող էր օրերով անձին ձերբակալվածի կարգավիճակ չտալ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հստակորեն ամրագրել է, որ ոստիկանությունը բերվելուց 4 ժամ անց անձի կարգավիճակը պետք է ճշգրտված լինի. հակառակ դեպքում՝ նա օրենքի ուժով ստանում է ձերբակալվածի կարգավիճակ:

- «Բերվածի» իրավունքները և երաշխիքները տարածվել են նաև այն անձանց նկատմամբ, որոնք, գտնվելով ոստիկանությունում, կարող են ողջամտորեն ենթադրել, որ՝ 1) իրենց ազատությունը սահմանափակված է կամ իրենք ազատությունից զրկված են, և, միաժամանակ, որ՝ 2) իրենք կասկածվում են հանցագործության մեջ:

Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշմամբ քննարկվել և պարզաբանվել է նաև ձերբակալման օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողության և խախտումների համար համարժեք փոխհատուցման խնդիրը: Այն երկրորդ մեծ խնդիրն է, որի լուծման փորձ է կատարվել Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշմամբ: Մասնավորապես, ձերբակալման ժամկետի հետ կապված խախտում հայտնաբերելիս դատարանը պետք է գուհին միաժամանակ տրամադրի երեք երաշխիք.

ա) հստակորեն արձանագրի խախտման փաստը.

բ) կայացնի, այսպես կոչված, «լրացուցիչ որոշում», այսինքն՝ մասնավոր որոշում՝

ուղղված խախտում թույլ տվածի վերադասին: Իսկ եթե խախտումն ակնհայտ և կոպիտ է, ապա դիմի դատախազին քրեական գործ հարուցելու միջնորդությամբ.

գ) պարզաբանի անօրինական ձերբակալման համար փոխհատուցում ստանալու պահանջով քաղաքացիական դատարան դիմելու ընթացակարգը: Ընդ որում, այս երաշխիքի հետ կապված՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ամրագրել է երկու լրացուցիչ երաշխիք.

ա) դիմողի վրա չպետք է դրվի խախտում թույլ տված պետական ծառայողի մեղքն ապացուցելու պարտականությունը,

բ) փոխհատուցման հարցը լուծելիս քաղաքացիական դատարանը պետք է առաջնորդվի ոչ միայն ներպետական օրենսդրությամբ, այլ նաև ՀՀ միջազգային պայմանագրերով և Ստրասբուրգի դատարանի իրավական դիրքորոշումներով:

Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումների շնորհիվ ապահովվեց Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Դեվերն ընդդեմ Բելգիայի, Էկլեն ընդդեմ Գերմանիայի, Շուբինսկին ընդդեմ Սլովենիայի և Գ.Կ.-ն ընդդեմ Լեհաստանի վճիռներում առկա դիրքորոշումների կիրառումը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի առաջին որոշումներից մեկը վերաբերում է կալանավորման հիմնավորվածության հարցին: Խոսքը մասնավորապես Վահրամ Գևորգյանի վերաբերյալ որոշման մասին է, որտեղ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելուն և դիրքորոշում ձևավորել այն մասին, որ «(...) կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ կալանավորման պայմանների և հիմքերի առկայությանը»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանմամբ՝ կալանավորման պայմանը փաստական տվյալներով հաստատված հանգամանքներն, որոնց բացակայությունը բացառում է խափանման միջոցի կիրառումը: Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող

հանցագործությունը կատարված լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին: Ավելին, եթե առկա չէ անձի կողմից հանցագործություն կատարված լինելու հիմնավոր կասկած, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անիմաստ է:

Հիմնավոր կասկածի հետ մեկտեղ, կալանավորման պայմաններ են նաև համապատասխան քրեաիրավական որակմամբ հարուցված քրեական գործի առկայությունը, գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված տարիքը, որոշակի խումբ անձանց համար, օրինակ՝ պատգամավորներ, դատավորներ, անձեռնմխելիության պարտադիր հաղթահարումը:

Մեկնաբանելով անձի ազատության սահմանափակման համար անհրաժեշտ պայմանը՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը՝ Վ.Գևորգյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ անձին ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավոր կասկած առ այն, որ նա իրավախախտում է կատարել, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր դեպքում կասկածը պետք է լինի ողջամիտ (այս դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Սյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության վճռի վրա (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) 1994 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռ, գանգատ թիվ 14310/88, կետ 61)):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկնաբանել է նաև «հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած» ձևակերպումը և գտել, որ կասկածը հիմնավոր կհամարվի ենթադրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստա-

տող որոշակի տեղեկությունների ու փաստերի առկայության դեպքում, այլ կերպ՝ կասկածը կարող է համարվել հիմնավոր միայն այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնող պաշտոնատար անձը՝ քննիչը կամ դատախազը, կասկածվող անձի կատարած գործողությունների (ամգործության) վերաբերյալ կներկայացնի տեղեկություններ, փաստեր կամ ապացույցներ, որոնք ուղղակիորեն կմատնանշեն նրա առնչությունն իրեն վերագրվող ենթադրյալ հանցագործությանը, ինչպես նաև կհիմնավորեն, որ դեպքը, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է, համընկնում է իրեն վերագրվող հանցանքի դեպքին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հատուկ ընդգծել է նաև, որ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացվող վերոնշյալ տեղեկությունները, փաստերը կամ ապացույցները պետք է հետազոտվեն մրցակցային դատավարության կանոնների պահպանմամբ, ինչը ենթադրում է, որ այդ տեղեկություններին, տվյալներին կամ ապացույցներին պետք է ծանոթանա նաև պաշտպանության կողմը:

Եթե ընդհանրացնենք Վ.Գևորգյանի որոշման մեջ շարադրված իրավական վերլուծությունը, ապա կարող ենք արձանագրել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքներով դատարանը՝

ա) պետք է արձանագրի հիմնավոր կասկածի առկայությունը կամ բացակայությունը,

բ) պետք է պարզի կալանավորման մյուս պայմանների առկայությունը,

գ) այն դեպքում, երբ դատարանը կհանգի այն հետևության, որ վարույթն իրականացնող մարմնի ներկայացրած

նյութերը բավարար են արձանագրելու, որ առկա է անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, և, միաժամանակ, կալանավորման մյուս պայմանները նույնպես առկա են, ապա պետք է կայացնի հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում այն մասին, թե արդյոք առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերից որևէ մեկը կամ մի քանիսը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված հիմքերի առկայության վերաբերյալ դատարանի հետևությունը ևս պետք է հիմնավորված լինի վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված համապատասխան տեղեկություններով, փաստերով կամ ապացույցներով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս մոտեցումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումների վրա (տե՛ս Բրոգանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (BROGAN AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1988 թվականի նոյեմբերի 29-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, կետ 53, և Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1994 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14310/88, կետ 55):

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում ար-

դարացի եւ հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատավճիռը հրապարակվում է դմբաց նիստում, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ դրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ՝ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը:

2. Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան:

3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

ա) իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին,

բ) բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար,

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը,

դ) հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու՝ իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միեւնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները,

ե) օգտվելու թարգմանչի անվճար օգնությունից, եթե ինքը չի հասկանում դատարանում գործածվող լեզուն կամ չի խոսում այդ լեզվով»:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով՝ դատական քննության սահմանների հարցին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ որոշման մեջ և իրավական դիրքորոշում հայտնել այն մասին, որ. «(...) Թե՛ առաջին ատյանի դատարանը, թե՛ վերաքննիչ դատարանը և թե՛ վճռաբեկ դատարանը ամբաստանյալի կամ դատապարտյալի նկատմամբ գործը քննելիս և լուծելիս չեն կարող դուրս գալ նրան առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից: Հակառակ դեպքում կխախտվի Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածով նախատեսված սկզբունքը՝ «Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը»: Մասնավորապես կխախտվեն այն հիմնարար իրավադրույթները, որ «Կասկածյալը և մեղադրյալն ունեն պաշտպանության իրավունք», և որ «Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կասկածյալին և մեղադրյալին բացատրել նրանց իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրանց պաշտպանվելու փաստացի հնարավորությունը» (Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր): Եթե Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածում օգտագործված «մեղադրանք» եզրույթը հասկացվի սոսկ «քրեաիրավական որակում» իմաստով, և այն իր մեջ չներառի արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստական հանգամանքները, ապա կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունք

քը չի լինի կոնկրետ և իրական, այլ կլինի վերացական և պատրանքային, քանի որ առանց փաստական հիմքի՝ քրեաիրավական որակումից պաշտպանվելու իրավունքն առարկայազուրկ է:

Մինչդեռ համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»: Իսկ անմիջականորեն գործող իրավունքը չի կարող վերացական լինել:

Այս հարցում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս արտահայտել է համանման դիրքորոշում: Մասնավորապես, Արտիկոյի գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ: Դա հատկապես վերաբերում է պաշտպանության իրավունքին (*Artico v. Italy*, 13.05.1980թ., կետ 33):

Այսպիսով, դատարանը գտնում է, որ կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի, ինչպես նաև գործի դատական քննության սահմանների առումով «մեղադրանք» հասկացությունը ներառում է նաև արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստերը (...)» (տե՛ս Արթուր Սերոբյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2007 մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-46/07 որոշումը):

Վերոգրյալ օրենսդրական կարգավորումների, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ գործի դատական քննությունը սահմանափակված է այն անձանց շրջանակով, որոնց նկատմամբ կայացվել է դատական քննություն նշանակելու մասին որոշում և այդ անձանց նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքի ծավալով: Սա պայմանավորված է,

մի կողմից, մեղադրյալի (ամբաստանյալի) պաշտպանության իրավունքն իրական և արդյունավետ կազմակերպելու անհրաժեշտությամբ, իսկ, մյուս կողմից՝ այն հանգամանքով, որ դատարանը, որպես արդարադատություն իրականացնող մարմին, չի կարող ինքնուրույն ձևակերպել նոր մեղադրանք՝ փոխարինելով քրեական հետապնդման մարմիններին: Ընդ որում, դատական քննության սահմաններն ընդգծելու և մեղադրյալի (ամբաստանյալի) պաշտպանության իրավունքն ապահովելու տեսանկյունից անհրաժեշտ է, որ «մեղադրանք» եզրույթը հասկացվի որպես արարքի քրեաիրավական որակման և դրա հիմքում ընկած փաստական հանգամանքների ամբողջություն: Դրա հետ մեկտեղ, մեղադրանքի բովանդակությունը կազմող փաստական և իրավական հիմքերը պետք է լինեն հստակ և համաձայնեցված, չհակասեն միմյանց:

2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից կայացվել է Սուրեն Նալբանդյանի վերաբերյալ որոշումը: Այս որոշման մեջ Դատարանը, իրականացնելով օրենքի միատեսակ կիրառության և իրավունքի զարգացմանը նպաստելու իր առաքելությունը՝ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ դատարանում մեղադրանքը փոփոխելիս մեղադրողի կողմից պետք է կայացվի ինչպես մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու մասին որոշում, այնպես էլ կազմվի նոր մեղադրական եզրակացություն:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումը լուծում է երկու փոխկապակցված, սկզբունքային նշանակություն ունեցող հարցեր, այն է՝ հստակեցնում և ընդգծում է դատարանում գործի քննության սահմանները և ապահովում է մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի իրացումը:

Ուղեցույց ունենալով Արտիկոն ընդդեմ Իտալիայի վճռում ՄԻԵԴ-ի ձևավորած մոտեցումն առ այն, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ

գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դատարանում գործի քննության սահմանները որոշվում են մեղադրական եզրակացությամբ, այլ ոչ թե մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշմամբ: Մեղադրական եզրակացությունը հանդիսանում է այն դատավարական փաստաթուղթը, որով ամփոփվում են նախնական քննության արդյունքները, ինչպես նաև հիմնավորվում են քննիչի ենթադրությունները՝ մեղադրյալի մեղավորության և նրա գործողությունների իրավաբանական որակման մասին:

Ստացվում է, որ ամբաստանյալն իր դեմ ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքերի մասին ամբողջական տեղեկություն կարող է ստանալ հենց մեղադրական եզրակացությունից: Այդ ամբողջական տեղեկության հիման վրա ամբաստանյալը կարող է կազմակերպել և իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը՝ առաջադրված մեղադրանքի և այն հաստատող ապացույցների շրջանակներում:

Նշված հանգամանքները հաշվի առնելով և հիմնվելով Արտիկոյի վճռում ՄԻԵԴ-ի արտահայտած դիրքորոշման վրա՝ Ս.Նալբանդյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է իրավական մոտեցում առ այն, որ մեղադրանքը փոփոխելու դեպքում պետք է կազմվի նոր մեղադրական եզրակացություն:

Ա.Պապյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ մեղադրանքի ձևակերպումը պետք է արտացոլի մեղսագրվող գործողությունների կամ անգործության բովանդակությունը, հետևաբար՝ պետք է ներառի հանցակազմի բոլոր պարտադիր հատկանիշները բնութագրող փաստական տվյալները: Փաստական տվյալների ներառումն անհրաժեշտ նախապայման է, որպեսզի մեղադրանքի մեջ նշվի այն քրեական օրենքը, որով նախատեսված են հանրության համար վտանգավոր, հակահրավակական և քրեորեն պատժելի արարքի

հատկանիշները, այսինքն՝ հանգեցնի մեղադրանքում ձևակերպված արարքին համապատասխան իրավաբանական գնահատական տալուն: Մեղադրանքի ձևակերպումը դատարանը կարևորել է այն պատճառով, որ համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում (անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում, մեղադրական եզրակացություն) դրա առկայությունը քրեական հետապնդման ենթարկվող անձին հնարավորություն է տալիս արդյունավետ կերպով իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը: Ավելին, մեղադրական եզրակացության մեջ շարադրվող առանձին հարցեր (արարքի փաստական նկարագրության հիմքում դրված ապացույցների շրջանակը, դրանց տրված գնահատականը, դատակոչի ենթակա անձանց շրջանակը և այլն) էական նշանակություն ունեն անձի պաշտպանության իրավունքի պատշաճ իրականացման համար:

Ա.Պապյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ըստ էության զարգացրել է Ս.Նալբանդյանի վերաբերյալ որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները և գտել, որ սկզբնական մեղադրանքի փոփոխման դեպքում մեղադրանքի վերջնական և ամբողջական ձևակերպումը պարունակող փաստաթղթի՝ մեղադրական եզրակացության կազմումը կվերացնի անփոփոխ թողնված մեղադրանքից և փոփոխված մեղադրանքից պաշտպանվող անձանց միջև առկա անհավասար իրավական վիճակը:

Ս.Նալբանդյանի և Ա.Պապյանի գործերով որոշումներում արձանագրված՝ պաշտպանության իրավունքի իրականացման համար մեղադրանքի ձևակերպման կարևորության հարցի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա: Մասնավորապես, Կամասինսկիի վերաբերյալ գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ձևավորել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («ա») ենթակետի դրույթները թելադրում են շահագրգռված անձին «մեղադրանքի» մասին տեղեկացնելու հարցում ցուցաբերել ծայրահեղ զգուշավոր մոտեցում: Մեղադրական եզրակացությունը վճռորոշ դեր է կատարում քրեական հետապնդման մեջ. դրա հանձնման պահից մեղադրվող անձը համարվում է իրեն ներկայացված մեղադրանքի փաստական և իրավական հիմքերի մասին պաշտոնապես և գրավոր ձևով տեղեկացված (տե՛ս *Kamasinski v. Austria*, 1989 թվականի դեկտեմբերի 19-ի վճիռը, գանգատ թիվ 9783/82, կետ 79):

Վերոգրյալից բացի, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («ա») ենթակետի դրույթները մեղադրյալին իրավունք են վերապահում տեղեկացված լինելու ոչ միայն մեղադրանքի համար առիթ հանդիսացած նյութական փաստերի մասին, այլ նաև այդ փաստերի մանրամասն իրավական որակման մասին (տե՛ս *Pelissier and Sassi v. France*, 1999 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25444/94, կետ 51):

Եվրոպական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ ներկայացված մեղադրանքի, հետևաբար՝ դատարանի կողմից դրա հնարավոր իրավական որակման մասին մեղադրյալի ճշգրիտ և լրիվ տեղեկացումը քրեական դատավարությունում արդար դատաքննության էական նախապայման է (տե՛ս *Pelissier and Sassi v. France*, 1999 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25444/94, կետ 52): Եվ, ի վերջո, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի («բ») ենթակետի մասով բերված գանգատի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանը գտել է, որ («ա») և («բ») ենթակետերը կապված են միմյանց հետ, և որ մեղադրանքի բնույթի և առիթների մասին տեղեկացված լինելու իրավունքը պետք է դիտել պաշտպանության նախապատրաստության իրավունքի լույսի ներքո (տե՛ս *Pelissier and Sassi v. France*, 1999 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25444/94, կետ 54):

2010 թվականի մարտի 26-ին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից կայացվել է Ն.Պողոսյանի վերաբերյալ որոշումը, որում դատարանը զարգացրել է «քրեական մեղադրանքի» բովանդակային ընկալման կապակցությամբ Գ.Միքայելյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը:

«Քրեական մեղադրանք» հասկացության մեկնաբանման և կասկածյալի փաստացի կարգավիճակի վերաբերյալ դիրքորոշում հայտնելու անհրաժեշտությունը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի համար ակնհայտ դարձավ Ն.Պողոսյանի գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում, երբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրեց, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը տեղեկություններ ունենալով, որ Ն.Պողոսյանն ապօրինի թմրամիջոց է իրացրել, վերջինիս քրեական գործի վարույթին ներգրավել և հարցաքննել է որպես վկա, նախազգուշացրել ակնհայտ սուտ ցուցմունք տալու և ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին և հարցաքննության ընթացքում առաջադրել է հանցագործության կատարման մեջ նրան մերկացնող հարցեր:

Որոշման մեջ արձանագրված փաստական հանգամանքները վկայել են նաև, որ ամբաստանյալ Ն.Պողոսյանը գրեկարդալ չի իմացել, այսինքն՝ ոչ բավարար չափով է տիրապետել քրեական դատավարության լեզվին: Դատարանն արձանագրել է նաև, որ Ն.Պողոսյանի վերաբերյալ քրեական գործի նյութերում բացակայում է նրա ստորագրությամբ վավերացված որևէ փաստաթղթային հաստատում, որով վերջինս լիազորում է փաստաբան Ա. Թամազյանին իրականացնել իր շահերի պաշտպանությունը, ինչպես նաև բացակայում է Ա. Թամազյանին պաշտպան նշանակելու վերաբերյալ ՀՀ փաստաբանների

պալատի որոշումը¹¹⁹: Մեջբերված փաստական հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ Ն.Պողոսյանի գործով փաստաբան Ա.Թամազյանի մասնակցությունը կրել է անօրինական բնույթ և դրա արդյունքում խախտվել է անբաստանյալի՝ իր ընտրությանը պաշտպան ունենալու կոնվենցիոն իրավունքը:

Հիմք ընդունելով վերը շարադրված հանգամանքները, ինչպես նաև Դեվեբրն ընդդեմ Բելգիայի վճռում ՄԻԵԴ-ի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Ն.Պողոսյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրեց, որ տվյալ գործով նախաքննության ընթացքում խախտվել է Ն.Պողոսյանի պաշտպանության իրավունքը, քանի որ վերջինս, փաստացի լինելով կասկածյալ, հարցաքննվել է որպես վկա: Բացի դրանից, վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից նա չի ապահովվել պաշտպանով այն դեպքում, երբ առկա էր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված՝ պաշտպանի պարտադիր մասնակցության դեպք:

¹¹⁹ Տվյալ գործով փաստաբան Ա.Թամազյանի ստորագրությունն առկա է եղել Ն.Պողոսյանի հարցաքննությունների արձանագրությունների տակ:

Հավելված

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Օ Ր Ե Ն Ք Ը

Ընդունված է 2006 թվականի հուլիսի 7-ին

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գ Լ ՈՒ Խ 1

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊՈՐՏԱՄԵՆՏԸ

Յոդված 1. Դատական ծառայությունը

1. Դատական ծառայությունը օրենքով դատարաններին, ինչպես նաև դատական իշխանության մարմիններին վերապահված լիազորությունների ու գործառույթների իրականացումն ապահովելու նպատակով իրականացվող մասնագիտական գործունեությունն է: Դատական ծառայությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված պետական ծառայության մասն է:

2. Դատական ծառայությունն իրականացվում է դատական դեպարտամենտի՝

1) կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումներում:

2) առանձնացված ստորաբաժանումներում:

3. Դատական ծառայությունն չի համարվում պաշտոնավարումը դատավորի պաշտոնում, ինչպես նաև դատարանի նշանակած փորձագետների, մասնագետների, անվճարունակությամբ

յան (սնանկության) գործերի կառավարիչների, ինչպես նաև տեխնիկական սպասարկման և պայմանագրային հիմունքներով առանձին այլ խնդիրներ ու գործառույթներ իրականացնող անձանց գործունեությունը:

4. Տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձինք համարվում են դատական դեպարտամենտի աշխատողներ, և նրանց հետ կապված աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով և այլ իրավական ակտերով:

Յոդված 2. Դատական ծառայությունը կարգավորող իրավական ակտերը

1. Դատական ծառայության հետ կապված աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսդրությամբ, եթե սույն օրենքով այդ հարաբերությունները կարգավորող առանձնահատկություններ սահմանված չեն:

2. Դատական ծառայողների միջև ծառայողական հարաբերությունները կարգավորվում են սույն օրենքով, Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի (այսուհետ՝ դատարանների նախագահների խորհուրդ) որոշումներով և հիմնադրի որոշումներով:

(2-րդ հոդվածը փոփ. 21.02.07 ՅՕ-96-Ն)

Յոդված 3. Դատական դեպարտամենտը

1. Դատական դեպարտամենտը պետական կառավարչական հիմնարկ է, որն ապահովում է դատարաններին, դատավորների ընդհանուր ժողովին, դատարանների նախագահների խորհրդին և արդարադատության խորհրդին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումն

ու քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրանց մասնակցությունը:

2. Դատական դեպարտամենտը դատարաններին և արդարադատության խորհրդին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը և քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրանց մասնակցությունն ապահովում է առանձնացված ստորաբաժանումների միջոցով:

3. Դատական դեպարտամենտը գործում է վճռաբեկ դատարանի նախագահի հաստատած կանոնադրության հիման վրա:

4. Դատական դեպարտամենտը՝

1) իրականացնում է կադրային քաղաքականությունը, ֆինանսաբյուջետային, նյութատեխնիկական և այլ բնույթի միջոցառումներ՝ ուղղված դատական իշխանության արդյունավետ գործունեության համար պայմանների ստեղծմանը.

2) կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների, ինչպես նաև առանձնացված ստորաբաժանումների միջոցով իրականացնում է դատարանների, դատարանների նախագահների խորհրդի, դրա հանձնաժողովների, արդարադատության խորհրդի աշխատակազմի դերը.

3) նախապատրաստում է դատավորների ընդհանուր ժողովի, դատարանների նախագահների խորհրդի և դրա հանձնաժողովների նիստերը.

4) վերլուծում և ամփոփում է դատական պրակտիկան և դատական վիճակագրությունը.

5) վարում է դատավորների անձնական գործերը.

6) կազմակերպում է դատարանների պաշտոնական ինտերնետ կայքի աշխատանքը.

7) իրականացնում է սույն օրենքով, այլ օրենքներով, դատական դեպարտամենտի կանոնադրությամբ, դատարանների նախագահների և արդարադատության խորհրդի որոշումներով իրեն վերապահված այլ լիազորություններ:

5. Դատական դեպարտամենտը արդարադատության խորհրդի աշխատակազմ առանձնացված ստորաբաժանման միջոցով՝

1) կատարում է արդարադատության խորհրդի աշխատակարգային որոշումները, ինչպես նաև արդարադատության խորհրդի այն անդամի հանձնարարությունները, որին արդարադատության խորհրդի որոշմամբ տրվել են հանձնարարություններ.

2) նախապատրաստում է արդարադատության խորհրդի նիստերը, արդարադատության խորհրդի անդամներին և շահագրգիռ անձանց է ուղարկում արդարադատության խորհրդում քննվող հարցերի վերաբերյալ նյութերը, արձանագրում է արդարադատության խորհրդի նիստերը, առաքում և հրապարակում է արդարադատության խորհրդի ընդունած ակտերը:

6. Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմինը և դրա առանձնացված ստորաբաժանումները ֆինանսավորվում են պետական բյուջեից՝ առանձին տողով:

7. Դատական իշխանության բյուջետային գործընթացն իրականացնում է դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմինը՝ առանձնացված ստորաբաժանումների ներկայացրած բյուջետային հայտերի հիման վրա:

(3-րդ հոդվածը փոփ. 16.11.10 ՅՕ-163-Ն)

Հոդված 4.

Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումները և առանձնացված ստորաբաժանումները

1. Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումները կազմված են վարչություններից, բաժիններից, ծառայություններից և դատարան-

ների նախագահների խորհրդի հաստատած այլ ստորաբաժանումներից: Դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումները կազմված են դատարանների, արդարադատության խորհրդի աշխատակազմերից և դատարանների նախագահների խորհրդի սահմանած այլ ստորաբաժանումներից:

2. Դատարանների նախագահների խորհրդի գործունեությունը սպասարկում են դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումները:

3. Դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումն իրականացնում է դատական դեպարտամենտի առանձին գործառույթներ, այն է՝ ապահովում է տվյալ դատարանի, արդարադատության խորհրդի կամ դատական իշխանության այլ մարմնին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը և քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրանց մասնակցությունը:

4. Առանձնացված ստորաբաժանումն ունի Հայաստանի Հանրապետության զինանշանի պատկերով և հիմնարկի հայերեն անվանմամբ կլոր կնիք, ձևաթղթեր, անհատականացման այլ միջոցներ: Առանձնացված ստորաբաժանումների ծախսերի ֆինանսավորումն իրականացվում է զանձապետական բաժանմունքների համապատասխան հաշիվների միջոցով:

5. Դատական դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանման անմիջական ղեկավարումն իրականացնում է առանձնացված ստորաբաժանման ղեկավարը: Առանձնացված ստորաբաժանման ղեկավարը՝

1) իրեն վերապահված լիազորությունների սահմաններում առանց լիազորագրի հանդես է գալիս դատական դեպարտամենտի անունից, ներկայացնում նրա շահերը, կնքում գործարքներ:

2) առանձնացված ստորաբաժանման առանձին գործառույթներն իրականացնելու համար տալիս է լիազորագրեր:

3) նշանակում և ազատում է առանձնացված ստորաբաժանման տեխնիկական սպասարկումն իրականացնող աշխատակիցներին:

4) օրենքով, այլ իրավական ակտերով և հիմնադրի սահմանած կարգով տնօրինում է առանձնացված ստորաբաժանման ամրացված պետական գույքը, այդ թվում՝ ֆինանսական միջոցները:

5) առանձնացված ստորաբաժանման անունից ներկայացնում է հաշվետվություններ:

6) ներկայացնում է առանձնացված ստորաբաժանումն այլ մարմինների, կազմակերպությունների և քաղաքացիների հետ հարաբերություններում:

7) իրականացնում է օրենքով, կանոնադրությամբ և այլ իրավական ակտերով իրեն վերապահված այլ լիազորություններ և պարտականություններ:

Գ Լ ՈՒ Խ 2

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ՂԵԿԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

Յոդված 5. Դատական ծառայության կառավարման մարմինները

1. Դատական ծառայության կառավարման մարմինը դատարանների նախագահների խորհուրդն է:

2. Դատական ծառայության կառավարման առանձին գործառնություններ իրականացնում է վճռաբեկ դատարանի նախագահը:

Յոդված 6. Դատական ծառայության ղեկավարման մարմինը

1. Դատական ծառայության ղեկավարման մարմինը դատական դեպարտամենտի ղեկավարն է, որն ապահովում է դատական ծառայության իրականացումը:

2. Դատական դեպարտամենտի ղեկավարը դատական ծառայող է:

Դատական դեպարտամենտի ղեկավարը նշանակվում է հինգ տարի ժամկետով:

3. Դատական դեպարտամենտի ղեկավարի լիազորությունները սահմանվում են սույն օրենքով, այլ օրենքներով, դատական դեպարտամենտի կանոնադրությամբ, դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումներով և այլ իրավական ակտերով:

(6-րդ հոդվածը լրաց. 21.02.07 ՅՕ-96-Ն)

Գ Լ ՈՒ Խ 3

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԴԱՍԱՅԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Յոդված 7. Դատական ծառայության պաշտոնները

1. Դատական ծառայության պաշտոնը սույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված դատական ծառայության պաշտոնն է:

2. Դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են ըստ խմբերի և ենթախմբերի՝ ելնելով այդ պաշտոնները զբաղեցնող անձանց աշխատանքի կազմակերպման և ղեկավարման պատասխանատվության, խնդիրների բարդության, որոշումներ կայացնելու լիազորությունների, շփումների և ներկայացուցչության, ինչպես նաև գիտելիքների և հմտությունների անհրաժեշտ մակարդակից:

3. Դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են ըստ հետևյալ խմբերի.

1) դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոններ.

2) դատական ծառայության գլխավոր պաշտոններ.

3) դատական ծառայության առաջատար պաշտոններ.

4) դատական ծառայության կրտսեր պաշտոններ:

4. Յուրաքանչյուր խմբի դատական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են 1-ին և 2-րդ ենթախմբերի:

5. Դատական ծառայության պաշտոնների խմբերում 1-ին ենթախումբը տվյալ խմբի բարձրագույն ենթախումբն է:

6. Դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված որևէ պաշտոն զբաղեցնող անձը համարվում է դատական ծառայող:

7. Սույն օրենքով նախատեսված դեպքերում դատավորին հատկացվող դատական ծառայության պաշտոններում աշխատ-

տող անձինք համարվում են դատավորին կցվող դատական ծառայողներ:

Յոթերորդ 8. Դատական ծառայության դասային աստիճանները

1. Դատական ծառայողներին շնորհվում են հետևյալ դասային աստիճանները.

1) դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոններ զբաղեցնող դատական ծառայողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճաններ.

2) դատական ծառայության գլխավոր պաշտոններ զբաղեցնող դատական ծառայողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի խորհրդականի դասային աստիճաններ, ինչպես նաև 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճան.

3) դատական ծառայության առաջատար պաշտոններ զբաղեցնող դատական ծառայողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի առաջատար ծառայողի դասային աստիճաններ, ինչպես նաև 2-րդ դասի խորհրդականի դասային աստիճան.

4) դատական ծառայության կրտսեր պաշտոններ զբաղեցնող դատական ծառայողներին՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի կրտսեր ծառայողի դասային աստիճաններ, ինչպես նաև 2-րդ դասի առաջատար ծառայողի դասային աստիճան:

2. Դատական ծառայության բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճանները շնորհում, դասային աստիճանն իջեցնում, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկում է Հայաստանի

Հանրապետության Նախագահը՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահի ներկայացմամբ:

3. Դատական ծառայության մյուս դասային աստիճանները շնորհում, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկում է դատական դեպարտամենտի ղեկավարը:

4. Դատական ծառայության պաշտոնի նշանակման հետ միաժամանակ դատական ծառայողին շնորհվում է դատական ծառայության համապատասխան դասային աստիճան, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճանի, եթե նա չունի դատական կամ պետական ծառայության ավելի բարձր դասային աստիճան: Տվյալ դեպքում անձը պահպանում է իր ավելի բարձր դասային աստիճանը:

5. Դատական ծառայողին իր զբաղեցրած պաշտոնի ենթախմբին համապատասխանող դասային աստիճանից ավելի բարձր դասային աստիճան շնորհվում է սույն օրենքով սահմանված կարգով գործունեության գնահատման արդյունքում:

6. Դատական ծառայության պաշտոն առաջին անգամ զբաղեցնող անձին դատական ծառայության համապատասխան դասային աստիճան շնորհվում է սույն օրենքով նախատեսված փորձաշրջանի ավարտից հետո:

7. Դատական ծառայողների դասային աստիճանները պահպանվում են աշխատանքից ազատվելիս, պետական ծառայության այլ պաշտոնի տեղափոխվելիս, այդ թվում՝ նաև դատական ծառայության համակարգում:

8. Դատական ծառայության դասային աստիճանն իջեցվում է դատական կարգով՝ տվյալ դասային աստիճանը շնորհելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի դիմումի հիման վրա՝ որպես կարգապահական տույժի տեսակ, բացառությամբ դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճանների:

9. Դատական ծառայողը դատական ծառայության դասային աստիճանից զրկվում է սույն օրենքի 39-րդ հոդվածի առաջին մասի 2-րդ, 6-րդ, 7-րդ, 9-րդ, 10-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով պաշտոնից ազատվելու դեպքում:

(8-րդ հոդվածը լրաց., փոփ. 21.02.07 ՅՕ-96-Ն)

Յոթերորդ 9. Դատական ծառայության պաշտոնները

1. Դատական ծառայության պաշտոնները սահմանվում են դատական ծառայության պաշտոնների սպառիչ ցանկով՝ դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով:

2. Օրենքներով և այլ իրավական ակտերով դատավորին կցված դատական ծառայողների, ինչպես նաև դատական դեպարտամենտի գործունեության համար նախատեսված այլ պաշտոնները ներառվում են դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկում՝ սույն օրենքի 1-ին հոդվածի չորրորդ մասի պահանջների հաշվառմամբ:

Յոթերորդ 10. Դատական ծառայության պաշտոնի անձնագիրը

1. Դատական ծառայության պաշտոնի անձնագիրը փաստաթուղթ է, որը սահմանում է այդ պաշտոնը զբաղեցնող ծառայողի գործառույթները, նրա պաշտոնական իրավունքներն ու պարտականությունները, շփումներն ու ներկայացուցչությունը, տվյալ պաշտոնը զբաղեցնելու համար մասնագիտական գիտելիքների, կարողությունների ու աշխատանքային հմտությունների, ինչպես նաև դատական ծառայության համապատասխան փորձի պահանջները:

2. Դատական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը հաստատում է դատարանների նախագահների խորհուրդը: Դատական ծառայության պաշտոնների անձնագրերի նկա-

րագրերի ներկայացման պարտականությունը կրում է դատական դեպարտամենտի ղեկավարը:

3. Դատական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը պետք է առնվազն ներառեն սույն հոդվածի չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ մասերով նախատեսված պահանջները, բացառությամբ դատավորին կցված դատական ծառայողների պաշտոնների անձնագրերի:

4. Դատական ծառայության բարձրագույն պաշտոնների անձնագրերը ներառում են առնվազն հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթը իրավաբանական չէ) կրթություն.

2) դատական (պետական) ծառայության գլխավոր պաշտոնների առնվազն 2-րդ ենթախմբում առնվազն երկու տարվա ստաժ կամ առնվազն հինգ տարվա դատական ծառայության ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 2-րդ դասի խորհրդականի դասային աստիճան կամ վերջին հինգ տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններում, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության համայնքների ղեկավարների, տեղակալների, խորհրդականների, մամուլի քարտուղարների, օգնականների և ռեֆերենտների, կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն երեք տարվա աշխատանքային ստաժ.

3) առնվազն մեկ օտար լեզվի իմացություն:

5. Դատական ծառայության գլխավոր պաշտոնների անձնագրերը ներառում են հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթը իրավաբանական չէ) կրթություն.

2) դատական (պետական) ծառայության առաջատար պաշտոնների առնվազն 2-րդ ենթախմբում առնվազն երկու

տարվա ստաժ կամ առնվազն երեք տարվա դատական ծառայության ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 2-րդ - դասի առաջատար ծառայողի դասային աստիճան կամ գիտական աստիճան կամ չորս տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ կամ վերջին երեք տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն երկու տարվա աշխատանքային ստաժ:

3) առնվազն մեկ օտար լեզվի իմացություն:

6. Դատական ծառայության առաջատար պաշտոնների անձնագրերը ներառում են հետևյալ պահանջները.

1) բարձրագույն իրավաբանական կամ այլ մասնագիտական (եթե աշխատանքի բնույթը իրավաբանական չէ) կրթություն:

2) դատական (պետական) ծառայության պաշտոններում երկու տարվա ստաժ կամ դատական ծառայության առնվազն 1-ին դասի կրտսեր ծառայողի դասային աստիճան կամ երեք տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ կամ վերջին երեք տարվա ընթացքում քաղաքական կամ հայեցողական կամ քաղաքացիական պաշտոններում առնվազն մեկ տարվա աշխատանքային ստաժ:

3) դատական ծառայության կրտսեր պաշտոնների անձնագրերը ներառում են առնվազն միջնակարգ կրթության պահանջը:

7. Յուրաքանչյուր ստորադաս խմբում դատական ծառայության անցնելու համար բավարար է ավելի բարձր խմբի համար սահմանված պահանջները բավարարելը:

8. Մինչև 2010 թվականի հունվարի 1-ը դատական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը ներառում են նաև աշխատանքային ստաժի հետևյալ չափանիշները.

1) դատական ծառայության գլխավոր պաշտոններ՝ երեք տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ:

2) դատական ծառայության առաջատար պաշտոններ՝ մեկ տարվա մասնագիտական աշխատանքային ստաժ:

(10-րդ հոդվածը փոփ., լրաց. 21.02.07 ՀՕ-96-Ն, լրաց. 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

Յոթված 11. Դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկը և հաստիքացուցակը

1. Դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկը և հաստիքների քանակը հաստատում և փոփոխում է դատարանների նախագահների խորհուրդը: Բյուջետային տարվա ընթացքում դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկի և հաստիքների քանակի փոփոխությունները կատարվում են տվյալ տարվա բյուջետային միջոցների շրջանակում: Դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկի և հաստիքների քանակի ներկայացման պարտականությունը կրում է դատական ղեկարտամենտի ղեկավարը:

2. Դատական ղեկարտամենտի կառուցվածքային և առանձնացված ստորաբաժանումների հաստիքացուցակները հաստատում է (փոփոխում է) դատական ղեկարտամենտի ղեկավարը՝ դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից դատական ծառայողների անվանացանկը հաստատվելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում: Հաստիքացուցակը ներառում է դատական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողների հաստիքները, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձանց հաստիքները և վարձատրության չափը:

Գ Լ ՈՒ Խ 4

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆՈՒՄ ՆՇԱՆԱԿՄԱՆ ԵՎ ԱԶԱՏՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Յոդված 12. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք ունեցող անձինք

Սույն օրենքով սահմանված կարգով դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք ունեն դատական ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրով ներկայացվող պահանջները բավարարող, 18 տարին լրացած, հայերենին պատշաճ տիրապետող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները՝ անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից:

Յոդված 13. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք չունեցող անձինք

1. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք չունեն այն անձինք, ովքեր՝

1) դատական կարգով ճանաչվել են անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ.

2) դատական կարգով զրկվել են պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից.

3) տառապում են այնպիսի հիվանդությամբ, որը դատական ծառայության պաշտոնի նշանակվելու դեպքում կարող է խոչընդոտել ծառայողական պարտականությունների կատարմանը.

4) դատապարտվել են հանցագործության համար, և դատվածությունը սահմանված կարգով հանված կամ մարված չէ.

5) խուսափել են ժամկետային պարտադիր զինվորական ծառայությունից:

2. Սույն հոդվածի առաջին մասի 3-րդ կետով նախատեսված հիվանդությունների ցանկը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Հոդված 14. Դատական ծառայության պաշտոնի նշանակումը և ազատումը

1. Դատական ծառայության պաշտոններում նշանակումներ կատարվում են սույն օրենքով սահմանված կարգով:

2. Դատական ծառայության պաշտոնում նշանակված անձինք օրենքով նախատեսված՝ պաշտոնից ազատման հիմքերի բացակայության դեպքում անփոփոխելի են:

3. Դատական ծառայության պաշտոններում նշանակում և այդ պաշտոններից ազատում է՝

1) դատական դեպարտամենտի ղեկավարին՝ Դատարանների նախագահների խորհուրդը՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահի ներկայացմամբ.

2) դատական դեպարտամենտի ղեկավարի տեղակալներին, դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարներին և առանձնացված ստորաբաժանումների ղեկավարներին՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահը՝ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի ներկայացմամբ.

3) դատական ծառայության մյուս պաշտոններում՝ դատական դեպարտամենտի ղեկավարը՝ համապատասխանաբար դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարների և առանձնացված ստորաբաժանումների ղեկավարների ներկայացմամբ.

4) սույն օրենքով նախատեսված դեպքում դատավորին կցված դատական ծառայության պաշտոններում՝ դատական դեպարտամենտի ղեկավարը՝ տվյալ դատավորի ներկայացմամբ:

4. Առաջին անգամ դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձի նշանակումն իրականացվում է մինչև վեց ամիս փորձաշրջանով՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

(14-րդ հոդվածը լրաց. 21.02.07 ՀՕ-96-Ն, խմբ. 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

Հոդված 15. Դատական ծառայության թափուր պաշտոնում նշանակելու կարգը

1. Դատական ծառայության թափուր պաշտոնները զբաղեցվում են մրցութային կարգով, բացառությամբ սույն օրենքով նախատեսված դեպքերի:

2. (2-րդ մասն ուժը կորցրել է 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

3. Դատավորին կցված դատական ծառայության թափուր պաշտոնում նշանակումը կատարվում է դատավորի ներկայացմամբ, առանց մրցույթի: Դատավորին կցվող դատական ծառայության թափուր պաշտոնում նշանակվող անձը պետք է համապատասխանի տվյալ պաշտոնի անձնագրով նախատեսված պահանջներին:

4. Դատավորի առաջարկությամբ իրեն կցվող դատական ծառայության թափուր պաշտոնը կարող է զբաղեցվել սույն օրենքով նախատեսված մրցութային կարգով: Մրցույթի արդյունքում հաղթող ճանաչված անձը նշանակվում է թափուր պաշտոնում՝ սույն օրենքով նախատեսված կարգով:

5. Դատական ծառայության թափուր պաշտոն առաջանալու դեպքում մեկշաբաթյա ժամկետում տվյալ պաշտոնում նշա-

նակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձն իրավասու է տվյալ պաշտոնում նշանակել այն դատական ծառայողին, որը՝

1) բավարարում է տվյալ թափուր պաշտոնի անձնագրով սահմանված պահանջները.

2) այդ մասին տվել է գրավոր համաձայնություն:

(15-րդ հոդվածը լրաց. 08.04.08 ՅՕ-20-Ն)

Յոդված 16. Դատական ծառայության թափուր պաշտոն զբաղեցնելու համար անցկացվող փակ մրցույթը

1. Դատական ծառայության թափուր պաշտոն առաջանալու դեպքում, բացառությամբ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի և դատական ծառայության կրտսեր պաշտոնների, ինչպես նաև սույն օրենքի 15-րդ հոդվածի երրորդ և 5-րդ մասերով նախատեսված դեպքերի, այդ պաշտոնի զբաղեցման համար անցկացվում է փակ մրցույթ: Փակ մրցույթին կարող են մասնակցել տվյալ թափուր պաշտոնի անձնագրով ներկայացվող պահանջներին համապատասխանող դատական ծառայողները և սույն օրենքով սահմանված կարգով կադրերի ռեզերվում ընդգրկված անձինք:

2. Դատական ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար փակ մրցույթ անցկացնելու մասին հայտարարությունը հրապարակվում է սույն օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված կարգով և ժամկետում նշանակում չկատարելու դեպքում՝ մեկշաբաթյա ժամկետում, մրցույթն անցկացնելու օրվանից ոչ ուշ, քան մեկ ամիս առաջ, այնպես, որ ապահովվի այդ մրցույթին տեղեկանալու և դրան մասնակցելու ողջամիտ հնարավորությունը: Նշված հայտարարությունը պետք է

հրապարակվի դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետ կայքում:

3. Փակ մրցույթը անցկացվում է հարցազրույցի միջոցով, որի ընթացքում հաշվի է առնվում մրցույթի մասնակցի գործունեության գնահատման բնութագիրը: Հարցազրույցն անցկացվում է սույն օրենքի 19-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

4. Փակ մրցույթի անցկացման կարգը սահմանում է դատաբանների նախագահների խորհուրդը:

(16-րդ հոդվածը փոփ. 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

Հոդված 17. Դատական ծառայության թափուր պաշտոն զբաղեցնելու համար անցկացվող բաց մրցույթը

1. Սույն օրենքով սահմանված կարգով փակ մրցույթի արդյունքում նշանակում չկատարելու, ինչպես նաև դատական ծառայության թափուր կրտսեր պաշտոն առաջանալու և սույն օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված կարգով և ժամկետում նշանակում չկատարելու դեպքերում դատական դեպարտամենտի ղեկավարը եռօրյա ժամկետում որոշում է կայացնում այդ պաշտոնները զբաղեցնելու համար բաց մրցույթ անցկացնելու մասին (այսուհետ՝ մրցույթ):

2. Դատական ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար բաց մրցույթ անցկացնելու մասին հայտարարությունը հրապարակվում է մրցույթն անցկացնելուց ոչ ուշ, քան մեկ ամիս առաջ՝ առնվազն երեք հազար տպաքանակ ունեցող մամուլի կամ զանգվածային լրատվության այլ միջոցներով, ինչպես նաև դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետ կայքում: Նշված հայտարարությունը պետք է հրապարակվի այնպես, որ ապահովվի այդ մրցույթին տեղեկանալու և դրան մասնակցելու ողջամիտ հնարավորությունը:

3. Դատական ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար մրցութային անցկացում են սույն օրենքով սահմանված կարգով ստեղծված մրցութային հանձնաժողովները, իսկ անցկացվող մրցութային նախապատրաստական աշխատանքներն ու մրցութային հանձնաժողովների գործունեության կազմակերպական ապահովումն իրականացնում է դատական դեպարտամենտը:

4. Մրցութային հանձնաժողովը քաղաքացուն չի թույլատրում մասնակցել մրցութին, եթե նա չի բավարարում սույն օրենքի 12-րդ հոդվածով սահմանված պահանջները, կամ առկա է սույն օրենքի 13-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկը:

5. Մրցութային անցկացվում է նաև այն դեպքում, երբ մրցութին մասնակցելու համար դիմել է մեկ անձ:

6. Մրցութային անցկացվում է թեստավորման և հարցազրույցի փուլերով:

(17-րդ հոդվածը լրաց. 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

Հոդված 18. Թեստավորումը բաց մրցութային

1. Թեստավորման նպատակը դատական ծառայության թափուր պաշտոնի անձնագրով նախատեսված պահանջների համապատասխանության ստուգումն է:

2. Թեստավորումը կարող է անցկացվել համակարգչի միջոցով կամ գրավոր: Թեստերը կազմվում են դատարանների նախագահների խորհրդի սահմանած կարգով:

3. Թեստավորման փուլում հաղթող են ճանաչվում թեստավորման առաջադրանքների առնվազն 90 տոկոսին ճիշտ պատասխանած մասնակիցները:

4. Թեստավորման անցկացման կարգը սահմանում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

Յոթերորդ 19. Բաց մրցույթի հարցազրույցի փուլը և արդյունքների ամփոփումը

1. Հարցազրույցն անցկացվում է թեստավորման փուլում հաղթող ճանաչված մասնակցին գնահատելու և մրցույթի արդյունքներն ամփոփելու նպատակով:

2. Հարցազրույցի փուլում մասնակիցները գնահատվում են ըստ յուրաքանչյուր գնահատման ենթակա հատկանիշի՝ միավորային կարգով:

3. Մրցութային հանձնաժողովի անդամների գնահատականների ամփոփման արդյունքում առավելագույն միավորներ հավաքած մասնակիցը համարվում է մրցույթի հաղթող: Եթե միավորների առավելագույն քանակ հավաքել են մեկից ավելի թեկնածուներ, ապա հաղթողին որոշում է տվյալ պաշտոնում նշանակելու իրավասություն ունեցող անձը:

4. Հարցազրույցի անցկացման և թեկնածուների հատկանիշների գնահատման կարգը սահմանում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

5. Մրցույթի արդյունքների ամփոփումից հետո՝ ոչ ուշ, քան հաջորդ օրը, մրցութային հանձնաժողովը մրցույթի արդյունքում հաղթող ճանաչված մասնակցի կամ մասնակիցների վերաբերյալ ամփոփիչ արձանագրությունը ներկայացնում է տվյալ պաշտոնում նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձին: Ամփոփիչ արձանագրությունը պարունակում է տվյալներ մրցույթում հաղթած անձի կամ անձանց վերաբերյալ:

6. Ամփոփիչ արձանագրությունը ստանալուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, դատական ծառայության տվյալ պաշտոնում նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձը մրցույթի արդյունքում հաղթող ճանաչված մասնակցին կամ

հաղթող ճանաչված մասնակիցներից որևէ մեկին նշանակում է համապատասխան պաշտոնում:

Հոդված 20. Մրցույթի արդյունքների հրապարակումը, կրկնակի մրցույթը

1. Մրցույթի արդյունքները տրամադրվում են մրցույթի մասնակիցներին կամ հանրային ծանոթացման համար փակցվում են դատական դեպարտամենտի վարչական շենքում՝ մատչելի վայրում:

2. Կրկնակի մրցույթ անցկացվում է, երբ՝

1) մրցույթի արդյունքում մասնակիցներից ոչ մեկը թեստավորման փուլում չի հավաքում անհրաժեշտ միավորների նվազագույն քանակը.

2) մրցույթին մասնակցելու համար ոչ մի դիմում չի ներկայացվել.

3) ներկայացված բոլոր դիմումներում առկա է սույն օրենքի 17-րդ հոդվածի չորրորդ մասով սահմանված հիմքերից որևէ մեկը.

4) դիմում տված քաղաքացիներից ոչ մեկը չի ներկայացել մրցույթին.

5) մրցույթն անցկացվել է սույն օրենքի և դատարանների նախագահների խորհրդի սահմանած կարգի էական խախտմամբ.

6) մրցույթը դատական կարգով ճանաչվել է անվավեր:

3. Կրկնակի մրցույթն անցկացվում է ընդհանուր հիմունքներով:

4. Սույն հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում մրցույթը համարվում է չկայացած: Չկայացած մրցույթի արդյունքում պաշտոնի նշանակված անձը ենթակա է ազատման:

5. Եթե կրկնակի մրցույթը համարվում է չկայացած, կամ կրկնակի մրցույթի արդյունքում հաղթող չի ճանաչվում, ապա դատական ծառայության տվյալ թափուր պաշտոնը համալրվում է կադրերի ռեզերվում գտնվող անձանցից՝ հարցազրույցով, ժամկետային աշխատանքային պայմանագրի կնքման միջոցով:

6. Կրկնակի մրցույթի արդյունքում հաղթող չճանաչվելու դեպքում նոր մրցույթը հայտարարվում է 2 ամիս հետո:

7. Դատական ծառայության թափուր պաշտոններ զբաղեցնելու համար հայտարարված բաց մրցույթներին դատական ծառայողները, ինչպես նաև կադրերի ռեզերվում ընդգրկված անձինք կարող են մասնակցել ընդհանուր հիմունքներով:

Չոդված 21. Դատական ծառայության մրցութային հանձնաժողովների ձևավորման կարգը և աշխատակարգը

Դատական ծառայության թափուր պաշտոնների զբաղեցման համար մրցութային հանձնաժողովների ձևավորման կարգը, ինչպես նաև դրանց աշխատակարգը սահմանում է դատաբանների նախագահների խորհուրդը:

Չոդված 22. Դատական ծառայության ստաժը

1. Դատական ծառայության ստաժը ներառում է դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու ողջ ժամանակահատվածը, ինչպես նաև մինչև սույն օրերնքն ուժի մեջ մտնելը դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված դատական ծառայության պաշտոններին համարժեք պաշտոններում դատարաններում աշխատած ողջ ժամանակահատվածը:

2. Դատական ծառայության ստաժը հաշվարկվում է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված՝ դատական ծառայողի ընդհանուր, մասնագիտական աշխատանքային ստաժում և պետական ծառայության ստաժում:

Յոթերորդ 23. Դատական ծառայողների ուսման կամ վերապատրաստման համար տրամադրվող արձակուրդները

1. Մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների կատարելագործման նպատակով օրենսդրությամբ սահմանված կարգով դատական ծառայողին կարող է տրամադրվել ուսումնական արձակուրդ:

2. Նման արձակուրդի դեպքում պահպանվում են դատական ծառայողի՝

1) դատական ծառայության պաշտոնը և դատական ծառայության ստաժը, վերապատրաստման դեպքում՝ վարձատրությունը, մինչև մեկ տարի ժամկետով գործուղման դեպքում՝ դատական ղեկարտամենտի ղեկավարի թույլտվությամբ՝ նաև վարձատրությունը.

2) դատական ծառայության պաշտոնը և դատական ծառայության ստաժը, մեկ տարուց ավելի ժամկետով գործուղման դեպքում՝ վճարեկ դատարանի նախագահի թույլտվությամբ:

Յոթերորդ 24. Դատական ծառայողին փոխարինելը և նրա հետ ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր կնքելը

1. Դատական ծառայության պաշտոնը ժամանակավորապես թափուր մնալու դեպքում այդ պաշտոնը ժամանակավորապես զբաղեցնում է տվյալ պաշտոնի անձնագրով նախատեսված փոխարինող դատական ծառայողը, իսկ վերջինիս բացա-

կայության դեպքում նշանակումը կատարվում է մինչև երեք ամիս ժամկետով կադրերի ռեզերվում ընդգրկված այն անձանց թվից, ովքեր համապատասխանում են տվյալ պաշտոնի անձնագրով սահմանված պահանջներին:

2. Երեք ամսից ավելի ժամկետով պաշտոնը թափուր մնալու դեպքում այն համալրվում է տվյալ պաշտոնի անձնագրով սահմանված պահանջներին համապատասխանող անձի հետ ժամկետային աշխատանքային պայմանագիր կնքելու միջոցով:

3. Ժամկետային աշխատանքային պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծվում է դատակցան ծառայողի ծառայության ներկայանալու օրը:

Գ Լ ՈՒ Խ 5

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ, ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱԴՐԵՐԻ ՌԵԶԵՐՎԸ

Յոդված 25. Դատական ծառայողի գործունեության գնահատումը

1. Դատական ծառայողի գործունեության գնահատումն իրականացվում է տարին մեկ անգամ իր անմիջական ղեկավարի, իսկ դատավորին կցված դատական ծառայողին՝ դատավորի կողմից կազմված՝ դատական ծառայողի տարեկան գործունեության բնութագրի (այսուհետ՝ բնութագիր) հիման վրա:

2. (2-րդ մասն ուժը կորցրել է 21.02.07 ՅՕ-96-Ն)

3. Գործունեության գնահատման կարգը, չափանիշները և բնութագրի ձևը սահմանում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

4. Դատական ծառայողների գործունեության գնահատման չափանիշները միասնական են բոլոր դատական ծառայողների համար: Դատական ծառայողների գործունեության գնահատումը պետք է լինի օբյեկտիվ, հստակ և սպառիչ գնահատական տա դատական ծառայողի պաշտոնին առաջադրվող բոլոր պահանջների կատարման վերաբերյալ:

(25-րդ հոդվածը փոփ. 21.02.07 ՅՕ-96-Ն)

Յոդված 26. Դատական ծառայողի բնութագիրը

1. Դատական ծառայողի բնութագիրը կազմվում և համապատասխանաբար վճռաբեկ դատարանի նախագահին կամ դատական ղեկարտամենտի ղեկավարին է ներկայացվում դատարանների նախագահների խորհրդի սահմանած ժամկետում:

2. Մինչև սույն հոդվածի առաջին մասի պահանջը կատարելը համապատասխան պաշտոնատար անձը բնութագրի օրի-

նակը տրամադրում է բնութագրվող ծառայողին և դատարանի աշխատակազմի ղեկավարին, իսկ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների դատական ծառայողների դեպքում՝ համապատասխան պարտականություններ կատարող պաշտոնատար անձին: Աշխատակազմի ղեկավարը, իսկ դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների դատական ծառայողների դեպքում համապատասխան պարտականություններ կատարող պաշտոնատար անձն իրավունք ունեն իրենց մասնավոր կարծիքը կցելու բնութագրին:

3. Դատական ծառայողն իրավունք ունի բնութագրի օրինակը ստանալուց հետո՝ մեկշաբաթյա ժամկետում, գրավոր ընդունելու բնութագիրը կամ առարկելու դրան, ինչպես նաև գրավոր ընդունելու մասնավոր կարծիքը կամ առարկելու դրան: Դատական ծառայողի կողմից գրավոր առարկություն չներկայացնելը դիտվում է դատական ծառայողի համաձայնություն իր գործունեության գնահատմանը:

4. Դատական ծառայողի բնութագիրը պետք է պարունակի հետևյալ եզրակացություններից մեկը.

1) համապատասխանում է զբաղեցրած պաշտոնին.

2) չի համապատասխանում զբաղեցրած պաշտոնին:

5. Ջբաղեցրած պաշտոնին համապատասխանելու մասին եզրակացություն տալիս համապատասխան պաշտոնատար անձը կարող է առաջարկություն ներկայացնել դատական ծառայողին խրախուսելու մասին:

6. Գործունեության գնահատման ենթակա չեն՝

1) տվյալ պաշտոնը վեց ամսից պակաս ժամկետով զբաղեցնող դատական ծառայողները, բացառությամբ դատական ծառայության այլ պաշտոնի տեղափոխվելու դեպքի.

2) հղի և մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի կապակցությամբ արձակուրդում գտնվող դատական ծառայողները.

3) պարտադիր զինվորական ծառայությունից վերադարձած դատական ծառայողները՝ վերադառնալուց հետո՝ վեց ամսվա ընթացքում:

7. Եթե ծառայողը տարվա ընթացքում տեղափոխվել է դատական ծառայության այլ պաշտոնի, ապա նրա գործունեության գնահատումն իրականացնում է այն անմիջական ղեկավարը, որի ենթակայությամբ ավելի երկար ժամանակահատված է գործել այդ աշխատողը:

8. Գործունեության գնահատման արդյունքներով վճռաբեկ դատարանի նախագահը կամ դատական դեպարտամենտի ղեկավարը բնութագիրն ստանալուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, բնութագրի և մասնավոր կարծիքի հիման վրա կարող է կիրառել օրենքով նախատեսված խրախուսման որևէ տեսակ կամ դատական ծառայողին ուղարկել վերապատրաստման կամ ազատել դատական ծառայողին զբաղեցրած պաշտոնից: Դատական ծառայողը ազատվում է պաշտոնից, եթե վերապատրաստման արդյունքում ստանում է բացասական գնահատական:

Յոդված 27. Դատական ծառայողի վերապատրաստումը

1. Յուրաքանչյուր դատական ծառայող պարտավոր է վերապատրաստվել դատարանների նախագահների խորհրդի սահմանած կարգով և պարբերականությամբ:

2. Պետական բյուջեում նախատեսվում են ծախսեր դատական ծառայողների վերապատրաստումն իրականացնելու համար:

3. Դատական ծառայողների վերապատրաստումն անցկացվում է դատարանների նախագահների խորհրդի որոշած եղանակներով:

4. Դատական ծառայողների վերապատրաստում անցկացնելու կարգը հաստատում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

Յոդված 28. Դատական ծառայողների կադրերի ռեզերվը

1. Սույն օրենքով սահմանված կարգով անցկացված բաց մրցույթների հաղթող ճանաչված և դատական ծառայության պաշտոնի չնշանակված անձինք, ինչպես նաև սույն օրենքի 39-րդ հոդվածի առաջին մասի 4-րդ կետի և երկրորդ մասի հիմքով ազատված դատական ծառայողներն ընդգրկվում են դատական դեպարտամենտի կադրերի ռեզերվում:

2. Դատական դեպարտամենտի կադրերի ռեզերվում ընդգրկված և երեք տարի դատական ծառայության պաշտոն չստանձնած քաղաքացիները համարվում են կադրերի ռեզերվում չընդգրկված:

Գ Լ ՈՒ Խ 6

ՊԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Յոդված 29. Ղատական ծառայողի հիմնական իրավունքները

1. Ղատական ծառայողի հիմնական իրավունքներն են՝

1) զբաղեցրած պաշտոնում իր իրավունքները և պարտականությունները սահմանող իրավական ակտերին ծանոթանալը:

2) իր անձնական գործի բոլոր նյութերին, իր գործունեության գնահատականներին և այլ փաստաթղթերին ծանոթանալը և բացատրություններ ներկայացնելը:

3) ծառայողական պարտականությունների կատարման համար սահմանված կարգով անհրաժեշտ տեղեկություններ և նյութեր ստանալը:

4) աշխատանքի վարձատրության, առողջության պաշտպանության, անվտանգ և անհրաժեշտ աշխատանքային պայմանների ապահովվածությունը:

5) սոցիալական պաշտպանությունը և ապահովությունը:

6) իրավական պաշտպանությունը:

7) ղատական ծառայության դասային աստիճանի սահմանված կարգով բարձրացումը:

8) պետական բյուջեի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ չարգելված այլ միջոցների հաշվին վերապատրաստվելը:

9) մրցույթի և գործունեության գնահատման արդյունքները բողոքարկելը, այդ թվում՝ ղատական կարգով:

10) ղատական ծառայության կազմակերպման ու կատարելագործման հարցերի վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնելը:

2. Դատական ծառայողն ունի նաև սույն օրենքով և այլ իրավական ակտերով նախատեսված այլ իրավունքներ:

Յոթված 30. Դատական ծառայողի հիմնական պարտականությունները

1. Դատական ծառայողի հիմնական պարտականություններն են՝

1) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջները խստիվ պահպանելը.

2) մասնագիտական և ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ և բավարար գիտելիքների տիրապետելը.

3) դատական ծառայողի պաշտոնի անձնագրով սահմանված պարտականությունները ճշգրիտ ու ժամանակին կատարելը.

4) սահմանված կարգով տրված հանձնարարականները կատարելը.

5) իրավական ակտով սահմանված ներքին աշխատանքային կարգապահական կանոնները պահպանելը.

6) ներկայացված բոլոր փաստաթղթերն ու դրանց նկատմամբ կիրառելի իրավական ակտերն ուսումնասիրելը և սահմանված կարգով դրանց ընթացք տալը.

7) ծառայողական կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերի հետ աշխատելու՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները պահպանելը, այդ թվում՝ գաղտնիքը պահպանելը ծառայությունը դադարեցնելուց հետո:

2. Դատական ծառայողը կրում է նաև սույն օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված այլ պարտականություններ:

Յոդված 31. Դատական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Դատական ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարելու վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվելու ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինելու ներկայացուցիչ դատարանում, բացառությամբ օրինական ներկայացուցիչ լինելու և ի պաշտոնե գործելու դեպքերի.

4) թույլ տալու դատարանների նախագահների խորհրդի հաստատած դատական ծառայողի վարքագծի կանոնների խախտումներ, իր ծառայողական դիրքն օգտագործելու անձնական կամ ծառայության շահերի հետ չառնչվող այլ նպատակներով.

5) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, դատական այլ գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը.

7) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի:

8) լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ այլ կերպ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Դատական ծառայողը ցանկացած հանգամանքներում պարտավոր է դրսևորել քաղաքական զսպվածություն և չեզոքություն.

9) համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամհությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր և քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

(31-րդ հոդվածը փոփ., լրաց. 21.02.07 ՀՕ-96-Ն, լրաց. 08.04.08 ՀՕ-20-Ն)

Յոդված 32. Դատական ծառայողի սոցիալական երաշխիքները

1. Դատական ծառայողի համար երաշխավորվում են՝

1) ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անվտանգ և անհրաժեշտ աշխատանքային պայմաններ.

2) վարձատրություն, իր զբաղեցրած պաշտոնի ենթախմբին համապատասխանող դասային աստիճանից ավելի բարձր դասային աստիճանի համար հավելավճար և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված այլ վճարներ.

3) ամենամյա վճարովի արձակուրդ.

4) վերապատրաստում՝ այդ ընթացքում պահպանելով նրա պաշտոնը և դրա համար նախատեսված վարձատրությունը.

5) օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով պարտադիր պետական սոցիալական ապահովագրություն.

6) ծառայողական պարտականությունները կատարելիս հաշմանդամության դեպքում նրան, իսկ զոհվելու դեպքում նրա ընտանիքի անդամներին Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով համապատասխան վճարով ապահովում.

7) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերում և կարգով, դատական ծառայողի դիմումի հիման վրա ծառայողական պարտականությունների կատարման հետ կապված նրա և նրա ընտանիքի անդամների անվտանգության և պաշտպանության ապահովում բռնությունից, ահաբեկումից, այլ ոտնձգություններից.

8) ծառայողական գործուղումների հետ կապված տրանսպորտային, բնակարանային և այլ ծախսերի՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով փոխհատուցում:

2. Դատական ծառայողին ծառայողական անհրաժեշտության դեպքում հատկացվում է տրանսպորտային միջոց կամ տրանսպորտային ծախսերի փոխհատուցում:

Հոդված 33. Դատական ծառայողի վարձատրությունը

1. Դատական ծառայողների աշխատանքի վարձատրությունն իրականացվում է «Դատական ծառայողների վարձատրության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով:

2. Դատական ծառայողների աշխատանքի վարձատրության բազային դրույքաչափը հավասար է քաղաքացիական ծառայողների համար սահմանված բազային պաշտոնային դրույքաչափին:

3. Դատական ծառայողի հիմնական աշխատավարձը դատական ծառայության պաշտոնի ենթախմբին պատկանելությանն ու այդ պաշտոնում դատական ծառայողի ընդհանուր մասնագիտական և դատական ծառայության ստաժին համապատասխան պաշտոնային դրույքաչափին է:

Յոդված 34. Դատական ծառայողի սոցիալական ապահովությունը

Դատական ծառայողի սոցիալական, այդ թվում՝ կենսաթոշակային ապահովությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Յոդված 35. Դատական ծառայողի իրավական վիճակը դեպարտամենտի վերակազմակերպման կամ կառուցվածքային փոփոխության ժամանակ

1. Դատական դեպարտամենտի վերակազմակերպումը կամ կառուցվածքային փոփոխությունները դատական ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմք չեն, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վերակազմակերպումն ուղեկցվում է հաստիքների կրճատմամբ:

2. Հաստիքների կրճատման դեպքում աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապատվության իրավունքը տրվում է դատական ծառայության առավել բարձր դասային աստիճան ունեցող դատական ծառայողին, այս պայմանի հավասարության դեպքում՝ դատական ծառայության առավել երկար ստաժ ունեցող դատական ծառայողին, իսկ վերջին պայմանի հավասարության դեպքում՝ առավել երկար ընդհանուր աշխատանքային ստաժ ունեցող դատական ծառայողին:

Յոդված 36. Դատական ծառայողի անձնական գործը

1. Դատական ծառայողի ծառայողական գործունեության ընթացքն արտացոլվում է նրա անձնական գործում, որը վարում է դատական դեպարտամենտը:

2. Դատական ծառայողների անձնական գործերի վարման կարգը հաստատում է դատարանների նախագահների խորհուրդը:

Գ Լ ՈՒ Խ 7

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻՆ ԽՐԱԽՈՒՄԵԼԸ, ԿԱՐԳԱՊԱՅԱԿԱՆ ՏՈՒՅԺԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼԸ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆԻՑ ԱԶԱՏԵԼԸ

Յոդված 37. Դատական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող խրախուսանքի տեսակները

1. Երկարամյա ծառայության, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունները և առանձին առաջադրանքները կատարելու համար դատական ծառայողի նկատմամբ կարող են կիրառվել խրախուսանքի հետևյալ տեսակները՝ դասային աստիճանի բարձրացում և Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով նախատեսված խրախուսանքի այլ տեսակներ:

2. Դատական ծառայողի նկատմամբ խրախուսանքի տեսակները կիրառում են՝

1) դասային աստիճանի բարձրացման դեպքում՝ դասային աստիճան շնորհելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձինք.

2) մյուս դեպքերում՝ պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձինք:

Յոդված 38. Դատական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժերը

1. Ծառայողական պարտականություններն անհարգելի պատճառով չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու, ինչպես նաև ծառայողական լիազորությունները գերազանցելու, ներքին աշխատանքային կարգապահական և դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները խախտելու դեպքերում դատա-

կան ծառայողի նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված կարգապահական, ինչպես նաև սույն օրենքի 8-րդ հոդվածի ութերորդ մասով նախատեսված տույժերը: Դատական ծառայողի նկատմամբ տույժերի տեսակները կիրառում են պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձինք:

2. Մինչև կարգապահական տույժ նշանակելը պետք է գրավոր բացատրություն պահանջվի կարգապահական խախտում թույլ տված դատական ծառայողից: Դատական ծառայողի կողմից գրավոր բացատրություն չներկայացվելու դեպքում կարգապահական տույժը նշանակվում է անմիջական ղեկավարի զեկուցագրի հիման վրա:

Չոդված 39. Դատական ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմքերը

1. Ի թիվս Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված հիմքերի՝ դատական ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմքերն են՝

1) կարգապահական տույժը մեկ տարվա ընթացքում կրկին կիրառելը.

2) դատական ծառայողի վարքագծի կանոնի կոպիտ խախտումը.

3) դատական ծառայողի գործունեության գնահատման արդյունքում զբաղեցրած պաշտոնին չհամապատասխանելու մասին եզրակացությունը.

4) դատական ծառայության տվյալ պաշտոնի վերացումը (կրճատումը).

5) քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններում ընտրվելը կամ նշանակվելը.

6) սույն օրենքի պահանջների խախտմամբ դատական ծառայության պաշտոնի նշանակվելը.

7) դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք չունենալը կամ դատական ծառայության պաշտոնի անձնագրով սահմանված պահանջներին չհամապատասխանելը.

8) դատական կարգով անգործունակ, սահմանափակ գործունակ կամ անհայտ բացակայող ճանաչվելը.

9) դատական կարգով պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից զրկվելը.

10) օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռով ազատագրկման դատապարտվելը.

11) դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու՝ սույն օրենքով սահմանված առավելագույն տարիքը լրանալը:

2. Դատավորին կցվող դատական ծառայողների համար պաշտոնից ազատելու հիմք է նաև դատավորի փոխադրումը կամ լիազորությունների դադարեցումը:

3. Դատական ծառայողի պարտականությունները համարվում են դադարած նրա մահվան կապակցությամբ:

4. Դատական ծառայողի գործունեության գնահատման, երկարատև անաշխատունակության, դատական ծառայության պաշտոնի վերացման (կրճատման) հիմքերով զբաղեցրած պաշտոնից ազատվել չեն կարող հղի և մինչև երեք տարեկան երեխա խնամող, պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնող դատական ծառայողները:

Չոդված 40. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքը

1. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքը 65 տարին է:

2. Դատական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքը լրանալու դեպքում դատական դեպարտամենտի ղեկավարի ներկայացմամբ՝ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշմամբ, դատական ծառայողը կարող է մինչև հինգ տարի ժամկետով շարունակել պաշտոնավարումը:

Յոթված 41. Դատական ծառայողի նկատմամբ կարգապահական տույժ կիրառելու կամ պաշտոնից ազատելու որոշումը դատական կարգով բողոքարկելը

1. Դատական ծառայողն իր նկատմամբ կարգապահական տույժ կիրառելու, այդ թվում՝ դատական ծառայության պաշտոնից ազատելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկել դատական կարգով:

2. Դատական ծառայության պաշտոնից ազատելու մասին իրավական ակտն անվավեր ճանաչվելու դեպքում դատական ծառայողը վերականգնվում է իր պաշտոնում դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ հնգօրյա ժամկետում, և հարկադիր պարապուրդի դիմաց ստանում է հատուցում՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով և չափով:

Գ Լ ՈՒ Խ 8

ԵԶՐԱՓՈՎԿԻՉ ԵՎ ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Յոդված 42. Օրենքի ուժի մեջ մտնելը

1. Սույն օրենքն ուժի մեջ է մտնում պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող տասներորդ օրվանից:

Սույն օրենքի 33-րդ հոդվածն ուժի մեջ է մտնում 2007 թվականի հունվար ամսվա առաջին աշխատանքային օրվանից: Մինչև «Դատական ծառայողի վարձատրության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի ընդունումը դատական ծառայողների վարձատրությունն իրականացվում է «Քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով: Աշխատանքի վարձատրության հաշվարկման համար դատական ծառայության դասային աստիճանները հավասար են քաղաքացիական ծառայության համար նախատեսված դասային աստիճաններին:

Յոդված 43. Դատական դեպարտամենտի կանոնադրության հաստատումը և ստեղծումը

1. Դատական դեպարտամենտը ենթակա է ստեղծման, կանոնադրությունը և պաշտոնների անվանացանկը՝ հաստատման սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում:

2. Դատական դեպարտամենտի և դրա առանձնացված ստորաբաժանումների ստեղծման պահից դադարում է դատարանների պետական կառավարչական հիմնարկների գործունեությունը:

Յոդված 44. Դատական ծառայողների առաջին վերապատրաստումը

Դատական ծառայողների առաջին վերապատրաստումն անցկացվում է օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկրորդ ամսվա առաջին աշխատանքային օրվանից:

Յոդված 45. Դատական ծառայողների առաջին գործունեության գնահատումը

Վերապատրաստում անցած դատական ծառայողների առաջին գործունեության գնահատումն անցկացվում է վերապատրաստումից հետո՝ մեկամսյա ժամկետում:

Յոդված 46. Դատական ծառայության դասային աստիճան շնորհելը

Դատական ծառայության դասային աստիճանները, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության դատական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի բարձրագույն խորհրդականի դասային աստիճանի, ենթակա են շնորհման դատական ծառայողի առաջին վերապատրաստման և գործունեության գնահատման արդյունքում մինչև 2007 թվականը:

(46-րդ հոդվածը լրաց. 21.02.07 ՀՕ-96-Ն)

Յոդված 47. Դատարանների աշխատողներին դատական ծառայողներ համարելը

Օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոններ զբաղեցնող աշխատողները համարվում են դատական ծառայողներ:

Չոդված 48. Ժամկետային աշխատանքային պայմանագրերի լուծումը

Դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոններ զբաղեցնող ժամկետային աշխատանքային պայմանագրերով աշխատողների հետ կնքված պայմանագրերը համարվում են լուծված սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երրորդ ամսվա առաջին աշխատանքային օրվանից, եթե այդ պայմանագրերով դրանց լուծման ավելի վաղ ժամկետներ նախատեսված չեն:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՈՐՈՇՈՒՄ -07Ն**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՍԵՆՏԻ
ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՅԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ
ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Հինք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի երրորդ մասի 6-րդ կետով և ղեկավարվելով «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 70-րդ հոդվածի 5-րդ մասով՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհուրդը

ՈՐՈՇՈՒՄ Է

1. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի աշխատանքային ներքին կարգապահական կանոնները՝ համաձայն հավելվածի:

2. Սույն որոշումն ուժի մեջ է մտնում 2007 թվականի սեպտեմբերի 3-ից:

**Հայաստանի Հանրապետության
վճարելի դատարանի նախագահ Յ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ**

2007թ. հուլիսի 30
Երևան

Հավելված

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների խորհրդի
2007թ. հուլիսի 30-ի թիվ 07Ն որոշման

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԴԵՊԱՐՏԱՄԵՆՏԻ
ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ**

Սույն կանոններով սահմանվում են «Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտ» (այսուհետ՝ Դեպարտամենտ) պետական կառավարչական հիմնարկի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների աշխատանքային մերքին կարգապահական կանոնները (այսուհետ՝ Կանոններ):

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

1.1 Սույն Կանոններով օգտագործվող հասկացություններն ունեն հետևյալ իմաստը.

ա) Դեպարտամենտի դատական ծառայողներ՝ դատական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոններ զբաղեցնող անձինք.

բ) Դեպարտամենտի աշխատողներ՝ Դեպարտամենտի դատական ծառայողներ, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողներ և ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողներ.

գ) աշխատողի անմիջական ղեկավարը՝

Դեպարտամենտի դատական ծառայողների համար՝ նրանց պաշտոնի անձնագրով նախատեսված այն պաշտոնատար անձինք, որոնց անմիջականորեն ենթակա ու հաշվետու են դատական ծառայողները.

Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների ղեկավարների համար՝ Դեպարտամենտի ղեկավարի տեղակալները.

Դեպարտամենտի ղեկավարի տեղակալների համար՝ Դեպարտամենտի ղեկավարը.

Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատողների համար՝ այն կառուցվածքային ստորաբաժանման ղեկավարը, որի կազմում ընդգրկված են այդ աշխատողները.

Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների կազմում ընդգրկված ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատողների համար՝ համապատասխան ստորաբաժանման ղեկավարը.

դ) աշխատանքի վայր՝ Դեպարտամենտի աշխատանքային տարածքները.

ե) աշխատատեղ՝ աշխատանքի վայրում համապատասխան կառուցվածքային ստորաբաժանմանը կամ աշխատողին հատկացված աշխատասենյակը.

զ) Դեպարտամենտում անձնակազմի կառավարման պատասխանատու պաշտոնյա՝ Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնում՝ կադրերի բաժնի պետը, իսկ Դեպարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանումներում՝ առանձնացված ստորաբաժանման ղեկավարը (աշխատակազմի ղեկավարը):

1.2 Կանոնները Դեպարտամենտում աշխատանքային կարգուկանոն սահմանող, աշխատանքային պայմանների առանձնահատկություններն արտահայտող և Դեպարտամենտի աշխատողների միջև ծառայողական փոխհարաբերությունները կարգավորող նորմեր են, որոնք խախտողներն օրենքով սահմանված կարգով ենթակա են կարգապահական պատասխանատվության:

1.3 Կանոնները տարածվում են Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանումների և առանձնացված ստորաբաժանումների աշխատողների վրա:

2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԿԱՐԳՈՒԿԱՆՈՆԸ

2.1 Դեպարտամենտում աշխատանքային շաբաթը կազմված է հինգ աշխատանքային և երկու հանգստյան օրերից: Հանգստյան օրերն են շաբաթը և կիրակին:

2.2 Դեպարտամենտում աշխատանքային օրն սկսվում է ժամը 09:00-ին և ավարտվում է ժամը 18:00-ին (այսուհետ՝ Աշխատանքային ժամեր):

2.3 Դեպարտամենտում աշխատանքային օրվա ընդմիջումն սկսվում է ժամը 13:00-ին և ավարտվում ժամը 14:00-ին (այսուհետ՝ Ընդմիջման ժամ):

2.4 Ընդմիջման ժամն Աշխատանքային ժամերի մեջ չի մտնում:

2.5 Դեպարտամենտի աշխատողն Ընդմիջման ժամն օգտագործում է իր հայեցողությամբ:

2.6 Աշխատողն Աշխատանքային ժամերին աշխատանքից կարող է բացակայել ծառայողական նպատակներով:

2.7 Ոչ աշխատանքային՝ տոնական և հիշատակի օրերի նախօրյակին աշխատանքային օրվա տևողությունը կրճատվում է 1 ժամով:

2.8 Դեպարտամենտում հարգելի են համարվում աշխատանքից բացակայության այն դեպքերը, որոնք կապված են՝

ա) աշխատողի կողմից իր պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունները կատարելու և ծառայողական լիազորություններն իրականացնելու անհրաժեշտությունից ելնելով, աշխատանքի վայրից դուրս այլ վայրեր մեկնելու հետ, որը կատարվում է աշխատողի անմիջական ղեկավարի թույլտվությամբ, հանձնարարությամբ կամ գործուղման փաստաթղթի առկայությամբ.

բ) աշխատողի անաշխատունակության, հիվանդության, անհետաձգելի դեպքերի և այլ հարգելի պատճառների հետ՝ մեկ և ավելի օր տևողությամբ, որի մասին աշխատողը պարտավոր է ներկայացնել հարգելի բացակայությունը հաստատող համապատասխան փաստաթուղթ (անաշխատունակության թերթիկ, բժշկի տեղեկանք, պատճառաբանված զեկուցագիր և այլն):

Դեպարտամենտում հարգելի են համարվում նաև իրավական ակտերով սահմանված՝ աշխատանքից բացակայության այլ դեպքերը:

2.9 Յուրաքանչյուր ամսվա վերջին աշխատանքային օրը աշխատողի անմիջական ղեկավարը Դեպարտամենտում անձնակազմի կառավարման պատասխանատու պաշտոնյային է

ներկայացնում Դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից սահմանված ձևանմուշի գրավոր փաստաթուղթ՝ տվյալ ամսվա ընթացքում աշխատողի կողմից հարգելի և անհարգելի բացակայության դեպքերի վերաբերյալ:

Դեպարտամենտում անձնակազմի կառավարման պատասխանատու պաշտոնյան հարգելի և անհարգելի դեպքերի ամփոփման արդյունքները ներկայացնում է գլխավոր հաշվապահին:

2.10. Անհարգելի բացակայությունների դեպքում աշխատողը ենթարկվում է կարգապահական պատասխանատվության՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով (16.02.2009թ. ԴՆԽ թիվ 03Ն որոշում):

2.11 Մինչև ընթացիկ տարվա հունվարի 15-ն ամենամյա արձակուրդ տալու հերթականությունը (նախնական ժամանակացույցը) աշխատողի անմիջական ղեկավարի առաջարկությունների հիման վրա սահմանում են արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձինք: Ամենամյա արձակուրդ տալու հերթականությունը կարող է խախտվել աշխատողների և արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձի համաձայնությամբ:

2.12 Արձակուրդ տալու հերթականությունը սահմանելիս հաշվի է առնվում Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 164-րդ հոդվածի պահանջները, աշխատողի ցանկությունը և Դեպարտամենտի աշխատանքների բնականոն ընթացքն ապահովելու անհրաժեշտությունը:

2.13 Արձակուրդ տրամադրելու վերաբերյալ դիմումը Դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնի կառուցվածքային ստորաբաժանման աշխատողի անմիջական ղեկավարի նշագրումով ներկայացվում է Դեպարտամենտի ղեկավարին, իսկ առանձնացված ստորաբաժանումներում աշխատողի անմիջական ղեկավարի նշագրումով՝ աշխատակազմի ղեկավարին:

2.14 Հերթական և ուսումնական արձակուրդների համընկնման դեպքում աշխատողի նախաձեռնությամբ և նրան արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձի համաձայնությամբ հերթական արձակուրդը տեղափոխվում է այլ ժամանակ:

2.15 Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի հիմքերից և այլ հարգելի պատճառներից ելնելով՝ աշխատողն իր անմիջական ղեկավարի համաձայնության դեպքում կարող է դիմել իրեն արձակուրդ տրամադրող պաշտոնատար անձին չվճարվող արձակուրդ տրամադրելու համար:

3. ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ ԾԱՌԱՅՈՂԱԿԱՆ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

3.1 Դեպարտամենտի պաշտոնատար անձինք, աշխատանքային կարգապահության հետ կապված, պարտավոր են՝

ա) Դեպարտամենտի աշխատողների համար ապահովել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նրանց վերապահված իրավունքների և պարտականությունների ճշգրիտ ու ժամանակին կատարման համար անհրաժեշտ երաշխիքներ.

բ) ժամանակին՝ մինչև աշխատանքի անցնելը, ծանոթացնել աշխատանքի պայմաններին, գործավարության կարգին, անվտանգության տեխնիկայի կանոններին, սույն Կանոններին, ինչպես նաև ապահովել դրանց կատարումը.

գ) աշխատողներին աշխատանքային օրվա ընթացքում ապահովել աշխատանքով, տրամադրել աշխատատեղ.

դ) կազմակերպել աշխատանքի առաջավոր մեթոդների ուսումնասիրումը, տարածումն ու ներդրումը, ապահովել աշխատանքի ճիշտ կազմակերպումը.

ե) անշեղորեն պահպանել աշխատանքային օրենսդրության պահանջները.

զ) համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել ծխելու գոտիների ստեղծելու համար՝ միևնույն ժամանակ տեսանելի վայրում ապահովելով ծխելու արգելքի մասին հայտարարությունը:

է) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով աշխատողներին վարձատրել համարժեք աշխատանքի դիմաց:

ը) աշխատողներին չտալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը և այլ իրավական ակտերին հակասող, ինչպես նաև հանձնարարականներ տվողի և կատարողի լիազորությունների շրջանակներից դուրս հանձնարարականներ:

թ) ժամանակին արձագանքել աշխատողների կարիքներին ու պահանջներին, բարելավել նրանց աշխատանքի պայմանները:

ժ) ապահովել աշխատողների որակավորման պարբերաբար բարձրացումը, ստեղծել պայմաններ աշխատանքն ուսուցման համապատասխան ձևերի հետ համատեղելու համար:

Ճ) ապահովել սույն Կանոնների պահանջների անշեղորեն կատարումը և ժամանակին արձագանքել դրանց խախտումներին:

Սույն կետի ենթակետերում նշված պարտականությունների հերթականությունը չի ընդգծում դրանց առաջնահերթությունը:

3.2 Դեպարտամենտի աշխատողը, աշխատանքային կարգապահության պահպանման հետ կապված, պարտավոր է՝

ա) պահպանել օրենքների, իր պաշտոնի անձնագրի, այլ իրավական ակտերի պահանջները, ինչպես նաև ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել դրանցով սահմանված հիմնական, պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունները և ծառայողական լիազորությունները, պահպանել դրանցով նախատեսված սահմանափակումները:

բ) ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել իր անմիջական ղեկավարի կողմից տրված հանձնարարականները.

գ) ժամանակին ու ճշգրիտ կատարել գործավարության կարգի, սույն Կանոնների պահանջները.

դ) խնամքով վերաբերվել աշխատանքների կատարման նպատակով հատկացված տեխնիկական, ֆինանսական և մյուս նյութական միջոցներին, ճիշտ և նպատակային օգտագործել դրանք.

ե) աշխատանքի վայրում պահպանել էլեկտրատեխնիկայի, էլեկտրաէներգիայի օգտագործման, հակահրդեհային պաշտպանության կանոնների պահանջները.

զ) աշխատանքի ժամերին մշտապես գտնվել աշխատանքի վայրում.

է) առանց պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների իրականացման անհրաժեշտության չբացակայել աշխատատեղից.

ը) աշխատասենյակում պահպանել կարգուկանոն.

թ) պաշտոնեական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների իրականացման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ մեկնել գործուղման Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով.

ժ) պարբերաբար բարձրացնել մասնագիտական որակավորումը.

ժա) թույլ չտալ դատական ծառայողի կոչմանն անվայել արարք.

ժբ) լինել անաչառ, անկողմնակալ, համբերատար, սկզբունքային, զուսպ, բարձր պահել դատական իշխանության և դատական ծառայության հեղինակությունը.

ժգ) բացառել ցանկացած տիպի կոպտության դրսևորումներ կոլեկտիվի անդամների, դատարան մուտք գործած անձանց, գրավոր և այլ տեսակի շփումներում.

ժդ) Աշխատանքային վայրում և Դեպարտամենտը ներկայացնելիս կրել այնպիսի հագուստ, որով չի հեղինակագրվի դատական ծառայողի համբավն ու վարքագիծը, չի խախտի էթիկայի նորմերը և կապահովի ներկայացուցչություն համապատասխան վայրում:

ժե) Աշխատանքային ժամերին ժամանակավորապես բացակայելիս և աշխատանքային օրվա ավարտին զննել իր աշխատասենյակը, անջատել էլեկտրական ջահերը, այդ թվում շենքի միջանցքներ, և մյուս էլեկտրական սարքերը, փակել պատուհանները, կողպել դռները:

ժզ) պահպանել ու կատարել սույն Կանոնների մյուս դրույթները:

Սույն կետի ենթակետերում նշված պարտականությունների հերթականությունը չի ընդգծում դրանց առաջնահերթությունը:

3.3 Դեպարտամենտի աշխատողին կարող է ներկայացվել նաև իրավական ակտերով նախատեսված աշխատանքային կարգապահության և վարքագծի կանոնների պահպանման հետ կապված այլ սահմանափակումներ:

3.4 Դեպարտամենտի աշխատողներին, աշխատանքային կարգապահության հետ կապված, արգելվում է՝

ա) Աշխատանքային ժամերին զբաղվել իր պաշտոնական (աշխատանքային) պարտականությունների և ծառայողական լիազորությունների հետ չկապված ցանկացած գործունեությամբ:

բ) առանց ծառայողական անհրաժեշտության օգտվել ծառայողական հեռախոսների միջքաղաքային կամ բջջային հեռախոսակապերից, ինչպես նաև կապի այլ միջոցներից:

գ) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել ծառայողական նպատակներով հատկացված տեխնիկական, ֆինանսական և մյուս նյութական միջոցները:

դ) շեղել աշխատողին անմիջական աշխատանքից հասարակական աշխատանքներ կատարելու նպատակով՝ բացառությամբ օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերի:

4. ԴԵՊԱՐՏԱՍԵՆՏԻ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻՆ ԽՐԱԽՈՒՄԵԼԸ ԵՎ ԿԱՐԳԱՊԱՅԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼԸ

4.1 Դեպարտամենտի գործառույթներից բխող առանձին առաջադրանքներ կատարելու համար, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում, Դեպարտամենտի աշխատողները աշխատանքները կատարելուց հետո խրախուսվում են օրենքով նման լիազորություն ունեցող պաշտոնատար անձանց կողմից: Սույն կետում նշված խրախուսանքը կիրառվում է անմիջական ղեկավարի ներկայացմամբ կամ Դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից:

4.2 Դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված խրախուսանքի տեսակները:

4.3 Դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ կարգապահական տույժերը կիրառվում են նրանց պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հրամանով:

4.4 Դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ կարգապահական տույժ նշանակելիս պետք է հաշվի առնվեն հետևյալ հանգամանքները՝

- ա) կարգապահական խախտման ծանրության աստիճանը.
- բ) կարգապահական խախտում կատարած աշխատողի մեղքի աստիճանն ու տեսակը.
- գ) կարգապահական խախտումը կատարելու հանգամանքներն ու պայմանները.
- դ) աշխատողի բնութագիրը.

ե) այն բոլոր բացասական հետևանքները, որոնք առաջացրել է կամ կարող էր առաջացնել տվյալ կարգապահական խախտումը:

4.5 Դեպարտամենտի աշխատողների նկատմամբ նշանակված կարգապահական տույժը հանելու հետ կապված՝ սույն Կանոններով չնախատեսված հարցերը կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ**

ՈՐՈՇՈՒՄ №-13Ն

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հինք ընդունելով «Դատական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 31-րդ հոդվածի առաջին մասի 4-րդ կետը՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհուրդը

ՈՐՈՇՈՒՄ Է

Հաստատել դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները՝ համաձայն հավելվածի:

**Հայաստանի Հանրապետության
վճռաբեկ դատարանի նախագահ Յ.ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ**

2007թ. հոկտեմբերի 16

ք. Երևան

Հավելված

Հայաստանի Հանրապետության

դատարանների նախագահների խորհրդի 2007թ.
հոկտեմբերի 16-ի թիվ 13Ն որոշման

Կ Ա Ն Ո Ն Ն Ե Ր

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ

1. Սույն կանոններով սահմանվում են դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները ինչպես ի պաշտոնե գործելիս, այնպես էլ դրանից դուրս:

2. Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները, բարոյականության համընդհանուր սկզբունքների վրա հիմնված, դատական ծառայողների վարվելակերպի, վարքագծի և փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունները կարգավորող նորմեր են:

3. Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները պարտադիր են բոլոր դատական ծառայողների համար: Դատական ծառայողի վարքագծի կանոնները պարտադիր են նաև տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձանց, ինչպես նաև կադրերի ռեզերվում ընդգրկված անձանց համար այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությանը կիրառելի են նրանց նկատմամբ:

4. Դատական ծառայությունն իրականացնելիս դատական ծառայողի գործողությունները պետք է ուղղված լինեն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով

հետապնդվող նպատակներին, և դրանց հասնելու միջոցները պետք է լինեն անհրաժեշտ, պիտանի և չափավոր:

5. Դատական ծառայողը պետք է ձգտի իր գործունեության մեջ և վարքագծով բարձր պահել պետական՝ դատական իշխանության, պետական՝ դատական ծառայության համբավը, ապահովել դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը, ինչպես նաև նպաստել դատարանի և դատական ծառայության նկատմամբ վստահության և հարգանքի ձևավորմանը: Վարքագծի կանոնների մեկնաբանությունն ու կիրառումը պետք է նպաստեն նշված նպատակի իրականացմանը:

6. Դատական ծառայողը պարտավոր է ինչպես անձամբ պահպանել վարքագծի կանոնները, այնպես էլ հետամուտ լինել իր գործընկերների կողմից դրանց պահպանմանը:

7. Դատական ծառայողը պետք է զերծ մնա այնպիսի գործողություններից, որոնք կարող են հեղինակազրկել Հայաստանի Հանրապետության պետական իշխանությունը և պետական մարմիններին կամ վտանգել պետական իշխանության իրականացումը:

8. Դատական ծառայողը ծառայողական և արտածառայական հարաբերություններում պետք է զերծ մնա այնպիսի վարքագծի դրսևորումից, որը կվտանգի դատական իշխանությունը, կստեղծի հնարավորություն դատավորի վարքագծի կանոնների խախտման կամ կառաջացնի նման տպավորություն:

9. Դատական ծառայողը ծառայողական և արտածառայական հարաբերություններում պարտավոր է ղեկավարվել մարդասիրության, արդարության և ազնվության սկզբունքների վրա հիմնված բարոյական նորմերով, հարգել մարդու արժանապատվությունը, անհարկի չընդգծել իր պաշտոնական դիրքը, բացառել ցանկացած տիպի ոչ պատշաճ վարքագծի դրսևորումներ կոլեկտիվի անդամների, դատարան մուտք գործած անձանց հետ և այլ շփումներում:

10. Դատական ծառայողը դատավորի հետ շփվելիս կամ դատական իշխանության մասին խոսելիս իր վարքագծով, դիմելաձևով պետք է արտացոլի մեծ հարգանք դատական իշխանության կրողների նկատմամբ:

11. Դատական ծառայողն իր լիազորություններն իրականացնելիս պարտավոր է գործել այնպես, որպեսզի առանց իր լիազորությունների կատարմանը վնասելու՝ առավել սեղմ ժամկետում, առավել բարենպաստ արդյունքի հասնի, ապահովի իր տնօրինմանը հանձնված միջոցների առավել արդյունավետ օգտագործումը:

12. Ծառայողական պարտականություններն իրականացնելիս դատական ծառայողը պետք է գրավի ակտիվ դիրք, բարձր գնահատի ծառայողական շահը, առաջարկություններ կարկայացնի մասնագիտական ծառայողական գործունեության կատարելագործման ուղղությամբ:

13. Դատական ծառայողն իր քաղաքական զսպվածության պարտականությունն իրականացնելիս պետք է իր ամենօրյա գործառույթներում և շփումներում լինի քաղաքականապես չեզոք, զերծ մնա այնպիսի գործողություններից և շփումներից, որոնք կարող են ստեղծել քաղաքական կողմնապահության տպավորություն:

14. Դատական ծառայողն ի պաշտոնե գործելիս, այնպես էլ դրանից դուրս, պարտավոր է համապատասխան իրավասություն չունեցող անձին չհրապարակել աշխատանքի ընթացքում ձեռք բերած մարդու անձնական և ընտանեկան, պետական, ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնի, ինչպես նաև ոչ գաղտնի տեղեկատվությունը, որոնք կարող են վնաս հասցնել մարդկանց կյանքին և առողջությանը, հեղինակությանը և գործարար համբավին՝ անկախ այդ տեղեկատվության պաշտոնական, թե ոչ պաշտոնական աղբյուրից ստացված լինելու հանգամանքից: Սույն կանոնը չի վերաբե-

րուն օրենքով սահմանված կարգով հայցվող տեղեկատվության և դրա տրամադրման կարգին:

15. Դատական ծառայողը դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց հետ շփումներում որոշակի կամ հնարավոր դատական վեճերով (գործերով) չպետք է նրանց ուղղորդի անձնավորված փաստաբաններ և ներկայացուցիչներ ունենալուն, չպետք է ընդունի որևէ նվեր, կամ այլ շահավետ առաջարկ:

16. Դատական ծառայողը պարտավոր է պարբերաբար զբաղվել իր մասնագիտական գիտելիքների կատարելագործմամբ, իրազեկ լինել օրենսդրական փոփոխություններին, իրավական մեկնաբանություններին, առանց իր լիազորությունների կատարմանը վնասելու՝ մասնագիտական աջակցություն ցուցաբերել գործընկերներին:

17. Դատական ծառայողը պարտավոր է չօգտագործել իր պաշտոնական դիրքը կամ դատական իշխանության հեղինակությունն իր կամ այլ անձանց համար արտոնություններ, բացառություններ և նպաստավոր այլ պայմաններ ստեղծելու համար:

18. Դատական ծառայողը պարտավոր է պահպանել բարոյական նորմերով սահմանված էթիկայի այլ կանոններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄ №- 23L

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի երրորդ մասի 5-րդ կետը՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհուրդը

ՈՐՈՇՈՒՄ Է

1. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները՝ համաձայն հավելված 1-ի:

2. Սահմանել դատական գործի վիճակագրական դասակարգիչները՝ համաձայն հավելված 2-ի:

3. Սահմանել դատական ակտի որոնման դասակարգիչները՝ համաձայն հավելված 3-ի :

4. Սահմանել դատական գործի համարակալման կարգը՝ համաձայն հավելված 4-ի:

5. ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարին.
Սահմանել գործավարության կանոնների կիրառման հետ կապված փաստաթղթերի օրինակելի ձևերը և վավերապայմանները:

6. Այն դատարաններում, որտեղ առկա է «Դատական համակարգ» կառավարման համակարգը, գործավարությունն իրականացվում է բացառապես այդ համակարգի միջոցով:

7. Սույն որոշումն ուժի մեջ է մտնում 2008 թվականի հունվարի 1-ից:

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահ Հ.ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

**2007թ. դեկտեմբերի 21
ք.Երևան**

- (լրաց. 11.02.2008թ. ԴՆԽ թիվ 05L որոշում)
- (լրաց. 13.06.2008թ. ԴՆԽ թիվ 14L որոշում)
- (փոփոխ. և լրաց. 22.12.2008թ. ԴՆԽ թիվ 25L որոշում)
- (փոփոխ. 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշում)
- (փոփոխ. 03.03.2010թ. ԴՆԽ թիվ 06L որոշում)
- (լրաց. 17.03.2011թ. ԴՆԽ թիվ 04L որոշում)

Հավելված 1

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների խորհրդի
2007թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ 23L որոշման

Կ Ա Ն Ո Ն Ն Ե Ր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ

1. Ընդհանուր դրույթներ

1. Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության, մասնագիտացված առաջին ատյանի դատարանների, վերաքննիչ դատարանների և վճռաբեկ դատարանի (այսուհետև՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարանների) գործավարության կանոնները սահմանում են Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում գործավարության միասնական համակարգը և իրականացման կարգը, որի ճշգրիտ վարումը կարևոր պայման է գործող օրենսդրության ճիշտ կիրառման, դատարանի բնականոն աշխատանքների ապահովման, Հայաստանի Հանրապետության դատարանների փաստաթղթաշրջանառության հաշվառման, դատավարական և այլ փաստաթղթերի ձևակերպման համար:

2. Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները ստեղծում են բարենպաստ պայմաններ Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում գործերի և այլ փաստաթղթերի ստացումը, հանձնումը և ընթացքն ապահովելու, դատական գործերը ողջամիտ ժամկետում քննելու, դատավճիռների, վճիռների, որոշումների կատարման հանձնելու, դատական գործերի և այլ փաստաթղթերի ընթացիկ

և արխիվային պահպանման, ինչպես նաև արդարադատության այլ խնդիրների իրագործման համար:

3. Սույն Կանոններով օգտագործվող հասկացություններն ունեն հետևյալ իմաստը.

ա) աշխատող՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի դատական ծառայող, դատական կարգադրիչ, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող աշխատող և ժամկետային աշխատանքային պայմանագրով աշխատող.

բ) փաստաթուղթ՝ թղթային կրիչի վրա արտացոլված ցանկացած պահանջ կամ տեղեկատվություն, այդ թվում՝ դատական ակտ, դատական գործ.

գ) հսկողական փաստաթուղթ՝ որոշակի ժամկետում պարտադիր կատարման ենթակա կոնկրետ հանձնարարությամբ փաստաթուղթ.

դ) մուտքի մատյան՝ դատարան մուտք եղած փաստաթղթի մուտքի գրանցման մատյան.

ե) ելքի մատյան՝ դատարանից ելք արվող փաստաթղթի ելքի գրանցման մատյան.

է) դատական գործ՝ դատարան ներկայացված հայցադիմումների, քրեական գործերի, ինչպես նաև մինչդատական վարույթում ներկայացված միջնորդությունների հետևանքով կազմվող վարույթ.

ը) համակարգչային ծրագիր՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական համակարգ» կառավարման ծրագիր.

թ) հաշվառման քարտ՝ դատական գործով դատավարական գործողությունների, ինչպես նաև այլ տեղեկություններ պարունակող քարտ:

ժ) գրասենյակ՝ դատարանի բոլոր նստավայրերում գործող և համապատասխան լիազորություններով օժտված կառուցվածքային ստորաբաժանում կամ դատական ծառայող :

4. Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում գործավարությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը, Հայաստանի Հանրապետության դատական, քրեական, քաղաքացիական, վարչական դատավարության օրենսգրքերին, Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումներին, սույն կանոններին և այլ իրավական ակտերին համապատասխան:

5. Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները պարտադիր են դատավորների և աշխատողների համար:

6. Աշխատողը պատասխանատու է Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնների պահանջները կատարելու, ծառայողական փաստաթղթերի պահպանման, նրանցում գտնվող տեղեկությունների՝ օրենքով չնախատեսված կարգով հրապարակման համար:

7. Գործավարություն իրականացնող յուրաքանչյուր աշխատող պետք է տիրապետի սույն կանոններին, մեթոդներին, գործող օրենսդրությանը, Հայաստանի Հանրապետության պետական, այդ թվում՝ դատական համակարգի կառուցվածքին, քրեական, քաղաքացիական և վարչական իրավունքի հիմնարար դրույթներին:

8. Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում գործավարությունը կազմակերպվում և իրականացվում է համակարգչային ծրագրի օգտագործման միջոցով կամ պարզ թղթային ձևով: Պարզ թղթային ձևով գործավարությունն իրականացնելիս գրասենյակում վարվող փաստաթղթերը պարունակում են նույն պարտադիր վավերապայմանները, որոնք առկա են համակարգչային ծրագրում այնքանով, որքանով դրանք կիրառելի են պարզ թղթային ձևով գործավարության վարման նկատմամբ: Թղթային կրիչի վրա գետեղված վավերապայման-

ները պետք է արտացոլեն համակարգչային ծրագրում առկա վավերապայմանների հիմնարար պահանջները:

9. Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարությունը տարվում է հայերեն: Այլ լեզվով ներկայացված փաստաթղթերին պետք է կցվեն դրանց վավերացված հայերեն թարգմանությունը՝ բացառությամբ միջազգային պայմանագրերով սահմանված դեպքերի (լրաց. 11.02.2008թ. ԴՆԽ թիվ 05L որոշում):

2. Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարության ղեկավարումը

1. Հայաստանի Հանրապետության դատարանների գործավարությունը ղեկավարում են դատարանի նախագահը, աշխատակազմի ղեկավարը և գրասենյակի պետը:

2. Դատարանի նախագահը և աշխատակազմի ղեկավարն իրականացնում են գործավարության ընդհանուր ղեկավարում՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքին, այլ օրենքներում առկա դատավարական նորմերին, սույն Կանոններին և այլ իրավական ակտերին համապատասխան:

3. Գործավարության անմիջական ղեկավարումն իրականացնում է աշխատակազմի գրասենյակի պետը, իսկ գրասենյակում՝ գրասենյակի ավագ մասնագետը՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքին, «Դատական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքին, սույն Կանոններին և այլ իրավական ակտերին համապատասխան:

4. Դատարանի արխիվի գործավարությունն իրականացնում է Դատարանի աշխատակազմի արխիվապահը՝ «Արխիվային գործի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքին, սույն Կանոններին և այլ իրավական ակտերին համապատասխան:

3. Դատարան մուտք եղած փաստաթղթերի ստացման, գրանցման և հաշվառման կարգը

1. Դատարանում ստացված բոլոր փաստաթղթերը, բացառությամբ դատական նիստի ընթացքում ներկայացված և արձանագրված փաստաթղթերի, ընդունվում, ստուգվում, գրանցվում (հաշվառվում) են դատարանի գրասենյակում, այնուհետև հանձնարարության (մակագրության) համապատասխան անմիջապես հանձնվում են ըստ պատկանելիության:

1.1 Դատավորին մակագրված փաստաթղթերը, բացառությամբ Արդարադատության խորհրդի և Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովի գրությունների, հանձնվում են դատավորին կամ դատավորի օգնականին:

2. Փաստաթղթերը դատարան ներկայացվում են առձեռն կամ փոստային (սուրհանդակային) ծառայության միջոցով:

3. Փաստաթղթերն առձեռն ստանալիս գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողն ստուգում է փաստաթղթի ամբողջականությունը՝ կից փաստաթղթերի ցանկի կամ որևէ փաստաթղթի, փաստաթղթի հավելվածի հետ: Ներկայացված փաստաթղթի ամբողջականությունն ստուգելուց հետո գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողը փաստաթղթի պատճենի կամ երկրորդ օրինակի վրա դնում է փաստաթղթերի ստացման դրոշմակնիքը, նախատեսված մասում լրացնում ստացման ամսաթիվը (անհրաժեշտության դեպքում ժամը) և փաստաթղթի ստացումը հավաստում է իր ստորագրությամբ:

4. Բոլոր ծրարներն ու փոստային առաքումները, բացառությամբ «գաղտնի» նշում ունեցողների, բացվում են գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողի կողմից:

5. Գաղտնի փաստաթղթաշրջանառությունն իրականացվում է համապատասխան լիազորություն ունեցող հատուկ նշանակված աշխատողի կողմից:

6. Ծրարները կցվում են ստացված փաստաթղթերին և պարտադիր պահպանվում են դրանց հետ: Մեկ ծրարով ստացված մի քանի առանձին փաստաթղթերի դեպքում ծրարը կամ պատճենահանվում և կցվում է բոլորին, կամ կցվում է փաստաթղթերից մեկին՝ մյուսների վրա կատարելով համապատասխան նշում ծրար պարունակող փաստաթղթի համարի մասին:

7. Գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողն ստուգում է ստացված փաստաթղթերի, ծրարների, փաթեթների և այլ փոստային առաքումների հասցեների ճշտությունը, փաստաթղթերի և ծրարների ամբողջականությունը, ուղարկված գործերի և նյութերի համապատասխանությունը ցուցակին, դրոշմում է փաստաթղթերի մուտքի դրոշմակնիքով, նշում ստացման ամսաթիվը, տեսակավորում, գրանցում մուտքի մատյանում, այնուհետև հանձնարարության (մակագրության) համապատասխան հանձնում ըստ պատկանելիության:

8. Եթե առձեռն ներկայացվող փաստաթղթերում հայտնաբերվում է կից փաստաթղթերի ցանկի հետ որևէ անհամապատասխանություն կամ որևէ փաստաթղթի, փաստաթղթի հավելվածի, գործի հատորի կամ իրեղեն ապացույցի բացակայություն, ապա այդ դեպքում համապատասխան ուղղում կատարելու համար տեղեկացվում է ներակայացնողին: Համապատասխան ուղղումը չկատարելու դեպքում կազմվում է համապատասխան արձանագրություն (ակտ)՝ երեք օրինակից, որի մեկ օրինակը տրվում կամ փոստով ուղարկվում է հանձնողին (փաստաթուղթը ստորագրած անձին), երկրորդը կցվում է ստացված փաստաթղթին, իսկ երրորդը պահվում է գրասենյակում:

9. Եթե փոստային ծառայության միջոցով ստացված փաստաթղթերում հայտնաբերվում է կից փաստաթղթերի ցանկի հետ որևէ անհամապատասխանություն կամ որևէ փաստաթղթի, փաստաթղթի հավելվածի, գործի հատորի կամ իրեղեն ապա-

ցույցի բացակայություն, ապա այդ դեպքում կազմվում է համապատասխան արձանագրություն (ակտ)՝ երեք օրինակից, որի մեկ օրինակը ուղարկվում է առաքողին, երկրորդը կցվում է ստացված փաստաթղթին, իսկ երրորդը պահվում է գրասենյակում:

Ակտն ստորագրում է փաստաթուղթն ստացող գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողը և գրասենյակի պետը:

10. Դատարան ստացված փաստաթղթերից գրանցման ենթակա չեն՝

- գովազդային տեղեկատվությունները, շնորհավորական նամակները և հրավիրատոմսերը.
- դատական ծանուցագրերը, հայցադիմումի և դիմումի պատճենի ստացումը հավաստող փաստաթուղթը, ելք արված այն փաստաթղթերը, որոնք վերադարձվել են դատարան՝ սխալ հասցեի և հասցեատիրոջը չհանձնելու պատճառով:

11. Դատարան ստացված փաստաթղթի վրա դրվում է գրանցման դրոշմը, նշվում է ստացման ամսաթիվը և մուտքի հերթական համարը: Գրանցման դրոշմը դրվում է փաստաթղթի առաջին էջի ներքևի աջ անկյունում այնպես, որ չաղավաղվի փաստաթղթի գրառումը: Փաստաթղթի աջ անկյունում դրոշմակնքելու անհնարինության դեպքում դրոշմակնիքը դրվում է փաստաթղթի ազատ մասում (լրաց. 13.06.2008թ. ԴՆԽ թիվ 14L որոշում) :

4. Դատարան մուտք եղած փաստաթղթերի կատարման նկատմամբ հսկողությունը

1. Դատարան մուտք եղած հսկողական փաստաթղթերի կատարման նկատմամբ հսկողություն են իրականացնում հսկո-

ղություն սահմանելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձինք:

2. Փաստաթղթերի կատարմանը վերաբերող ցուցումները տրվում են մակագրությունների ձևով, որոնցում նշվում են կատարողը (կատարողները), աշխատանքի բովանդակությունը, կատարման ժամկետը:

3. Այն փաստաթղթերը, որոնց կատարումը վերաբերում է մի քանի պաշտոնատար անձանց, փոխանցվում են հաջորդաբար կամ բազմացվում են, բնօրինակը հանձնվում է պատասխանատու կատարողին (առաջին հասցեատիրոջը), որը պարտավոր է կազմակերպել կատարումը, իսկ պատճենը՝ համակատարողներին: Փաստաթղթի հետագա փոխանցումը կատարողին իրականացվում է գրասենյակի աշխատողի միջոցով, որն այդ մասին նշում է մուտքի մատյանում:

4. Փաստաթուղթը համարվում է կատարված այն դեպքում, երբ քննարկվում են նրանում ներկայացված բոլոր հարցերը, և որի հիման վրա դիմողին ըստ էության սպառիչ պատասխան է տրվում, կամ կատարվում են հանձնարարված աշխատանքները:

5. Փաստաթուղթը հսկողությունից կարող է հանվել միայն հսկողությունն սահմանած պաշտոնատար անձի կողմից կամ պատասխան փաստաթուղթը ելքագրվելու դեպքում:

6. Սահմանված ժամկետում փաստաթղթի կատարման անհնարինության դեպքում կատարողը նախօրոք, բայց ոչ ուշ, քան կատարման ժամկետը լրանալուց 1 օր առաջ, զեկուցագիր է ներկայացնում հսկողությունն սահմանած ղեկավարին՝ փաստաթղթի կատարման ժամկետը երկարաձգելու առաջարկով: Ժամկետի երկարացման վերաբերյալ մուտքի մատյանում կատարվում է համապատասխան նշում:

5. Դատարանից ելքագրվող փաստաթղթերի ստացման, գրանցման, հաշվառման և առաքման կարգը

1. Բոլոր փաստաթղթերը, բացառությամբ դատական նիստի ընթացքում անմիջապես հանձնվող փաստաթղթերի, առաքվում են դատարանի աշխատակազմի գրասենյակի միջոցով: Դրանք գրանցվում են համապատասխան ելքի մատյանում:

2. Ելքագրվող փաստաթղթերը և դրանց պատճենները հանձնվում են գրասենյակ, որտեղ ստուգվում են ելքի համար ստացված փաստաթղթի հասցեագրման ճշտությունը և կից փաստաթղթերի առկայությունը:

3. Մի քանի հասցեատերերի առկայության դեպքում պետք է նշված լինի այն որոշակի հասցեատերը, որին ուղարկվում է փաստաթուղթը (*օրինակ «V» նշանը դնելու միջոցով*):

4. Գրասենյակի աշխատողը ելքային փաստաթղթի վրա նշում է ելքի ամսաթիվը, հերթական համարը և առաքում հասցեատիրոջը: Իսկ ելքագրվող փաստաթղթերի պատճենները կցվում են կարգագրին՝ ժամանակագրային կարգով, և/կամ դատական գործին:

5. Բոլոր փաստաթղթերն առաքվում են փոստային, սուրհանդակային ծառայությունների, դատարանի ցրիչի կամ առձեռն հանձնելու միջոցով:

6. Փոստային կամ սուրհանդակային ծառայությունների միջոցով առաքումը կատարվում է պատվիրված նամակներով և պատվիրված հանձնման ժամուցմամբ նամակներով: Այս դեպքում կազմվում է պատվիրված փոստածանրոցների և նամակների առաքման ցուցակ, որի մեկ օրինակը մնում է դատարանում և ժամանակագրային կարգով կցվում է կարգագրին, իսկ մյուս օրինակը՝ տրվում առաքումն իրականացնող կազմակերպությանը:

Փոստային կամ սուրհանդակային ծառայությունների միջոցով առաքվելու դեպքում փաստաթղթի պատճենին կամ երկ-

րորդ օրինակին կցվում է համապատասխան անդորրագիր, կամ կատարվում է համապատասխան նշում:

7. Փաստաթղթերը դատարանի ցրիչի միջոցով կամ առձեռն հասցեատիրոջը հանձնելու ժամանակ գրանցվում են փաստաթղթերի ելքագրման մատյանում և ստացողի կողմից գրավոր ստացականի կամ փաստաթղթի պատճենի վրա համապատասխան նշում կատարելուց հետո հանձնվում նրան: Այս դեպքում ստացականում կամ պատճենի վրա պարտադիր նշվում է հանձնված փաստաթղթի անվանումը, կից հանձնվող փաստաթղթերի թերթերի քանակը, ինչպես նաև ստացողի անունը, ազգանունը, հանձնման ամսաթիվը, անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև ժամը, որը ստորագրվում է ստացողի կողմից, այնուհետև կցվում է փաստաթղթի պատճենին:

8. Պատասխան ենթադրող ելքագրված փաստաթղթերի կատարող դատական ծառայողները հետամուտ են լինում պատասխանի ստացմանը:

6. Դատարան մուտք եղած դատական գործերի ստացման, գրանցման և հաշվառման կարգը

1. Դատարան մուտք եղած դատական գործերը (քրեական, քաղաքացիական, վարչական, սնանկության և այլն) ստացվում են դատարանի գրասենյակում՝ փաստաթղթերի ստացման կարգի համաձայն:

2. Դատարանի քննարկմանը ենթակա դատական գործերը գրանցվում են հաշվառման քարտերում: Այն դատարաններում, որտեղ մի քանի նստավայրեր կան, դատական գործերը հիմնական նստավայրում ստանալու դեպքում գրանցվում են մուտքային մատյանում և մակագրությանը համապատասխան՝ հնարավորինս սեղմ ժամկետում հանձնվում են համապատասխան տարածքը սպասարկող գրասենյակի պատասխանատու

դատական ծառայողին: Դատարանի նստավայրը սպասարկող գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողը ստացված դատական գործը գրանցում է հաշվառման քարտերում: Եթե դատական գործը ստացվում է տվյալ տարածքը սպասարկող նստավայրում, ապա այն անմիջապես գրանցվում է հաշվառման քարտում և հանձնվում տվյալ տարածքը սպասարկող դատավորին:

3. Գրասենյակի պատասխանատու դատական ծառայողը պարտավոր է յուրաքանչյուր գործի ընթացքին համապատասխան մանրամասն լրացնել հաշվառման քարտերի բոլոր վավերապայմանները:

4. Յուրաքանչյուր դատական գործ դասակարգվում է վիճակագրական դասակարգիչներով (համաձայն հավելված 2-ի):

5. Յուրաքանչյուր դատական գործին տրվում է համար (համաձայն հավելված 4-ի):

6. Դատական գործի համարը նշվում է գործի կազմի վրա և հաշվառման քարտում:

7. Դատական գործի համարն անփոփոխելի է:

8. Օրենսդրությանը համապատասխան թերությունները վերացնելու համար հայցադիմումը (դիմումները) և դրան կից փաստաթղթերը վերադարձնելիս գրասենյակում պահվում են դրանց պատճեններով կազմված գործերը: Թերությունները վերացնելուց հետո դրանք կրկին ներկայացնելու դեպքում, դատական գործի գրանցումը և հաշվառումը շարունակվում է ընդհանուր հիմունքներով: Եթե գործը կրկին դատարան է մուտքագրվում դատարանի կողմից սահմանված ժամկետների խախտմամբ, ապա այդ գործը մուտք է արվում որպես նոր գործ, որին տրվում է նոր համար:

9. Առարկայական կամ տարածքային ընդդատությամբ ուղարկված դատական գործի հետ փոխանցվում է տվյալ գործի հաշվառման քարտը:

Առարկայական կամ տարածքային ընդդատությամբ ստացված դատական գործի հաշվառման քարտը շարունակում է վարել գործն ստացած դատարանի գրասենյակը:

10. Դատական գործերից մաս անջատելու և առանձին վարույթով քննելու դեպքում այն անջատված մասով գրանցվում է ընդհանուր հիմունքներով որպես նոր գործ, որին տրվում է հերթական համար:

Անջատված դատական գործի վարույթը ներառում է դատարանի կնիքով վավերացված հիմնական գործի բոլոր փաստաթղթերը:

11. Դատական գործերի միացման դեպքում դատական գործի համար է համարվում ավելի վաղ (ավելի փոքր հերթական համար ունեցող) գրանցում ստացած գործի համարը: Միացված դատական գործի հաշվառման քարտում կատարվում է համապատասխան նշում գործերի միացման և գործի համարի մասին:

12. Բոլոր դատական գործերը կարվում են կազմի մեջ, որի վրա նշվում է գործի համարը, կողմերի կամ այն անձի ազգանունը, անունը, հայրանունը, ում վերաբերյալ գործը քննվել է, գործի անվանումը, բնույթը:

13. Նախաքննության մարմիններից ստացված քրեական գործերով կարող է օգտագործվել այն կազմը, որում գործը կարվել է: Կազմի վրա արվում են համապատասխան նշումներ (գործի հերթական համարը և այլն): Եթե նախաքննության մարմիններից ստացված քրեական գործը դատարանի կողմից կարվել է նոր կազմի մեջ, ապա գործում պետք է պահվի նաև հին կազմը: Ընդ որում, եթե գործը բաղկացած է մեկից ավելի հատորներից, ապա դրանցից յուրաքանչյուրի կազմի վրա նշվում է նաև հատորի հերթական համարը:

14. Դատական գործում կարվում են դատավարության մասնակիցների (կողմեր) ներկայացրած բոլոր փաստաթղթերը,

ապացույցները (բացառությամբ իրեղեն ապացույցների), գործի հետ կապված դատարանի կողմից իրականացվող դատավարական գործողությունները հավաստող փաստաթղթերը, էլեկտրոնային կրիչները, ինչպես նաև գործի հետ կապված այլ փաստաթղթեր:

14.1. Դատական գործի վերջում կարվում է դատական գործում եղած փաստաթղթերի վերաբերյալ ցուցակ: Դատական գործը կարվելուց հետո՝ դատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված նոր փաստաթղթեր գործին կցվելու դեպքում կազմվում է նոր, լրացուցիչ ցուցակ՝ նախկին ցուցակի համարակալումը շարունակելով: Նոր փաստաթղթերը և լրացուցիչ ցուցակը կարվում են հիմնական գործում:

15. Յուրաքանչյուր դատական գործի հատոր բաղկացած է առավելագույնը 120 էջից: Դատական գործում փաստաթղթերը կարվում են ըստ ստացման ժամանակագրական հերթականության՝ բացառությամբ կատարված գործողությունը հավաստող փաստաթղթերի, որոնք կարվում են գործողությունը հավաստող փաստաթղթից հետո (օրինակ՝ դատական ծանուցագրից հետո կցվում է ծանուցագիրն ուղարկելը կամ ստանալը հավաստող փաստաթուղթը):

16. Այն դեպքերում, երբ բողոքարկվում է այնպիսի դատական ակտ, որի քննությունը վերադասության կարգով խոչընդոտում է գործի հիմնական քննությանը, ապա հիմնական գործը քննող դատարանում գործից առանձնացվում է բողոքարկվող մասի վերաբերյալ փաստաթղթերի պատճենները (եթե անհրաժեշտ է գործն ամբողջությամբ, ապա գործում առկա բոլոր փաստաթղթերի պատճենները)՝ կազմելով գործի հավելված:

Դատական գործի հավելվածը կազմվում է դատական գործի կազմման համար նախատեսված կարգով:

17. Դատական գործի հավելվածն ուղարկվում է վերադաս դատարան, դատական գործն ուղարկելու կանոններին համա-

պատասխան: Վերադաս դատարանը բերված բողոքը քննելուց հետո գործի հավելվածն ուղարկում է գործը քննող դատարան: Հիմնական գործը քննող դատարանում վերադաս դատարանից գործի հավելվածը ստացվելուց հետո այն կցվում է հիմնական գործին: Գործի հավելվածի մասին նշում է կատարվում հիմնական գործի փաստաթղթերի ցանկում:

18. Դատական գործի հետ կապված դատավարական գործողություններ կատարելիս, եթե գործը չի գտնվում դատարանում և հնարավոր է այդ դատավարական գործողությունը կատարել առանց դատական գործի, կազմվում է դատական գործի հավելված: Նման դեպքում դատական գործի հավելվածի կազմի վրա գրվում է հիմնական գործի համարը, «Հավելված» բառի նշումով և դատավարական գործողության նկարագիրը: Դատական գործի հավելվածը դատավարական գործողությունները ավարտելուց հետո ուղարկվում է համապատասխան դատարան հիմնական գործին կցելու համար (փոփոխ. և լրաց. 13.06.2008թ. ԴՆԽ թիվ 14L որոշում):

7. Դատական գործերին և փաստաթղթերին ծանոթանալու և տրամադրելու կարգը

1. Դատական գործերին և փաստաթղթերին ծանոթանալու համար դրանք տրամադրվում են դատարանի շենքում նախատեսված հատուկ սենյակում, դատական ծառայողի, դատական կարգադրիչի պարտադիր ներկայությամբ:

2. Դատական գործերն ուղարկվում են աշխատակազմի ղեկավարի կողմից ուղեկցական գրությամբ, որում նշվում է գործի համարը, ամվանումը, հատորների և թերթերի քանակը, ինչպես նաև գործը պարտադիր դատարան վերադարձնելու անհրաժեշտությունը: Գործի ուղարկման վերաբերյալ համա-

պատասխան փաստաթղթերը կարվում են կարգագրում, որի մասին նշում է կատարվում համապատասխան հաշվառման քարտերում և հաշվառման մատյանում:

3. Դատական գործերում գտնվող փաստաթղթերի բնօրինակները օրենքով սահմանված կարգով ներկայացնողների խնդրանքով կարող են նրանց վերադարձվել գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելուց և օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո: Գործում թողնվում են տրված փաստաթղթերի պատճենները՝ վավերացված դատավորի կամ աշխատակազմի կնիքով: Գործից փաստաթղթի բնօրինակի ստացման մասին ստացող անձը պետք է ստորագրի գործում թողնված փաստաթղթի պատճենի վրա: Նշված փաստաթղթերը փոստով առաքվելու դեպքում կատարողը համապատասխան նշում է կատարում գործում թողնված փաստաթղթի վրա, որը կցվում է գործին: Գործից վերադարձվող փաստաթղթի պատճենը պետք է կարվի գործի այն էջում, որտեղ եղել է բնօրինակ փաստաթուղթը:

4. Դատական գործերը և փաստաթղթերն առաքվում են փաստաթղթերի առաքման կարգի համաձայն:

8. Դատական քննության ընթացքում կատարվող դատավարական գործողությունների և դատական ակտերի կատարման ներկայացման կարգը

1. Դատական քննության ընթացքում կատարվող դատավարական գործողությունների և դատական ակտերի կայացումից հետո կատարման ներկայացման համար նախատեսվող փաստաթղթերի նախագծերը կազմվում են դատավորի օգնականի կողմից, որը վավերացնում է տվյալ գործը քննող և ավարտած դատավորը, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ տվյալ դատարանի նախագահը:

2. Ցանկացած դատավարական կամ կատարման ենթակա գործողություն դատավորի գործավարի կողմից գրանցվում է հաշվառման քարտում:

2.1 ՀՀ վերաքննիչ դատարանից՝ դատական ակտերն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո, դատական գործերը 5 օրվա ընթացքում ուղարկվում են համապատասխան դատարան:

2.2 ՀՀ վճռաբեկ դատարանից՝ ավարտված դատական գործերը գրասենյակ հանձնելուց հետո՝ 5 օրվա ընթացքում ուղարկվում են համապատասխան դատարան:

3. Քրեական գործով դատարանի որոշումն օրինական ուժի մեջ մտնելուց կամ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ առյանից գործը վերադարձնելուց հետո 3 օրվա ընթացքում դատավորի օգնականի կողմից կազմվում են դատարանի որոշումն ի կատար ածելու վերաբերյալ համապատասխան կարգադրություններ և գրություններ, որոնք վավերացվում են դատավորի կողմից և դատարանի որոշման պատճենի հետ ուղարկվում այն ի կատար ածող մարմնին:

4. Դատարանի կողմից կայացված վճիռներն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո պետական տուրքերը բռնագանձելու մասով, ինչպես նաև պահանջատիրոջ դիմումի հիման վրա կազմվում է կատարողական թերթ: Կատարողական թերթերի կազմման պատասխանատվությունը կրում է դատավորի օգնականը (լրաց. 17.03.2011թ. ԴՆԽ թիվ 04L որոշում):

9. Ավարտված դատական գործերի գրասենյակ հանձնումը և արխիվացումը

1. Ավարտված դատական գործերով դատական ակտերն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ քաղաքացիական գործերով 8 օրվա, քրեական գործերով՝ 15 օրվա ընթացքում դատավորի օգնականի կողմից հանձնվում են գրասենյակ: Գրասենյակի համապատասխան դատական ծառայողը գործն ընդունելիս

ստուգում է հաշվառման քարտի ամբողջականությունը, գործի բոլոր էջերի առկայությունը և ճշտությունը, կատարում է համապատասխան նշումներ, որից հետո 5 օրվա ընթացքում գործերը հանձնվում են դատարանի արխիվ:

2. Դատարանի արխիվից դատական գործը հանվում է համապատասխան հայտ-պահանջագրի հիման վրա՝ աշխատակազմի ղեկավարի թույլտվությամբ: Հայտ-պահանջագրում պետք է նշվի պահանջվող դատական գործի համարը, անվանումը, պահանջի նպատակը և ժամկետը:

Հայաստանի Հանրապետության դատարանների արխիվից գործը հանվում է համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա՝ ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի թույլտվությամբ:

3. Դատարանների աշխատակազմերի արխիվապահոցներում դատական գործերը պահպանվում են 2 տարի, որից հետո հանձնվում են Հայաստանի Հանրապետության դատարանների արխիվ:

4. Դատական գործերի պահպանությունն իրականացվում է դատարանի աշխատակազմերի արխիվներում և Հայաստանի Հանրապետության դատարանների արխիվում: Դատական գործերը պահպանվում են օրենքով և այլ իրավական ակտերով նախատեսված ժամկետներով:

4.1. Դատական գործերը, օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված ժամկետները լրանալուց հետո ոչնչացման հանձնելու դեպքում, Դատական դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից կազմված փորձագիտական հանձնաժողովի կողմից առանձնացվում են կարևորություն ներկայացվող դատական գործերը կամ դրանց միջից առանձին փաստաթղթեր, մասնավորապես՝ իրավունք հավաստող բնօրինակ կամ պատճեն փաստաթղթերը և պահվում դատական ակտի և արձանագրության հետ անժամկետ:

5. Արխիվապահոցներում դատական գործերը և փաստաթղթերը դասակարգվում են ըստ խմբերի այնպես, որ ապահովվի դրանք հեշտ և արագ գտնելու հնարավորությունը (փոփոխ. և լրաց. 22.12.2008թ. ԴՆԽ թիվ 25Լ որոշում):

Հավելված 3

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների խորհրդի
2007թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ 23L որոշման

ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1.Սեփականության իրավունք

1.1 Սեփականության իրավունքի ճանաչում

ա. Ձեռքբերման վաղեմության ուժով

1. բնակարանի նկատմամբ
2. հողամասի նկատմամբ
3. շենքի, շինության նկատմամբ
4. այլ գույքի նկատմամբ

բ. Տիրազուրկ գույքի նկատմամբ

1. անշարժ գույքի նկատմամբ
 - ա. բնակարանի նկատմամբ
 - բ. հողամասի նկատմամբ
 - գ. շենքի, շինության նկատմամբ
 - դ. այլ գույքի նկատմամբ
2. շարժական գույքի նկատմամբ
 - գ. Ինքնակամ կառույցի նկատմամբ
 - դ. Այլ իրավահարաբերություններ

1.2 Սեփականության իրավունքի դադարեցում

- ա. պետական կարիքների համար վերցնելը
- բ. գույքի վրա բռնագանձում տարածելը
- գ. բռնագրավում
- դ. ռեկվիզիցիա
- ե. այլ իրավահարաբերություններ

2. Օգտագործման իրավունք

2.1 Օգտագործման իրավունքի ճանաչում

- ա. բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ճանաչում
- բ. հողամասի օգտագործման իրավունք/ հարկադիր սերվիտուտ/
- գ. այլ գույքի նկատմամբ օգտագործման իրավունքի ճանաչում

2.2 օգտագործման իրավունքի դադարեցում

- ա. բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի դադարեցում.
 - 1. հատուցմամբ
 - 2. առանց հատուցման
- բ. բնակարանից վտարելու վերաբերյալ
- գ. այլ իրավահարաբերություններ

3. Տիրապետման իրավունք

3.1 գույքն ուրիշի ապօրինի տիրապետումից ետ վերադարձնելու վերաբերյալ

- ա. բարեխիղճ ձեռք բերողից
- բ. անբարեխիղճ ձեռք բերողից

3.2 Այլ իրավահարաբերություններ

- 4. Տիրապետումից զրկելու հետ չկապված իրավունքների խախտումը վերացնելու կապակցությամբ առաջացող իրավահարաբերություններ**

5. Ընդհանուր սեփականության իրավունք

- ա. ընդհանուր սեփականությունից բաժինն առանձնացնելու վերաբերյալ
- բ. ամուսինների ընդհանուր գույքը բաժանելու վերաբերյալ
- գ. այլ իրավահարաբերություններ

6. Գրավի իրավունք

7. Այլ իրավահարաբերություններ

ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐ

Գործարքի անվավերություն

1.1 Գործարքն անավավեր ճանաչելը

ա. վիճահարույց գործարքներ

1. էական նշանակություն ունեցող մոլորության ազդեցության տակ կնքված գործարքներ
2. խաբության, բռնության, սպառնալիքի ազդեցության ներքո, մեկ կողմի ներկայացուցչի մյուս կողմի հետ չարամիտ համաձայնությամբ կամ ծանր հանգամանքների բերումով կնքված գործարքներ
3. իր իրավունակության սահմաններից դուրս եկած իրավաբանական անձի կնքած գործարքներ
4. այլ հիմքով

բ. առոչինչ գործարքներ

1. կեղծ և շինծու գործարքներ
2. անգործունակ անձի կողմից կնքված գործարք
3. նոտարական ձևը չպահպանելու հետևանքով
4. պետական գրանցման պահանջը չպահպանելու հետևանքով
5. այլ հիմքով

1.2 Գործարքը վավեր ճանաչելու վերաբերյալ

1.3 Այլ իրավահարաբերություններ

1. Գործարքից ծագող իրավունքների պետական գրանցում
2. Պայմանագիր

1.4. Պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ

ա. Գույքի օտարման պայմանագրեր

1. Առուվաճառքի պայմանագիր
2. Մանրածախ առուվաճառքի պայմանագիր
3. Անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիր
4. Ապրանքների մատակարարման պայմանագիր
5. Ապրանքների մատակարարում պետական կարիքների համար
6. Էներգամատակարարման պայմանագիր
7. Ռենտայի պայմանագիր
8. Փոխանակության պայմանագիր
9. Նվիրատվության պայմանագիր

բ. Գույքը վարձակալության և այն անհատույց օգտագործման հանձնելու պայմանագրեր

1. Վարձակալության պայմանագիր

2. Վարձույթ
3. Տրանսպորտային միջոցների վարձակալության պայմանագիր
4. Շենքի և շինությունների վարձակալության պայմանագիր
5. Բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագիր
6. Ֆինանսական վարձակալության պայմանագիր (լիզինգ)
7. Գույքի անհատույց օգտագործման պայմանագիր

գ. Աշխատանքներ կատարելու պայմանագրեր

1. Կապալի պայմանագիր
2. Կենցաղային կապալի պայմանագիր
3. Շինարարական կապալի պայմանագիր
4. Կապալային աշխատանքներ պետական կարիքների համար
5. Նախագծային և հետազոտական աշխատանքների կապալ
6. Գիտահետազոտական և փորձարարական- կոնստրուկտորական ու տեխնոլոգիական աշխատանքներ կատարելը

դ. Ծառայությունների մատուցման պայմանագրեր

1. Հանձնարարության պայմանագիր
2. Կոմիսիայի պայմանագիր
3. Գործակալության պայմանագիր
4. Պահատվության պայմանագիր
5. Փոխադրման պայմանագիր
6. Տրանսպորտային առաքման պայմանագիր
7. Փոխառության պայմանագիր
8. Վարկային պայմանագիր
9. Ֆինանսավորում դրամական պահանջի զիջման դիմաց(Ֆակտորինգ)
10. Բանկային հաշվի և ավանդի պայմանագրեր
11. Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիր

12. Համալիր ձեռնարկատիրական գործունեության թույլտվություն (ֆրանչայզինգ)
13. Ապահովագրության պայմանագիր
14. Առանց իրավաբանական անձ կազմավորելու համատեղ գործունեության պայմանագրեր
15. Խաղեր և գրագ առցկացնելու պայմանագրեր

1.5 Պայմանագիրը վավեր ճանաչելու վերաբերյալ

ա. Գույքի օտարման պայմանագրեր

1. Առուվաճառքի պայմանագիր
2. Մանրածախ առուվաճառքի պայմանագիր
3. Անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիր
4. Ապրանքների մատակարարման պայմանագիր
5. Ապրանքների մատակարարում պետական կարիքների համար
6. Էներգամատակարարման պայմանագիր
7. Ռենտայի պայմանագիր
8. Փոխանակության պայմանագիր
9. Նվիրատվության պայմանագիր

բ. Գույքը վարձակալության և այն անհատույց օգտագործման հանձնելու պայմանագրեր

1. Վարձակալության պայմանագիր
2. Վարձույթ
3. Տրանսպորտային միջոցների վարձակալության պայմանագիր
4. Շենքի և շինությունների վարձակալության պայմանագիր
5. Բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագիր
6. Ֆինանսական վարձակալության պայմանագիր (լիզինգ)

7. Գույքի անհատույց օգտագործման պայմանագիր

գ. Աշխատանքներ կատարելու պայմանագրեր

1. Կապալի պայմանագիր
2. Կենցաղային կապալի պայմանագիր
3. Շինարարական կապալի պայմանագիր
4. Կապալային աշխատանքներ պետական կարիքների համար
5. Նախագծային և հետազոտական աշխատանքների կապալ
6. Գիտահետազոտական և փորձարարական-կոնստրուկտորական
7. ու տեխնոլոգիական աշխատանքներ կատարելը

դ. Ծառայությունների մատուցման պայմանագրեր

1. Հանձնարարության պայմանագիր
2. Կոնսիսիայի պայմանագիր
3. Գործակալության պայմանագիր
4. Պահատվության պայմանագիր
5. Փոխադրման պայմանագիր
6. Տրանսպորտային առաքման պայմանագիր
7. Փոխառության պայմանագիր
8. Վարկային պայմանագիր
9. Ֆինանսավորում դրամական պահանջի զիջման դիմաց (Ֆակտորինգ)
10. Բանկային հաշվի և ավանդի պայմանագրեր
11. Գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիր
12. Համալիր ձեռնարկատիրական գործունեության թույլտվություն (ֆրանչայզինգ)
13. Ապահովագրության պայմանագիր
14. Առանց իրավաբանական անձ կազմավորելու համատեղ գործունեության պայմանագրեր

15. Խաղեր և գրագ աճցկացնելու պայմանագրեր

Պայմանագրից ծագող իրավունքների պետական գրանցում

Պայմանագիր կնքել պարտավորեցնելը

Պայմանագիրը փոփոխելը և լուծելը

Այլ իրավահարաբերություններ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կտակն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ
2. Անարժան ժառանգ ճանաչելու վերաբերյալ
3. Ժառանգությունը բաժանելու վերաբերյալ
4. Գույքն անժառանգ ճանաչելու վերաբերյալ
5. Ըստ օրենքի ժառանգության վկայականը անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ
6. Ժառանգությունն ընդունելու բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելու վերաբերյալ
7. Այլ իրավահարաբերություններ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԻՐԱՎԱՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ամուսնալուծություն
2. Ալիմենտի պահանջ
3. Ալիմենտի չափը փոփոխելու մասին
4. Ծնողական իրավունքից զրկելը
5. Ծնողական իրավունքը վերականգնելը
6. Որդեգրում
7. Որդեգրումը վերացնելը
8. Հայրությունը ճանաչելը
9. Երեխայի բնակության վայրը որոշելը
10. Երեխայի հետ տեսակցության կարգ սահմանելու վերաբերյալ

11. Ամուսնական պայմանագիրը փոփոխելու և լուծելու վերաբերյալ
12. Ամուսինների ընդհանուր սեփականություն
13. Այլ իրավահարաբերություններ

ՄՏԱՎՈՐ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մտավոր սեփականության օբյեկտների նկատմամբ իրավունքների պաշտպանություն
2. Լիցենզային պայմանագրի լուծումը, փոփոխումը և անվավերությունը
3. Մտավոր գործունեության արդյունքներ ստեղծելու և օգտագործելու պայմանագրի լուծումը, փոփոխումը և անվավերությունը
4. Հեղինակային իրավունք և հարակից իրավունքներ
 - ա. հեղինակային պայմանագիր
 - բ. համահեղինակություն
 - գ. հեղինակային իրավունքների պաշտպանություն
 - ե. կատարման իրավունք
 - զ. ձայնագրման և տեսագրման իրավունք
 - է. հեռարձակելու իրավունք
5. Գյուտի, օգտակար մոդելի, արդյունաբերական նմուշի նկատմամբ իրավունք
6. Բույսերի նոր սորտերի և կենդանիների նոր ցեղերի նկատմամբ իրավունք
7. Ինտեգրալ միկրոսխեմաների տոպոլոգիաների նկատմամբ իրավունք
8. Ֆիրմային անվանում
9. Ապրանքային նշան
10. Ապրանքի ծագման տեղանուն
11. Այլ իրավահարաբերություններ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱՅԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Աշխատանքային պայմանագիր
2. Աշխատանքում վերականգնելը
3. Գործադուլն անօրինական ճանաչելը
4. Հարկադիր պարապուրդի հատուցում
5. Չվճարված աշխատավարձի կամ այլ վճարների բռնագանձում
6. Այլ իրավահարաբերություններ

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁ

1. Իրավաբանական անձի գրանցում
2. Կորպորատիվ վեճեր
3. Իրավաբանական անձի լուծարում
4. Իրավաբանական անձի սնանկացում
5. Լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելու վերաբերյալ
6. Այլ իրավահարաբերություններ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻ ՄՆԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱՅԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հողամասի սեփականության իրավունք
2. Հողամասի օգտագործման իրավունք
3. Հողամասի վարձակալության իրավունք
4. Պետության և համայնքի սեփականությանը պատկանող հողամասերի օտարումը
5. Այլ իրավահարաբերություններ

ՀԱՏՈՒԿ ՎԱՐՈՒՅԹ

1. Անչափահասին լրիվ գործունակ ճանաչելու վարույթ / էմանսիպացիա/
2. Քաղաքացուն անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու վարույթ

3. Քաղաքացուն հոգեբուժական հիվանդանոցային հարկադիր բուժման ենթարկելու վարույթ
4. Քաղաքացուն անհայտ բացակայող կամ մահացած ճանաչելու վարույթ
5. Քաղաքացիական կացության ակտերի գրառումների անճշտությունները պարզելու վերաբերյալ վարույթ
6. Գույքը տիրազուրկ ճանաչելու վարույթ

ա. անշարժ գույքի նկատմամբ

բ. շարժական գույքի նկատմամբ

7. Իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման վարույթ

ա. անձանց ազգակցական կապը հաստատելու վերաբերյալ

բ. անձի՝ ուրիշի խնամքի տակ գտնվելու վերաբերյալ

գ. ծննդյան, որդեգրման, ամուսնության, ապահարզանի և մահվան գրանցման վերաբերյալ

դ. անձի՝ որոշակի ժամանակում և որոշակի հանգամանքներում մահվան վերաբերյալ

ե. ժառանգությունն ընդունելու և ժառանգության բացման վայրի վերաբերյալ

զ. դժբախտ պատահարի վերաբերյալ

է. իրավունք սահմանող փաստաթղթերի պատկանելության վերաբերյալ

ը. սեփականության իրավունքով գույքի տիրապետման վերաբերյալ

թ. անհաղթահարելի ուժի առկայության վերաբերյալ

ժ. իրավաբանական նշանակություն ունեցող այլ փաստերի հաստատման վերաբերյալ

8. Ըստ ներկայացնողի և օրդերային կորցրած արժեթղթերով հավաստված իրավունքները վերականգնելու վարույթ
9. Հարկադիր կատարողի դիմումով կողմերի հաշտության համաձայնության հիման վրա դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերանայման վարույթ
10. Վճարման կարգադրություն արծակելու վարույթ
11. Այլ գործեր

ՀԱՏՈՒԿ ՀԱՅՑԱՅԻՆ ՎԱՐՈՒՅԹ

1. Քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանն սպառնացող վտանգի վերաբերյալ
2. ՀՀ կենտրոնական բանկի և անվճարունակ բանկի կամ վարկային կազմակերպության ժամանակավոր ադմինիստրացիայի որոշումների բողոքարկման վերաբերյալ
3. Այլ գործեր

ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ

1. Դատական ակտի կատարումը հետաձգելու կամ տարաժամկետելու վերաբերյալ
2. Դատական ակտի կատարման եղանակի, կարգի փոփոխման վերաբերյալ
3. Կատարողական թերթը կատարման ներկայացնելու բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ
4. Վճռի շրջադարձ կատարելու վերաբերյալ
5. Կատարողական թերթը պարզաբանելու վերաբերյալ
6. Այլ գործեր

ՊԱՐՏԱՎՈՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

1. Պայմանագրային պարտավորություններ

- ա. գումարի պահանջի մասին
- բ. պարտավորությունը բնեղենով կատարելու պահանջի մասին

գ. վնասը և բաց թողնված օգուտը հատուցելու պահանջի մասին

դ. այլ պարտավորություններ

2. Արտապայմանագրային պարտավորություններ

ա. պատճառված վնասի հատուցման մասին

1. Քաղաքացու կյանքին և առողջությանը պատճառված վնասի հատուցման մասին
2. Ապրանքների, աշխատանքների կամ ծառայությունների թերությունների հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման մասին

բ. անհիմն հարստացման հետևանքով ծագած պարտավորություններ

գ. հանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցում

3. Միակողմանի գործողություններից ծագող պարտավորություններ

ա. պարզև վճարելու հրապարակային խոստում

բ. հրապարակային մրցույթ

գ. առանց հանձնարարության, ի շահ ուրիշի գործուղություններ

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՈՉ ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Կյանքի և առողջության իրավունք
2. Պատվի և արժանապատվության իրավունք
3. Գործարար համբավ
4. Այլ իրավունքներ

1. ՍԱՐԴՈՒ ԴԵՄ ՈՒԴՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1.1 Կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Սպանությունը

բ. Հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարված սպանությունը

գ. Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը

դ. Հանցանք կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանազանցմամբ սպանությունը

ե. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ սպանությունը

զ. Անզգուշությամբ մահ պատճառելը

է. Ինքնասպանության հասցնելը

ը. Ինքնասպանության հակելը

թ. Դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը

ժ. Դիտավորությամբ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը

ի. Հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը

լ. Հանցանք կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանազանցմամբ առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը

խ. Առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ

ծ. Դիտավորությամբ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելը

կ. Ծեծը

հ. Խոշտանգումը

ծ. Անզգուշությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը

դ. Անզգուշությամբ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը

ճ. Ապօրինի արքորտ կատարելը

մ. Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսի հարուցիչով վարակելը

յ. Վեներական հիվանդությամբ կամ այլ սեռավարակներով վարակելը

ն. Փոխպատվաստման վիրահատություն կատարելու կանոնները խախտելը

շ. Մարմնի մասեր կամ հյուսվածքներ տալուն հարկադրելը

ո. Անձին առանց իր համաձայնության բժշկական կամ գիտական փորձերի ենթարկելը

չ. Վտանգի մեջ թողնելը

պ. Հիվանդին օգնություն ցույց չտալը

ջ. Բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողների կողմից մասնագիտական պարտականությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը

1.2 Անձի ազատության, պատվի և արժանապատվության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Մարդուն առևանգելը

բ. Շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը

գ. Մարդուն պոռնկության կամ սեռական շահագործման այլ ձևերի մեջ, հարկադիր աշխատանքի կամ ծառայությունների ներգրավելը կամ ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

դ. Ազատությունից ապօրինի զրկելը

- ե. Հոգեբուժական հիվանդանոցում ապօրինի տեղավորելը կամ պահելը
- զ. Ջրպարտությունը
- է. Վիրավորանքը
- ը. Սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ գույք ոչնչացնելու սպառնալիքը

1.3 Սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններ

- ա. Բռնաբարություն
- բ. Սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ
- գ. Սեքսուալ բնույթի գործողություններին հարկադրել
- դ. Սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելը տասնվեց տարին չլրացած անձի հետ
- ե. Անառակաբարո գործողությունները

1.4 Մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների դեմ ուղղված հանցագործություններ

- ա. Քաղաքացիների իրավահավասարությունը խախտելը
- բ. Անձնական կամ ընտանեկան կյանքի մասին տեղեկություններ ապօրինի հավաքելը, պահելը, օգտագործելը կամ տարածելը
- գ. Բժշկական գաղտնիքը հրապարակելը
- դ. Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական կամ այլ հաղորդումների գաղտնիությունը խախտելը
- ե. Բնակարանի անձեռնմխելիությունը խախտելը
- զ. Անձին տեղեկություն ներկայացնելուց հրաժարվելը

է. Ընտրական իրավունքի իրականացմանը, ընտրական հանձնաժողովների աշխատանքներին կամ ընտրությանը մասնակցող անձանց լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը

ը. Ընտրությունների կամ քվեարկության արդյունքները կեղծելը

թ. Ընտրությունների անցկացման ընթացքում թեկնածուի, կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) վերաբերյալ զրպարտչական տեղեկություններ տարածելը

ժ. Ընտրողների ցուցակները կազմելու կարգը խախտելը

ի. Մեկից ավելի անգամ կամ այլ անձի փոխարեն քվեարկելը

լ. Քվեարկության գաղտնիությունը խախտելը

խ. Գործադուլի մասնակցելուն կամ գործադուլի մասնակցելուց հրաժարվելուն հարկադրելը

ծ. Հղի կնոջը կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձին աշխատանքի ընդունելուց անհիմն հրաժարվելը կամ աշխատանքից անհիմն ազատելը

կ. Աշխատանքի պաշտպանության կանոնները խախտելը

հ. Հեղինակային և հարակից իրավունքները խախտելը

ձ. Արտոնագրային իրավունքը խախտելը

ղ. Խղճի կամ դավանանքի ազատության իրավունքի իրականացմանը խոչընդոտելը

ճ. Միավորումներ (հասարակական կամ արհեստակցական միություններ) կազմելու կամ կուսակցություններ ստեղծելու իրավունքի իրականացմանը կամ դրանց գործունեությանը խոչընդոտելը

մ. Անձանց իրավունքների կամ անձի դեմ ոտնձգող միավորումներ կազմելը կամ ղեկավարելը

յ. Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելուն կամ դրանց մասնակցելուն խոչընդոտելը

ն. Լրագրողի մասնագիտական օրինական գործունեությանը խոչընդոտելը

1.5 Ընտանիքի և երեխայի շահերի դեմ ուղղված հանցագործություններ

- ա. Անչափահասին հանցանքի կատարմանը ներգրավելը
- բ. Երեխային հակահասարակական գործողություններ կատարելուն ներգրավելը
- գ. Ծնողներից երեխային ապօրինի բաժանելը կամ երեխային փոխելը
- դ. Երեխայի առք ու վաճառքը
- ե. Որդեգրման գաղտնիքը հրապարակելը կամ որդեգրման համաձայնություն տալուն հակելը կամ հարկադրելը
- զ. Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մարմիններին սուտ տեղեկություններ հաղորդելը
- է. Երեխային դաստիարակելու պարտականությունը չկատարելը
- ը. Երեխայի կյանքի անվտանգության ապահովման կամ առողջության պահպանման պարտականությունը չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը
- թ. Խնամակալի կամ հոգաբարձուի իրավունքները չարաշահելը
- ժ. Ծնողի կողմից երեխային պահելուց չարամտորեն խուսափելը
- ի. Ձավակի կողմից անաշխատունակ ծնողին պահելուց չարամտորեն խուսափելը

2. ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂԴՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2.1 Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունները

- ա. Ավազակությունը
- բ. Կողոպուտը
- գ. Գողությունը
- դ. Խարդախությունը
- ե. Յուրացնելը կամ վատնելը
- զ. Առանձնակի արժեք ունեցող առարկաներ հափշտակելը
- է. Հափշտակությունը, որը կատարվել է համակարգչային տեխնիկայի օգտագործմամբ
- ը. Շորթումը
- թ. Ավտոմեքենային կամ տրանսպորտային այլ միջոցին ապօրինաբար տիրանալն առանց հափշտակելու նպատակի
- ժ. Գույքային վնաս պատճառելը խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով
- ի. Գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը
- լ. Գույքն անզուրկությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը

2.2 Տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ

- ա. Օրինական ձեռնարկատիրական և այլ տնտեսական գործունեությանը խոչընդոտելը
- բ. Ապօրինի ձեռնարկատիրությունը
- գ. Առանց լիցենզիայի արտարժույթի առուվաճառքի իրականացումը
- դ. Կեղծ ձեռնարկատիրությունը

ե. Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտներն օրինականացնելը (փողերի լվացում)

զ. Վարկը ոչ նպատակային օգտագործելը

է. Անօրինական գործողությունները սնանկության ընթացքում

ը. Կանխամտածված սնանկությունը

թ. Կեղծ սնանկությունը

ժ. Ապօրինի հակամրցակցային գործունեությունը

ի. Հրապարակային սակարկությունների անցկացման կարգը չարամտորեն խախտելը

լ. Ապրանքային նշանն ապօրինի օգտագործելը

խ. Կեղծ գովազդը

ծ. Առևտրային կամ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունն ապօրինի հավաքելը կամ հրապարակելը

կ. Առևտրային կաշառքը

հ. Արհեստավարժ մարզամրցումների և հանդիսադիր առևտրային մրցույթների մասնակիցներին ու կազմակերպիչներին կաշառելը

ձ. Կեղծ փողեր կամ արժեթղթեր պատրաստելը, պահելը կամ իրացնելը

ղ. Կեղծ վճարային փաստաթղթեր պատրաստելը կամ իրացնելը

ճ. Չարաշահումն արժեթղթեր թողարկելիս

մ. Հարկերը, տուրքերը կամ պարտադիր այլ վճարումները վճարելուց չարամտորեն խուսափելը

յ. Քաղաքացու կողմից հարկ վճարելուց խուսափելը

ն. Կեղծ գինի, կեղծ օղի կամ ալկոհոլային կեղծ այլ խմիչք պատրաստելը և իրացնելը

շ. Ալցիզային դրոշմանիշներ կեղծելը կամ իրացնելը

ո. Ակցիզային դրոշմանիշներ օտարելը կամ ապօրինի ձեռք բերված ակցիզային դրոշմանիշներով ապրանքներ դրոշմավորելը

չ. Ակցիզային դրոշմանիշներով դրոշմավորման ենթակա չդրոշմավորված կամ չվերադրոշմավորված ապրանքներ իրացնելը

պ. Ակցիզային դրոշմանիշներով դրոշմավորման կանոնները խախտելը

ջ. Սպառողներին խաբելը

ռ. Վաշխառությունը

ս. Առևտրային կամ այլ կազմակերպությունների ծառայողների կողմից լիազորությունները չարաշահելը

վ. Մաքսանենգությունը

տ. Ակնհայտ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված գույք ձեռք բերելը կամ իրացնելը

3. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԳՉԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ԵՎ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

3.1 Հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Ահաբեկչությունը

բ. Ահաբեկչության ֆինանսավորումը

գ. Պատանդ վերցնելը

դ. Շենքեր, շինություններ, տրանսպորտի, հաղորդակցության կամ կապի միջոցներ գավթելը

ե. Ծովահենությունը

գ. Օդանավ, նավ կամ երկաթուղային շարժակազմ փախցնելը կամ զավթելը

է. Բանդիտիզմը

ը. Հանցավոր համագործակցություն ստեղծելը կամ հանցավոր համագործակցությանը մասնակցելը

թ. Օրենքով չնախատեսված զինված միավորումների ստեղծելը կամ դրանց մասնակցելը

ժ. Ջանգվածային անկարգությունները

ի. Օրենքով սահանված կարգի խախտմամբ հրապարակային միջոցառում կազմակերպելը և անցկացնելը

լ. Ազգային, ռասայական կամ կրոնական թշնամանք հարուցելը

խ. Ատոմային էներգետիկայի օբյեկտներում անվտանգության կանոնները խախտելը

ծ. Իոնացնող ճառագայթման աղբյուրների շահագործման անվտանգության հետ կապված կանոնները խախտելը

կ. Էլեկտրոնային, պրոտոնային, ծանր իոնների արագացուցիչների շահագործման անվտանգության հետ կապված կանոնները խախտելը

հ. Լեռնահանքային, շինարարական կամ այլ աշխատանքների կատարման ընթացքում անվտանգության կանոնները խախտելը

ձ. Պայթուցանավտանգ օբյեկտներում անվտանգության կանոնները խախտելը

ղ. Հրդեհային անվտանգության կանոնները խախտելը

ճ. Ռադիոակտիվ նյութերի ապօրինի շրջանառությունը

մ. Ռադիոակտիվ նյութեր հափշտակելը կամ շորթելը

յ. Ապօրինի կերպով զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր ձեռք բերելը, իրացնելը, պահելը, փոխադրելը կամ կրելը

ն. Ապօրինի կերպով զենք պատրաստելը

շ. Ձեռքի, ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութերի և պայթուցիկ սարքերի պահպանության պարտականությունը ոչ պատշաճ կատարելը կամ չկատարելը

ո. Ձեռք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելը կամ շորթելը

չ. Հրազենը կամ ռազմամթերքն անփութորեն պահպանելը

պ. Դյուրավառ կամ այրիչ նյութերի պահպանման, հաշվառման, փոխադրման, առաքման կամ օգտագործման կանոնները խախտելը

ջ. Երկաթուղային, օդային կամ ջրային տրանսպորտի երթևեկության անվտանգության և շահագործման կանոնները խախտելը

ռ. Ճանապարհային երթևեկության և տրանսպորտային միջոցների շահագործման կանոնները խախտելը

ս. Տրանսպորտային միջոցը հարբած կամ տասնվեց տարին չլրացած անձին հանձնելը

վ. Ճանապարհատրանսպորտային պատահարի վայրը թողնելը

տ. Տրանսպորտային միջոցներն անորակ վերանորոգելը կամ դրանք տեխնիկական անսարքություններով շահագործման բաց թողնելը

ր.Տրանսպորտային միջոցները կամ հաղորդակցության ուղիները փչացնելը

գ. Տրանսպորտի անվտանգ աշխատանքն ապահովող կանոնները խախտելը

ու. Մայրուղային խողովակաշարերի շինարարության, շահագործման կամ վերանորոգման ընթացքում անվտանգության կանոնները խախտելը

փ.Աղետի ենթարկվածներին նավապետի կողմից օգնություն ցույց չտալը

ք. Միջազգային թռիչքների կանոնները խախտելը

3.2 Համակարգչային տեղեկատվության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Համակարգչային տեղեկատվության համակարգ առանց թույլտվության մուտք գործելը (ներթափանցելը)

բ. Համակարգչային տեղեկատվությունը փոփոխելը

գ. Համակարգչային սաբոտաժը

դ. Համակարգչային տեղեկատվությանն ապօրինի տիրանալը

ե. Համակարգչային տեղեկատվությունն ապօրինի մուտք գործելու (ներթափանցելու) համար հատուկ միջոցներ պատրաստելը կամ իրացնելը

զ. Վնասաբեր ծրագրեր մշակելը, օգտագործելը և տարածելը

է. Համակարգչային համակարգը կամ ցանցը շահագործելու կանոնները խախտելը

3.3 Հասարակական կարգի և բարոյականության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Խուլիգանությունը

բ. Ահաբեկչության մասին սուտ հաղորդում տալը

գ. Վանդալիզմը

դ. Շահադիտական նպատակով այլ անձի պոռնկությամբ զբաղվելուն ներգրավելը

ե. Պոռնկությամբ զբաղվելուն նպաստելը

զ. Պոռնկագրական նյութեր կամ առարկաներ ապօրինի տարածելը

է. Պատմության և մշակույթի հուշարձաններ ոչնչացնելը կամ վնասելը

ը. Դիակը կամ թաղման վայրերն անարգանքի ենթարկելը

3.4 Բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Թմրամիջոցների, հոգեներգործուն նյութերի, դրանց համարժեքների և պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառությունը իրացնելու նպատակով

բ. Թմրամիջոցներ կամ հոգեներգործուն նյութեր, ինչպես նաև այդպիսիք պատրաստելու համար օգտագործվող և հատուկ հսկողության տակ գտնվող նյութեր, սարքավորումներ կամ գործիքներ արտադրելու, ձեռք բերելու, պահելու, հաշվառելու, բաց թողնելու, փոխադրելու կամ առաքելու կանոնները խախտելը

գ. Թմրամիջոցների կամ հոգեներգործուն նյութերի ապօրինի շրջանառությունն առանց դրանք իրացնելու նպատակի

դ. Թմրամիջոցներ կամ հոգեներգործուն նյութեր հափշտակելը կամ շորթելը

ե. Թմրամիջոցներ կամ հոգեներգործուն նյութեր ստանալու իրավունք տվող դեղատոմսեր կամ այլ փաստաթղթեր ապօրինի տալը կամ կեղծելը

զ. Թմրամիջոցներ գործածելը

է. Թմրամիջոցների կամ հոգեներգործուն նյութերի գործածմանը հակելը կամ ներգրավելը

ը. Մշակունն արգելված թմրանյութեր, հոգեներգործուն, խիստ ներգործող կամ թունավոր նյութեր պարունակող բույսեր ապօրինի ցանելը կամ աճեցնելը

թ. Թմրամիջոցներ կամ հոգեներգործուն նյութեր գործածելու համար որջեր կազմակերպելը կամ պահելը

ժ. Խիստ ներգործող կամ թունավոր նյութերի ապօրինի շրջանառությունը դրանք իրացնելու նպատակով

ի. Խիստ ներգործող կամ թունավոր նյութեր արտադրելու, ձեռք բերելու, պահելու, հաշվառելու, բաց թողնելու, փոխադրելու կամ առաքելու կանոնները խախտելը

լ. Սանիտարահակահամաճարակային կանոնները խախտելը

խ. Մարդկանց կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր հանգամանքների վերաբերյալ տեղեկություն թաքցնելը

ծ. Անվտանգության պահանջներին չհամապատասխանող ապրանքներ թողարկելը կամ իրացնելը, աշխատանքներ կատարելը կամ ծառայություններ մատուցելը

կ. Մասնավոր բժշկական կամ դեղագործական գործունեությամբ ապօրինաբար զբաղվելը, կեղծ դեղեր պատրաստելը կամ իրացնելը

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

4.1 Շրջակա միջավայրի անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Աշխատանքներ իրականացնելիս շրջակա միջավայրի պահպանության կանոնները խախտելը

բ. Շրջակա միջավայրի աղտոտման վերաբերյալ տեղեկություններ թաքցնելը կամ դրանք դիտավորյալ աղավաղելը

գ. Շրջակա միջավայրի աղտոտման հետևանքները վերացնելու միջոցներ չձեռնարկելը

դ. Վտանգավոր քիմիական և կենսաբանական նյութերի ու թափոնների հետ վարվելու անվտանգության կանոնները խախտելը

ե. Վտանգավոր քիմիական կամ կենսաբանական այլ ազդակների կամ թունավոր նյութերի հետ վարվելու ընթացքում անվտանգության կանոնները խախտելը

զ. Անասնաբուժական կանոնները և բույսերի հիվանդությունների ու վնասատուների դեմ պայքարելու համար հաստատված կանոնները խախտելը

է. Ջրերն աղտոտելը

ը. Ծովային միջավայրն աղտոտելը

թ. Մթնոլորտային օդն աղտոտելը

ժ. Հողը փչացնելը

ի. Ընդերքի պահպանման և օգտագործման կանոնները խախտելը

լ. Ջրային կենդանիներ և բույսեր ապօրինի արդյունահանելը

խ. Ձկնային պաշարների պահպանության կանոնները խախտելը

ծ. Ապօրինի որսը

կ. Հայաստանի Հանրապետության Կարմիր գրքում գրանցված օրգանիզմների բնակության անհետացող կամ հազվագյուտ վայրերի ոչնչացումը

հ. Ծառերի, թփերի և բուսածածկի ապօրինի հատումը

ձ. Անտառներ ոչնչացնելը կամ վնասելը

դ. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռեժիմը խախտելը

5. ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

5.1 Սահմանադրական կարգի հիմունքների և պետության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

- ա. Պետական դավաճանությունը
- բ. Պետական իշխանությունը յուրացնելը
- գ. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելուն ուղղված հրապարակային կոչերը
- դ. Լրտեսությունը
- ե. Դիվերսիան
- զ. Վնասարարությունը
- է. Պետական, քաղաքական կամ հասարակական գործչի սպանությունը
- ը. Պետական գաղտնիք հրապարակելը
- թ. Պետական գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերի կամ համակարգչային տեղեկատվության հետ վարվելու կանոնները խախտելը

5.2 Պետական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործությունները

- ա. Պաշտոնեական լիազորությունների չարաշահելը
- բ. Պաշտոնեական լիազորություններն անցնելը
- գ. Ձեռնարկատիրական գործունեությանն ապօրինի մասնակցելը
- դ. Կաշառք ստանալը
- ե. Կաշառք տալը
- զ. Կաշառքի միջնորդությունը
- է. Պաշտոնեական կեղծիքը
- ը. Այլ պետության քաղաքացիություն ընդունելու կամ ստանալու դեպքում օրենքով սահմանված ժամկետում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազոր մարմնին չհայտնելը

թ. Պաշտոնեական անփութությունը

ժ. Պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողամասերի ինքնական զավթումը չդադարեցնելը և դրա հետևանքները չվերացնելը, ինչպես նաև ինքանական շենքերի , շինությունների կառուցումը չդադարեցնելը և անօրինական կառույցները չքանդելը

ի. Պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողամասերի ինքնական զավթումը, ինչպես նաև շենքերի և շինությունների ինքնական կառուցումը կասեցնելու, կանխարգելելու ուղղությամբ օրենքով սահմանված կարգով միջոցներ չձեռնարկելը

5.3 Կառավարման կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ

ա. Իշխանության ներկայացուցչի նկատմամբ բռնություն գործադրելը

բ. Պաշտոնատար անձի կոչումը կամ իշխանությունը ինքնական յուրացնելը

գ. Իշխանության ներկայացուցչին վիրավորելը

դ. Պատիժն ի կատար ածող հիմնարկի կամ կալանավորվածներին պահելու վայրի կամ ձերբակալվածներին պահելու վայրի գործունեությունը խոչընդոտելը

ե. Կարմիր խաչի կամ Կարմիր մահիկի խորհրդանիշը կամ նշանն ապօրինի օգտագործելը

զ. Կապի ուղիները վնասելը

է. Ինքնիրավչությունը

ը. Պետական պարգևները հափշտակելը

թ. Փաստաթղթեր, դրոշմներ, կնիքներ հափշտակելը կամ վնասելը

ժ. Փաստաթղթեր, դրոշմներ, կնիքներ, ձևաթղթեր, տրանսպորտային միջոցների պետհամարանիշներ կեղծելը, իրացնելը կամ օգտագործելը

ի. Պաշտոնական փաստաթղթեր կամ պետական պարզևներ ապօրինի ձեռք բերելը կամ իրացնելը

լ. Ժամկետային զինվորական կամ այլընտրանքային ծառայությունից, վարժական հավաքներից կամ զորահավաքներից խուսափելը

խ. Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողի կողմից ծառայության վայրն ինքնական թողնելը

ծ. Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողի կողմից ծառայությունից խուսափելը

կ. Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողի կողմից անդամախնդվելու, հիվանդության սինուլյացիայի կամ ապօրինի այլ եղանակով այլընտրանքային աշխատանքային ծառայությունից խուսափելը

հ. Այլընտրանքային աշխատանքային ծառայողի կողմից ծառայության պարտականությունները կատարելուց հրաժարվելը

ծ. Պատերազմի ժամանակ պարիակներ կատարելուց կամ հարկեր վճարելուց խուսափելը

դ. Պետական սահմանն ապօրինի հատելը

ճ. Պետական սահմանի նշանները վերցնելը, տեղաշարժելը կամ ոչնչացնելը

մ. Պետական խորհրդանիշներն անարգելը

5.4 Արդարադատության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Արդարադատության իրականացմանը և քննությանը խոչընդոտելը

բ. Մարդու իրավունքների պաշտպանի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը

գ. Մարդու իրավունքների պաշտպանին սպառնալը կամ նրա նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք ցուցաբերելը

դ. Սուտ մատնությունը

ե. Հանցագործությունը պարտակելը

զ. Քրեակատարողական հիմնարկից կամ ձեռքակալվածներից պահելու վայրից փախուստ կատարած անձին աջակցելը

է. Հանցագործության մասին չհայտնելը

ը. Ակնհայտ անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը

թ. Վկայի կամ տուժողի ներկայանալուն կամ նրանց ցուցմունք տալուն խոչընդոտելը

ժ. Սուտ բացատրություն, սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալը կամ ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելը

ի. Ցուցմունք տալուց հրաժարվելը

լ. Սուտ ցուցմունք, կեղծ եզրակացություն տալու կամ սխալ թարգմանության համար կաշառելը կամ հարկադրելը

խ. Դատավորի, դատախազի, քննիչի կամ հետաքննություն կատարող անձի կողմից ցուցմունք տալուն հարկադրելը

ծ. Նախաքննության կամ հետաքննության տվյալները հրապարակելը

կ. Դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքը

հ. Դատավորին, դատախազին, քննիչին, հետաքննություն կատարող անձին կամ դատական ակտերի հարկադիր կատարողին զրպարտելը

ձ. Արգելանքի տակ գտնվող կամ բռնագրավման ենթակա գույքի նկատմամբ ապօրինի գործողությունները

դ. Պարտապանի կողմից սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքի և գույքային իրավունքների կազմի ու քանակի մասին հայտարարագիր ներկայացնելուց չարամտորեն խուսափելը, հայտարարագրում տվյալներ թաքցնելը կամ դրանք խեղաթյուրելը

ճ. Անձնական երաշխավորի կողմից իր ստանձնած պարտավորությունները չարամտորեն չկատարելը

մ. Նախնական քննություն վարելու կամ արդարադատություն իրականացնելու հետ կապված ապառնալիքը կամ բռնի գործողությունները

յ. Ապօրինի ձերբակալելը կամ կալանավորելը

ն. Ապացույցները կեղծելը

շ. Կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրովոկացիան

ո. Քրեական պատասխանատվությունից ապօրինի ազատելը

չ. Ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելը

պ. Դատական ակտը չկատարելը

ջ. Ազատագրկման ձևով պատիժը կրելուց խուսափելը

ռ. Փախուստն ազատագրկման վայրից, կալանավորվածներին պահելու վայրից կամ ձերբակալվածներին պահելու վայրից:

6. ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԻ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

6.1 Զինվորական կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Հրամանը չկատարելը

բ. Պետին դիմադրելը կամ նրան զինվորական ծառայության պարտականությունները խախտելուն հարկադրելը

գ. Պետի նկատմամբ բռնի գործողություններ կատարելը

դ. Ձինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրքային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպքում

ե. Ձինծառայողին վիրավորանք հասցնելը

զ. Չորամասը կամ ծառայության վայրն ինքնակամ թողնելը

է. Դասալքությունը

ը. Անդամախեղելու, հիվանդության սինուլյացիայի կամ ապօրինի այլ եղանակով զինվորական ծառայությունից խուսափելը

թ. Ձինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելուց հրաժարվելը

ժ. Մարտական հերթապահություն կամ մարտական ծառայություն կրելու կանոնները խախտելը

ի. Սահմանապահ ծառայություն կրելու կանոնները խախտելը

լ. Պահակային կամ կայազորային ծառայության կանոնագրքային կանոնները խախտելը

խ. Ներքին ծառայության կանոնագրքային կանոնները խախտելը

ծ. Ռազմական գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը

կ. Ռազմական գույքն անզգուշությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը

հ. Ռազմական գույքը վատնելը

ձ. Ռազմական գույքը կորցնելը կամ փչացնելը

դ. Ձեռքի, ռազմամթերքի և շրջապատի համար առավել վտանգ ներկայացնող առարկաների, նյութերի հետ վարվելու կանոնները խախտելը

ճ. Ձեռքը, ռազմամթերքը, ռազմական այլ գույքը, ինչպես նաև շրջապատի համար առավել վտանգ ներկայացնող նյութերը կամ առարկաները մեկ ուրիշին հանձնելը

մ. Իշխանությունը չարաշահելը, իշխանազանցությունը կամ իշխանության անգործությունը

յ. Անփույթ վերաբերմունքը ծառայության նկատմամբ

ն. Մեքենաներ վարելու կամ շահագործելու կանոնները խախտելը

շ. Թռիչքների կամ դրանց նախապատրաստման կանոնները խախտելը

ո. Մարտ վարելու միջոցները հակառակորդին հանձնելը կամ թողնելը

չ. Մարտադաշտն ինքնական լքելը կամ զենքով գործելուց հրաժարվելը

պ. Կամովին գերի հանձնվելը

ջ. Հանցավոր գործողությունները գերության մեջ գտնվող զինծառայողի կողմից

ռ. Դիակապտությունը

7. ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԱՐԴԿՈՒԹՅԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

7.1 Խաղաղության և մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ա. Ագրեսիվ պատերազմը

բ. Ագրեսիվ պատերազմի հրապարակային կոչերը

գ. Ջանգվածային ոչնչացման զենք արտադրելը կամ տարածելը

դ. Պատերազմ վարելու արգելված միջոցներ և մեթոդներ կիրառելը

ե. Ահաբեկչական գործողությունն օտարերկրյա պետության կամ միջազգային կազմակերպության ներկայացուցչի դեմ

զ. Միջազգային ահաբեկչությունը

է. Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտումները զինված ընդհարումների ժամանակ

ը. Անգործությունը կամ հանցավոր հրաման արձակելը զինված ընդհարման ժամանակ

թ. Մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

ժ. Ցեղասպանությունը

ի. Էկոցիդը

լ. Վարձկանությունը

խ. Միջազգային պաշտպանությունից օգտվող անձանց կամ հաստատության վրա հարձակվելը

ծ. Միջազգային պայմանագրերով պահպանվող տարբերանշաններն ապօրինի օգտագործելը

կ. Ցեղասպանությունը և խաղաղության ու մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված մյուս հանցագործությունները հերքելը, մեղմացնելը, դրանց հավանություն տալը կամ արդարացնելը

8. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ

Քաղաքացիների իրավունքների դեմ ոտնձգվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Քվեարկության կամ դրան նախորդող օրը նախընտրական քարոզչություն կատարելը, քարոզչություն կատարելու իրավունքին արգելք հանդիսանալը, ինչպես նաև նախընտրական քարոզչություն կատարելու սահմանված կարգի այլ խախտումները
- բ. Թեկնածուի /կուսակցության կամ կուսակցությունների դաշինքի/ կողմից նախընտրական հիմնադրամում եղած միջոցների օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագիր չներկայացնելը
- դ. Ընտրական հանձնաժողովի գործավարության մատյանը չլրացնելը կամ ոչ պատշաճ լրացնելը
- ե. Թեկնածուների առաջադրումը պաշտպանելու պաշտոնաթերթիկներում կեղծիքներ կատարելը
- զ. Այլ իրավախախտումներ

8.1 Սեփականության դեմ ոտնձգվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Գույքի մանր հափշտակում
- բ. Այլ իրավախախտումներ

8.2 Արդյունաբերության, էլեկտրական, ջերմային և ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառում կատարվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Պաշտոնատար անձանց կողմից միջուկային տեղակայանքի, ռադիոակտիվ թափոնների տեղակայանքի, իոնացնող ճառագայթման աղբյուրի անձնակազմին շահագործման աշխատակարգը կամ անվտանգության կանոնները խախտել հարկադրելը
- բ. Միջուկային տեղակայանքի, ռադիոակտիվ թափոնների տեղակայանքի, իոնացնող ճառագայթման աղբյուրի

անձնակազմին և պաշտոնատար անձանց պաշտոնեական պարտականությունները կատարելուն խոչընդոտելը

գ. Այլ իրավախախտումներ

8.3 Տրանսպորտում, ճանապարհային տնտեսության և կապի բնագավառում կատարվող վարչական իրավախախտումներ

ա. Ռադիոէլեկտրոնային միջոցների և բարձր հաճախականության սարքավորումների արտադրման, կառուցման /տեղադրման/, իրացման, ձեռքբերման և ներմուծման սահմանված կարգը խախտելը

բ. Այլ իրավախախտումներ

8.4 Առևտրի, ֆինանսների և տնայնագործական արհեստներով զբաղվելու բնագավառում կատարվող վարչական իրավախախտումներ

ա. Պետական ծառայողների կողմից պաշտոնի բերումով ստացած արժեքավոր նվերները պետությանը չհանձնելը

բ. Պետական լիազորված մարմինների պաշտոնատար անձանց կողմից անհատ ձեռներեցին կամ ձեռնարկությունը սահմանված ժամկետներում չգրանցելը /չվերագրանցելը/ կամ գրանցումը /վերագրանցումը/ անհիմն մերժելը

գ. Այլ իրավախախտումներ

8.5 Հասարակական կարգի դեմ ոտնձգվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Հասարակական վայրերում ոգելից խմիչքներ օգտագործելը կամ հասարակական վայրերում հարբած վիճակում երևալը
- բ. Այլ իրավախախտումներ

8.6 Կառավարման սահմանված կարգի դեմ ոտնձգվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Հայաստանի Հանրապետության ուսումնական հաստատություններում առարկաների հայերեն դասավանդումը կամ միջնակարգ մասնագիտական, մասնագիտական-տեխնիկական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում հայոց լեզվի ուսուցումը կամ հայոց լեզվի ընդունելության քննությունը չհապահովելը
- բ. Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների /անկախ սեփականության ձևից/ գործավարությունը ոչ հայերեն վարելը, ցուցանակները, ձևաթղթերը, դրոշմանիշները, նամականիշները, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները և գովազդները ոչ հայերեն ձևավորելը
- գ. Ձանգվածային միջոցառումների ժամանակ ոչ հայերեն ելույթների համաժամանակյա թարգմանությունը չհապահովելը
- դ. Միջազգային ատյաններում Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայացնող անձանց ոչ հայերեն պաշտոնական ելույթները, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող արտասահմանյան պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների պետական վերահսկողության ենթակա փաստաթղթերը հայերենով չզուգակցելը

- ե. Պաշտոնատար անձանց հայերենին չտիրապետելը և սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների հայերենին չտիրապետելը
- զ. Տեղեկություն տալու պարտականությունը չկատարելը
- է. Էրոտիկ բնույթի տպագիր հրատարակությունների, տեսաձայներիզների և տեսասկավառակների վաճառքն արգելված վայրերում
- ը. Սոցիալական ապահովության քարտերի և սոցիալական ապահովության քարտերի համարների կիրառման կարգը խախտելը
- թ. Այլ իրավախախտումներ

8.7 Արդարադատության իրականացման բնագավառում կատարվող վարչական իրավախախտումներ

- ա. Դատարանի մասնավոր որոշումը չկատարելը
- բ. Հարկադիր կատարողի որոշումը դիտավորյալ չկատարելը կամ կատարմանը խոչընդոտելը
- գ. Մարդու իրավունքների պաշտպանի հարցմանը չպատասխանելը կամ պահանջվող նյութերը չտրամադրելը
- դ. Այլ իրավախախտումներ

9. ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ, ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՊԱՇՏՈՆԱՏԱՐ ԱՆՁԱՆՑ ԱԿՏԵՐՆ ԱՆՎԱԿԵՐ ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկումը

- ա. Գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը վիճարկումը

- բ. Նախագահի նորմատիվ բնույթ ունեցող ակտերի վիճարկումը
- գ. Կառավարության նորմատիվ որոշումների վիճարկումը
- դ. Վարչապետի նորմատիվ որոշումների վիճարկումը
- ե. Գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկումը

Այլ ակտերի վիճարկումը

- ա. Վարչական իրավախախտումների համար տույժի ենթարկելու մասին որոշումների վիճարկումը
- բ. Վարչական ակտ ընդունելու պահանջի մասին
- գ. Վարչական ակտը վերացնելու կամ փոփոխելու մասին
- դ. Այլ ակտերի վիճարկումը

10. ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ, ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՊԱՇՏՈՆԱՍԱՐ ԱՆՁԱՆՑ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՎԻՃԱՐԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

- ա. Նոտարական գործողությունների վիճարկումը
- բ. Այլ գործողությունների վիճարկումը

11. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԱՄ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՑ ԲՈՆԱԳԱՆՁՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ

12. ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԿԱՄ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ԿԱՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ

13. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՎԵՃԵՐ

14. ՎՃԱՐՄԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՁԱԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ

**15. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ և ԱՅԼ
ՄԻԱԿՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԵՑՄԱՆ ԿԱՄ
ՂԱԴԱՐԵՑՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ**

**16. ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐ**

ա. Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի նորմատիվ բնույթ ունեցող որոշումները վիճարկելը

բ. Թեկնածուներին, կուսակցությունների ընտրական ցուցակները չգրանցելու, գրանցումն անվավեր ճանաչելու կամ ուժը կորցրած ճանաչելու վերաբերյալ հայցադիմումների քննությունը

գ. Ընտրությունների արդյունքների հետ կապված վեճեր
դ. Այլ իրավահարաբերություններ

17. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ՀԱՐԿԱԴԻՐ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

18. ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼԸ

**19. ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՄԲ
ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՄԱՐ**

Հավելված 4

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների խորհրդի
2007թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ 23L որոշման

ԿԱՐԳ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՄԱՆ

1. Յուրաքանչյուր դատական գործին տրվում է համար, որն իր մեջ պարունակում է հետևյալ տվյալները.

- ա) դատարանի ծածկագիրը,
- բ) դատական գործի գրանցման հերթական համարը,
- գ) դատական գործի տեսակի ծածկագիրը
- դ) դատական գործի ստացման ժամանակը:

2. Դատարանների ծածկագրերն են՝

- ա) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- բ) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- գ) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- դ) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- ե) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- զ) (ուժը կորցրել է 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09L որոշմամբ)
- է) Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարան-
վԴ
- ը) Երևան քաղաքի էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան - ԵԷԴ
- թ) Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան - ԵԿԴ

ժ) Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան- ԵԱԴԴ

ժա) Երևան քաղաքի Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան – ԵԱՆԴ

ժբ) Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան- ԵԱՔԴ

ժգ) Երևան քաղաքի Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարան – ԵՇԴ

ժդ) Երևան քաղաքի Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԵՄԴ

ժե) Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԿԴ

ժզ) Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԱՎԴ

ժէ) Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԱՐԴ

ժը) Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԱՐԱԴ

ժթ) Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ՇԴ

ի) Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԼԴ

իա) Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ՏԴ

իբ) Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ԳԴ

իգ) Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան- ՍԴ

Այն դատարանները, որոնք հիմնական նստավայրից բացի ունեն այլ նստավայրեր, այդ նստավայրերի ծածկագրերը կազմվում են՝ հիմնական նստավայրի ծածկագրին ավելացնե-

լով համապատասխան նստավայրի հերթական թիվը (օրինակ՝ *Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի Կապան քաղաքի նստավայրի ծածկագիրը կլիցի ԿԴ1*):

3. Դատական գործերի գրանցման հերթական համարը տվյալ բնույթի գործերի ժամանակագրական առումով հաշվառվող հերթական համարն է, որը նշվում է քառանիշ թվով (օրինակ՝ 0001): Օրացուցային տարին ավարտվելուց հետո տարեսկզբին նոր նուտքագրված գործերի գրանցման հերթական համարը սկսվում է 0001-ից:

4. Դատական գործի տեսակների ծածկագրերն են՝

ա) քրեական գործեր-01

բ) քաղաքացիական գործեր-02

գ) վճարման կարգադրություններով գործեր-03

դ) սնանկության գործեր-04

ե) վարչական գործեր-05

զ) կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություններ-06

է) խուզարկության կատարման միջնորդություններ-07

ը) նամակագրության, հեռագրական, փոստային հաղորդումների հսկողության միջնորդություններ-08

թ) հեռախոսային կամ կապի այլ միջոցներով տարվող խոսակցությունների լսման և ձայնագրառման միջնորդություններ-09

ժ) հեռախոսների մուտքային և ելքային վերծանման թույլտվություն ստանալու միջնորդություններ-10

ժա) հետաքննության մարմնի աշխատողի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների անօրինական և անհիմն որոշումների և գործողությունների դեմ բողոքներով գործեր– 11

ժբ) պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման միջնորդություններ- 12

ժգ) պատիժը փոփոխելու, հետաձգելու և պատժից ազատելու մասին միջնորդություններ - 13

ժդ) հարկադիր բուժման տեսակի փոփոխության միջնորդություններ-14

ժե) այլ միջնորդություններ-15:

5. Դատական գործի համարում նշվող դատական գործի ստացման ժամանակը ներառում է տվյալ գործի ստացման տարեթվի վերջին երկու նիշը (օրինակ՝ 2007 թվականին ստացվածը նշվում է «/07» նիշով):

6. Դատական գործերը համարակալվում են հետևյալ օրինակների կարգով՝

ա) Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի Հրազդան քաղաքի նստավայրում 2008 թվականին քննված խուզարկության կատարման միջնորդության գործ – ԿԴ/Ն^Ը/07/08

բ) Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի Աբովյան քաղաքի նստավայրում 2008 թվականին քննված խուզարկության կատարման միջնորդության գործ – ԿԴ1/Ն^Ը/07/08 (փոփոխ. 10.04.2009թ. ԴՆԽ թիվ 09Լ որոշում)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՅՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ

ՈՐՈՇՈՒՄ №- 122

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԳՐԾԸ ԸՍՏ ԷՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՂ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ
ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհուրդը, ղեկավարվելով «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 22.1-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով,

ՈՐՈՇԵՑ

1. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի դատարանների կողմից կայացվող վճռի կառուցվածքը և ուղեցույցը՝ համաձայն հավելված 1-ի:
2. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի դատարանների կողմից կայացվող դատավճռի կառուցվածքը՝ համաձայն հավելված 2-ի:

3. Առաջին ատյանի դատարանների գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերում որպես տառաոճ կիրառել «Arial Armenian», տառաչափը՝ 12, էջի չափսերը՝ A4, լուսանցքը վերևից և ներքևից՝ 2սմ, ձախից՝ 3սմ, աջից՝ 1 սմ, տողերի միջև հեռավորությունը՝ 1 միավոր:

4. Առաջին ատյանի դատարանների գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերում չեն թույլատրվում հապավումները, սակայն հնարավոր է պայմանական անունների օգտագործումը (օրինակ՝ «Արմենթել» փակ բաժնետիրական ընկերություն (այսուհետ նաև՝ Ընկերություն կամ «Արմենթել» ՓԲԸ)): Օտար լեզվով անվանումները պետք է նշվեն նաև հայերեն տառադարձությամբ:

5. Առաջին ատյանի դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի յուրաքանչյուր բաժին, ելնելով շարադրվող մտքի տրամաբանական կապից, կարող է արաբական թվերով բաժանվել առանձին ենթաբաժինների: Այդ դեպքում ենթաբաժինը նշվում է առանձին պարբերության տեսքով, իսկ համարակալումը պետք է ներառի բաժնի համարը և այդ բաժնում պարբերության հերթական համարը:

6. Առաջին ատյանի դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի էջերը համարակալվում են:

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահ՝

Հ.ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

2008թ. հունիսի 13

ք.Երևան

Հավելված 1

Հայաստանի Հանրապետության
դատարանների նախագահների խորհրդի 2008թ.
հունիսի 13-ի թիվ 122 որոշման

Առաջին ատյանի դատարանի կողմից քաղաքացիական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտի կառուցվածք և ուղեցույց

I

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ

Առաջին ատյանի դատարանի վճռի կառուցվածքը
հետևյալն է.

Ներածական մաս

Նկարագրական մաս

1. դատավարական նախապատմություն
2. հայցվորի դիրքորոշում
3. պատասխանողի դիրքորոշում
4. երրորդ անձի դիրքորոշում
5. հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով
պատասխանողի դիրքորոշումներ

Պատճառաբանական մաս

1. գործի փաստեր
 - չվիճարկվող փաստեր
 - փաստեր, որոնք ապացուցման ենթակա չեն

- ապացուցման ենթակա փաստեր
- 2. կիրառելի իրավունք
- 3. իրավական հարցեր (խնդիրներ)
- 4. վերլուծություն

Եզրափակիչ մաս

1. վեճի լուծման վերաբերյալ վերջնական եզրակացություն
2. դատական ծախսերի բաշխում
3. վճռի բողոքարկման կարգ

II

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

Վճիռը կազմվում է հետևյալ ուղեցույցների համաձայն.

Համարակալում և վերնագրում

Մասերը, բացի Ներածական և Եզրափակիչ մասերից, համարակալվում են հռոմեական թվերով: Մասերը որպես կանոն չեն վերնագրվում: Մասերի համարակալումը կատարվում է էջի կենտրոնում, տարանջատվում է դատական ակտի տեքստի նախորդող և հետագա շարադրանքից մեկական տողով:

Բաժինները վերնագրվում են ընդգծմամբ: Բաժնի համարակալումն իրականացվում է տվյալ մասում նրա հերթական համարով:

Ներածական մաս

Տորմատր և բովանդակությունը. էջի վերին կենտրոնական մասում տեղակայվում է Հայաստանի Հանրապետության գինանշանի պատկերը. բարձրությունը՝ 2,73սմ, լայնությունը՝ 2,84սմ, իսկ վերին աջ կողմում նշվում է քաղաքացիական գործի համարը:

Ջինանշանից 1սմ ներքև՝ էջի կենտրոնական մասում, մեծատառերով գրվում է «վճիռ» բառը, իսկ հաջորդ տողի կենտրոնում մեծատառերով գրվում է «Հանուն Հայաստանի Հանրապետության» բառակապակցությունը:

Հաջորդ տողի ձախ կողմում նշվում է վճռի հրապարակման օրը, ամիսը, տարեթիվը, իսկ աջ կողմում՝ վճռի հրապարակման վայրը:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում նշվում է վճիռ կայացրած դատարանի անվանումը, այնուհետև հաջորդող տողե-

րուն նշվում են դատարանի կազմի և մասնակիցների վերաբերյալ տեղեկությունները՝ հետևյալ կերպ.

«նախագահությամբ՝ դատավոր [դատավորի անունն ու ազգանունը],

քարտուղարությամբ՝ [նիստի քարտուղարի անունն ու ազգանունը],

մասնակցությամբ՝ այս մասում նշվում են գործին մասնակցող անձանց տվյալները՝ յուրաքանչյուրինը՝ նոր տողից»:

Հաջորդ տողում նշվում է, թե ինչ գործ է դատարանը քննության առել՝ հետևյալ կերպ.

«քննելով քաղաքացիական գործն ըստ հայցի (դիմումի) [հայցվորի անունն ու ազգանունը կամ անվանումը] ընդդեմ [պատասխանողի անունն ու ազգանունը կամ անվանումը] [պահանջի համառոտ բնույթը] պահանջի վերաբերյալ»:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում տեղադրվում է «ՊԱՐՁԵՑ» բառը՝ մեծատառերով:

Նկարագրական մաս

Բովանդակությունը. նկարագրական մասում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են.

1. դատավարական նախապատմությունը
2. հայցվորի դիրքորոշումը
3. պատասխանողի դիրքորոշումը
4. երրորդ անձի դիրքորոշումը
5. հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները

1. Դատավարական նախապատմությունը

Այս բաժնում անհրաժեշտ մանրամասներով նշվում է, թե հայցվորը ե՞րբ է դիմել դատարան, և ե՞րբ է հայցը վարույթ ընդունվել, արդյո՞ք պատասխան կամ հակընդդեմ հայց ներկայացվել է (ե՞րբ), թե՛ ոչ, ներգրավվել են արդյո՞ք երրորդ անձինք, նախապատրաստվել է արդյո՞ք գործը դատաքննության ԶԶ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 22² գլխի կանոնների համաձայն:

Եթե տեղի է ունեցել կողմի փոխարինում (իրավահաջորդության, անպատշաճության հիմքով), ապա՝ նշում այդ մասին՝ անհրաժեշտ մանրամասներով:

Եթե գործն ամբողջությամբ կամ որևէ մասով քննվում է ոչ առաջին անգամ (ամբողջությամբ կամ մասնակի բեկանումից հետո, նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներով), ապա համառոտ նկարագրվում է նաև համապատասխան դատավարական նախապատմությունը:

2. Հայցվորի դիրքորոշումը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են.

- պահանջի փաստական հիմքերը, ուր հնարավորինս սեղմ շարադրվում են այն հիմնական փաստերը, որոնք առաջադրել է հայցվորը,
- յուրաքանչյուր առանձին պահանջի իրավական հիմքերն ու հիմնավորումները, ուր շարադրվում են օրենքների և այլ իրավական ակտերի այն նորմերը, որոնք հայցվորի պահանջի հիմքում են,
- յուրաքանչյուր պահանջի առարկան, ուր շարադրվում է, թե հայցվորն ի՞նչ է պահանջում յուրաքանչյուր հիմքով,
- էական նշանակություն ունեցող միջնորդություններ:

3. Պատասխանողի դիրքորոշումը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են (եթե պատասխան ներկայացված է, իսկ եթե պատասխան չի ներկայացվել, ապա՝ նշում այդ մասին)։

- պահանջի փաստական հիմքերից յուրաքանչյուրի դեմ բերված առարկությունները, եթե պատասխանողը ժխտում է հայցվորի առաջադրած փաստերը («ժխտող առարկություն»),
- առարկության փաստական հիմքերը, ուր հնարավորինս սեղմ շարադրվում են այն հիմնական փաստերը, որոնք առաջադրել է պատասխանողը («պոզիտիվ առարկություն»),
- պատասխանողի փաստարկները պահանջի իրավական հիմնավորման վերաբերյալ՝ յուրաքանչյուր հիմքի մասով առանձին,
- պատասխանողի կողմից առաջադրված լրացուցիչ իրավական հիմքերը,
- դիրքորոշումը հայցվորի պահանջի վերաբերյալ,
- էական նշանակություն ունեցող միջնորդությունները:

4. Երրորդ անձի դիրքորոշումը

Երրորդ անձի դիրքորոշումը շարադրվում է ըստ հայցվորի կամ պատասխանողի դիրքորոշման կետերի, կախված այն հանգամանքից՝ երրորդ անձն ինքնուրույն պահանջ ներկայացնում է, թե հանդես է գալիս պատասխանողի կողմում:

5. Հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները

Հակընդդեմ հայցի առկայության դեպքում վճռում պետք է ներկայացվեն նաև հակընդդեմ հայցվորի և պատասխանողի դիրքորոշումները՝ վերոգրյալ բաժինների կարգով: Ընդ որում, հակընդդեմ հայցվորի և պատասխանողի դիրքորոշումները կարող են նկարագրվել ինչպես առանձին, այնպես էլ համապա-

տասխանաբար պատասխանողի և հայցվորի դիրքորոշումների հետ միասին:

Պատճառաբանական մաս

Բովանդակությունը. պատճառաբանական մասում շարադրվում են.

1. գործի փաստերը,
2. կիրառելի իրավունքը (իրավական հիմքերը),
3. իրավական հարցերը (խնդիրները),
4. յուրաքանչյուր իրավական հարցի վերլուծությունը,
5. յուրաքանչյուր իրավական հարցի վերաբերյալ իրավական եզրակացությունը:

1. Գործի փաստերը

Այս բաժնում դատարանի նախընտրած հերթականությամբ շարադրվում են այն փաստերը, որոնք դատարանը հիմք է ընդունում իր վճռի համար: Դրանք են.

Ա. չվիճարկվող փաստերը,

Բ. փաստեր, որոնք ապացուցելու պարտականությունից կողմն ազատվում է,

Գ. ապացուցման ենթակա փաստեր:

Ա. Չվիճարկվող փաստերը

Յասկագությունը. չվիճարկվող է այն փաստը, որը մի կողմն առաջադրել է, իսկ հակառակ կողմը՝ ընդունել այն իր կողմից ներկայացված դատավարական փաստաթղթով կամ դատական նիստի ընթացքում արված հայտարարությամբ կամ չի առարկել այդ փաստին որոշակի ժամկետում, եթե տվյալ ժամկետում պարտավոր էր առարկություն ներկայացնել (ՀՀ -

քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, 95-րդ հոդված):

Շրջանակր որոշելու. չվիճարկվող փաստերի շրջանակը որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն, ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը որոշելիս: Ղատարանը կարող է իր նախաձեռնությամբ կամ կողմի միջնորդությամբ հանել տվյալ փաստն ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակից նաև դատաքննության ընթացքում, եթե փաստին հակառակվող կողմն ընդունում է տվյալ փաստը դատաքննության ընթացքում, և տվյալ փաստին չի հակառակվում գործին մասնակցող անձանցից ոչ մեկը:

Շարադրանքի կանոնները. նման փաստերը դատարանի կողմից չեն հաստատվում (ապացուցված չեն համարվում), սակայն հինք են ընդունվում վեճի լուծման համար: Բացառություն են կազմում այն չվիճարկվող փաստերը, որոնք ապացուցելը դատարանն անհրաժեշտ է համարում՝ ելնելով արդարադատության շահերից (փաստեր, որոնց անարժանահավատությունն առերևույթ ակնհայտ է կամ, որոնք պահանջը քննելու նախապայման են համարվում, օրինակ՝ համատեղ սեփականատեր լինելու հանգամանքը կողմերին համատեղ սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը բաժանելու պահանջը քննելու համար), որի պարագայում դրանք ներառվում են ապացուցման ենթակա փաստերի թվում, և բաշխվում է դրանց ապացուցման բեռը:

Բ. Փաստերը, որոնք ապացուցման ենթակա չեն

Հասկազությունը. ապացուցման ենթակա չէ այն փաստը, որն ապացուցելու պարտականությունից կողմն ազատված է

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի ուժով (հանրահայտ և նախադատելի փաստեր), թեկուզև նման փաստը վիճարկվել է:

Շոջանակր որոշելը. այն փաստերի շրջանակը, որոնք ապացուցման ենթակա չեն որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն ապացուցում պահանջող փաստերը որոշելիս: Միաժամանակ դատարանը կաշկանդված չէ որևէ փաստ ապացուցման ոչ ենթակա համարելու դատավարության որևէ փուլում՝ մինչև դատաքննության ավարտը:

Շարադրանքի կանոնները. նման փաստերը դատարանի կողմից չեն հաստատվում (չեն ապացուցվել), սակայն հիմք են ընդունվում վեճի լուծման համար: Այս ենթաբաժնում պետք է մատնանշվեն այն ապացույցները, որոնցով հիմնավորվում է հիշյալ հոդվածով սահմանված որևէ հիմքի կիրառումը: Փաստը տվյալ դատական տարածքում (տվյալ դատարանին ընդդատյա տարածքում) հանրահայտ լինելու մասին դատարանի եզրակացությունը կարող է արվել առանց որևէ ապացույցի, եթե դրա հանրահայտության հանգամանքը դատարանին հայտնի է: Այն փաստը, որը դատարանը հանրահայտ է համարում, կարող է հիմք ընդունվել վեճի լուծման համար, անգամ եթե կողմերից որևէ մեկն այդ փաստը չի առաջադրել, պայմանով, որ նման փաստի առկայությունը կարող էր խելամտորեն ենթադրվել:

4. Ապացուցման ենթակա փաստերը

Հասկացությունը. ապացուցման ենթակա է գործին մասնակցող անձի առաջադրած յուրաքանչյուր փաստ, բացառությամբ Ա և Բ կետերով նախատեսված փաստերի:

Շոջանակր որոշելը. ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը որոշվում է գործը դատաքննությանը նախապատ-

րաստելու ընթացքում՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 149.8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 5-րդ ենթակետի համաձայն ապացուցում պահանջող փաստերը որոշելիս կամ մինչև դատաքննությունը:

Շարադրանքի կանոնները. այս ենթաբաժնում ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստի վերաբերյալ դատարանի նախընտրած հերթականությամբ պետք է.

- շարադրվի բուն փաստը, որն առաջադրել է կողմը,
- պատճառաբանվի, թե ո՞վ է կրում դրա ապացուցման պարտականությունը (բեռը) և օրենքի ո՞ր նորմի համաձայն,
- դատարանի կողմից գնահատվի յուրաքանչյուր **հետազոտված ապացույց** ու **կողմի փաստարկ** տվյալ ապացույցի ապացուցողական նշանակության մասին՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան,
- ներառի դատարանի եզրակացությունը տվյալ փաստի վերաբերյալ, շարադրելով՝
 - փաստ, որը դատարանն ապացուցված է համարում և հաստատում է,
 - շարադրելով փաստը, որը դատարանը համարում է չապացուցված:

2. Կիրառելի իրավունքը (իրավական հիմքերը)

Ի՞նչն է վկայակոչվում. վկայակոչվում են օրենքները, միջազգային պայմանագրերը և այլ իրավական ակտերը:

Հաշվի առնելով, որ դատական ակտերը նոր իրավական նորմեր չեն սահմանում, այլ ընդամենն օգնում են միատեսակ մեկնաբանել և կիրառել իրավունքի այս կամ այն նորմը, նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտերը չեն վկայակոչվում:

Ո՞ր նորմերն են վկայակոչվում. այս բաժնում վկայակոչվում են իրավական այն նորմերը, որոնք դատարանը կիրառելու է:

Ամեն դեպքում վճռի հիմքում կարող են դրվել միայն այն իրավական հիմքերը, որոնք քննարկվել են դատարանում, այն է՝ հիմքեր, որոնց կիրառման կամ կիրառումը մերժելու վերաբերյալ կողմերը հնարավորություն են ունեցել իրենց կարծիքը ներկայացնելու դատարանին՝ փաստարկելով, թե ինչու՞ դատարանը պետք է ընդունի իրենց դիրքորոշումը և չընդունի հակառակորդին: Կողմը համարվում է նման հնարավորություն ունեցած, եթե պատշաճ կերպով ծանուցվել է այն նիստի վայրի և ժամանակի մասին, որի ընթացքում տվյալ իրավական հիմքերը նախատեսվում էր քննարկել:

Ինչպե՞ս են վկայակոչվում իրավական հիմքերը. իրավական հիմքերը վկայակոչվում են՝ նշելով տվյալ նորմը սահմանող ակտի անվանումը, տվյալ նորմի համարն ակտի համարակալման համակարգում՝ փակագծերում հղում կատարելով տվյալ իրավական նորմի պաշտոնական աղբյուրին, ուր այդ նորմը հրապարակված է (օրենքների պարագայում նման հղումը ցանկալի է, բայց պարտադիր չէ):

Իրավական նորմի բառացի մեջբերումից պետք է խուսափել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վճռում քննարկվելու է տվյալ նորմում պարունակվող բառերի կամ արտահայտությունների նշանակությունը՝ տվյալ նորմը մեկնաբանելու համար կամ այլ նպատակով: Այս դեպքում էլ պետք է մեջբերվի նորմի միայն վերաբերելի մասը:

Ամեն դեպքում պետք է բացառել նորմերի՝ միմյանց հաջորդող բառացի մեջբերումները:

3. Իրավական խնդիրը

Յասկագուքյունը. իրավական խնդիրը գործի փաստերի և կիրառելի իրավունքի նորմի համադրման արդյունքում ծագող այն հարցադրումն է, որի պատասխանը հանգեցնում է վեճի կամ վեճի լուծման համար անհրաժեշտ նախապայման հանդիսացող հարցի լուծմանը: Նույն գործով կարող են ծագել մեկից ավելի իրավական խնդիրներ:

Ինչպե՞ս որոշել խնդիրը. իրավական խնդիրը որոշելու համար կիրառելի իրավական նորմի(երի) հետ համադրվում են պահանջի կամ առարկության հիմքում դրված էական փաստական հիմքերից յուրաքանչյուրը: Համադրվում են միայն այն փաստերը, որոնք հաստատված են դատարանի կողմից կամ, որոնք դատարանը հիմք է ընդունում որպես չվիճարկված փաստեր կամ փաստեր, որոնց ապացուցման պարտականությունից կողմն ազատված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի հիմքով:

Ինչպե՞ս ձևակերպել խնդիրը. խնդիրը ձևակերպվում է հարցի ձևով: Որպես կանոն իրավական խնդրի սահմանման համար փաստերի էությունը պետք է շարադրվի համառոտ և անդեմ, իսկ իրավական նորմը՝ միայն այն մասով, որը վերաբերելի է: Այնուհետև իրավական հարցի ձևակերպումը կատարվում է հետևյալ բանաձևով. արդյո՞ք տվյալ փաստի նկատմամբ կիրառելի է իրավական նորմի տվյալ պայմանը կամ արդյո՞ք տվյալ փաստը բավարարում է կիրառելի իրավական նորմի պահանջը:

Օրինակ Ա

Հիպոթետիկ գործի փաստերը. հայցվորը խնդրել է պատասխանողից բռնագանձել փոխառությամբ տրված գումարը: Որպես պահանջի հիմնավորում նա ներկայացրել է երկու կող-

մերի ստորագրությամբ պայմանագիր: Պատասխանողն առարկելով պահանջին՝ ժխտում է իր կողմից փոխառության գումար ստանալու փաստը՝ որպես հիմնավորում վկայակոչելով գումարի հանձնումը հավաստող որևէ ապացույցի բացակայությունը:

Իրավական խնդիր. արդյո՞ք փոխառության պայմանագիրը համարվում է կնքված, երբ կողմերի միջև ստորագրվել է գրավոր պայմանագիր, սակայն առկա չէ դրամի կամ գույքի հանձնումը հավաստող ապացույց:

Ծանոթություն. Տվյալ դեպքում խնդրում տեղ գտած «փոխառության պայմանագիրը համարվում է կնքված» արտահայտությունն իրավական նորմի (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, 877-րդ հոդված, 1-ին մաս) դիսպոզիցիայի շարադրանքն է, իսկ մնացյալը՝ փաստի շարադրանքը: Իրավական նորմի պայմանի և փաստերի կապակցումը, դրանց հարցական համադրումն ապահովված է «Արդյո՞ք» հարցական բառի օգտագործմամբ:

Օրինակ Բ

Հիպոթետիկ գործի փաստերը. ըստ օրենքի ժառանգը մահացել է առանց ժառանգությունն ընդունելու: Նրա կինը դիմելով դատարան՝ խնդրել է իրեն ճանաչել ներկայացման իրավունքով իր մահացած ամուսնու՝ ըստ օրենքի հասանելիք ժառանգությունն ընդունած:

Իրավական խնդիր. արդյո՞ք մինչև ժառանգության բացումը մահացած ըստ օրենքի ժառանգի բաժինը կարող է անցնել մահացած ժառանգի ամուսնուն:

Ծանոթություն. Այս խնդրում կանոնը վերցված է կիրառելի իրավական նորմի հիպոթեզից՝ «մինչև ժառանգության բացումը մահացած ըստ օրենքի ժառանգի բաժինը» և վերաշարադրված է (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, 1221-րդ

հողված, 1-ին մաս), իսկ մնացյալը՝ փաստի և հարցի շարադրանքն է:

Օրինակ 4

Յիպոթետիկ գործի փաստերը. անձն առուվաճառքի պայմանագրով գնել է անշարժ գույք: Այդ ձեռք բերված գույքի նկատմամբ իր իրավունքները գրանցելու համար գործարքից երկու ամիս անց դիմել է Կադաստրի համապատասխան ստորաբաժանմանը: «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածով նախատեսված 30-օրյա ժամկետը բաց թողնելու հիմքով Կադաստրի կողմից սեփականության իրավունքի գրանցումը մերժվել է:

Իրավական խնդիրը. արդյո՞ք գործարքի կնքելու պահից 30-օրյա ժամկետի լրանալը հիմք է անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքի գրանցումը մերժելու համար:

Օճանոթություն. Տվյալ դեպքում խնդրում տեղ գտած «գործարքի կնքելու պահից 30-օրյա ժամկետ» արտահայտությունն իրավական նորմի հիպոթեզի («Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մաս) պայմանի վերաշարադրանքն է, որը համադրվել է փաստի և հարցի հետ:

4. Վերլուծություն

Բովանդակությունը. այս բաժնում դատարանը ֆորմալ տրամաբանության կանոններին համապատասխան կատարում է յուրաքանչյուր իրավական խնդրի առանձին քննարկում, համադրում է գործի փաստերը կիրառելի իրավական նորմերի հետ և իրավունքի հարցի վերաբերյալ հանգում եզրակացության, քննարկում է գործին մասնակցող անձանց միջև դատա-

կան ծախսերի բաշխման հարցը, հանգում է եզրակացությունների:

Մեջբերումները. այս բաժնում իրավական նորմերի բառացի մեջբերումներից հարկ է խուսափել: Նորմի առանձին մաս կարող է բառացի մեջբերվել միայն այն դեպքում, երբ մեկնաբանվելու է այդ մասում պարունակվող որևէ բառ կամ բառակապակցություն:

Նախադեպի կիրառումը. նախադեպային ակտի մեջբերումները պետք է ուղեկցվեն հստակ հղումով տվյալ ակտին՝ նշելով գործի անունը, որոշման ամսաթիվը, ինչպես նաև՝ անդրադառնալ տվյալ նախադեպի կիրառելիության հարցին: Կիրառելիության հարցի շրջանակներում անհրաժեշտ է համառոտակի շարադրել վկայակոչվող գործի փաստերը, համադրել դրանց նմանությունը քննվող գործի փաստերին, որից հետո միայն եզրակացնել նախկին գործով տրված լուծման և դրա պատճառաբանության կիրառելիությունը քննվող գործին: Եթե նախադեպը կիրառելի է, ապա նախադեպային որոշման մեջ տեղ գտած պատճառաբանությունը բառացի վերարտադրելու կարիք չկա. բավարար է վկայակոչել բուն նախադեպային որոշումը, եթե դատարանը չի ցանկանում լրացուցիչ պատճառաբանություն ավելացնել:

Ղատական ծախսերը. այս բաժնում դատարանն արձանագրում է ներկայացված հայցադիմումի համար պետական տուրքի վճարված, վճարումը հետաձգված կամ վճարումից ազատված լինելու մասին: Այնուհետև քննարկում է պետական տուրքից զատ այլ ղատական ծախսերի առկայության հարցը: Կախված վեճի լուծումից՝ դատարանը եզրահանգումներ է կատարում գործին մասնակցող անձանց միջև ղատական ծախսերի՝ բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն բաշխման վերաբերյալ:

Եզրափակիչ մաս

Բովանդակությունը. Եզրափակից մասի սկզբում դատարանը վկայակոչում է վերոգրյալ պատճառաբանությունն ու վճիռ կայացնելու իր իրավասության աղբյուրը (դատավարական նորմերը), որոնցով ղեկավարվելով վճիռ է կայացնում:

Դատական ակտի նախորդող տեքստից բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում տեղադրվում է «ՎՃՌԵՑ» բառը, որից հետո ևս մեկ տող բաց թողնելով շարադրվում է հետևյալը.

1. Վեճի լուծման վերաբերյալ դատարանի վերջնական եզրակացությունը (լուծումը). այս բաժնում նշվում են յուրաքանչյուր հայցապահանջը բավարարելու կամ մերժելու մասին դատարանի եզրակացությունը (լուծումը):

2. Դատական ծախսերի բաշխումը. այս բաժնում նշվում է դատարանի եզրահանգումը գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ:

3. Ծանոթությունները, ուր նշվում է,

որ վճիռը կամովին չկատարելու դեպքում այն կկատարվի դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով՝ պարտապանի հաշվին, և դատական ակտի բողոքարկման ժամկետն ու այն վերադաս դատական ատյանը, ուր կարող է ներկայացվել բողոքը:

Օրինակ՝

«Առաջնորդվելով վերոգրյալ պատճառաբանությամբ և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 130-րդ, 131-րդ և 134-րդ հոդվածներով, դատարանը

ՎճՈՒՑ

1. Հակոբ Հակոբյանի հայցը բավարարել ամբողջությամբ: Պողոս Պողոսյանից հօգուտ Հակոբ Հակոբյանի բռնագանձել 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վնասի հատուցում:
2. Պողոս Պողոսյանից հօգուտ Հայաստանի Հանրապետության բռնագանձել 200 ՀՀ դրամ՝ որպես պետական տուրքի գումար:
3. Սույն դատական ակտը կարող է բողոքարկվել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան՝ հրապարակման պահից մեկամսյա ժամկետում:
4. Վճիռը կամովին չկատարելու դեպքում այն կկատարվի դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով՝ պարտապանի հաշվին:»:

¹ Ծանոթագրում. Հետազոտված են համարվում այն ապացույցները, որոնք որևէ կողմ ներկայացրել է դատարանին կամ դատարանը ձեռք է բերել իր նախաձեռնությամբ (բացառությամբ, որոնք դատարանը նախապատրաստական միստում կամ դատաքննության ժամանակ անթույլատրելի է համարել և հանել է հետազոտման ենթակա ապացույցների շարքից)՝ պայմանով, որ դրանք հետազոտվել են դատաքննության ժամանակ, այն է.

- ապացուցման պարտականություն կրող կողմը հնչեցրել և ներկայացրել է կամ վկայակոչել է նախկինում ներկայացված ապացույցը դատարանին՝ տվյալ ապացույցի թույլատրելիության նախապայմաններն ապահովելով: Դատարանի նախաձեռնությամբ ձեռք բերված ապացույցի պարագայում դատարանն է հնչեցրել տվյալ ապացույցը և ներկայացրել այն կողմերի քննարկմանը: Վկայի ցուցմունքի պարագայում տվյալ կողմը (իսկ դատարանի նախաձեռնությամբ հրավիրված վկայի պարագայում՝ դատարանը) իրականացրել է վկայի ուղղակի հարցաքննություն դատաքննության ժամանակ, եթե կողմերը չեն միջնորդում ընդունել վկայի գրավոր ցուցմունքն ինչպես կա,

- փաստը վիճարկող կողմին ապացույցը ներկայացնելուց հետո հնարավորություն է ընձեռնվել անհրաժեշտ հիմնավորմամբ առարկել այդ ապացույցի թույլատրելիության դեմ, բացառությամբ, եթե տվյալ կողմը հնարավորություն է ունեցել նույն հիմքով առարկել տվյալ ապացույցի դեմ նախապատրաստական նիստի ընթացքում (գրավոր և իրեղեն ապացույցների պարագայում): Նման հնարավորությունը համարվում է ընձեռնված, եթե կողմը պատշաճ ժանուցվել է տվյալ նիստի վայրի և ժամանակի մասին: Ամեն դեպքում ժամանակին առարկելը և իր առարկության հիմքը մատնանշելը կողմի պարտականությունն է: Վկայի ցուցմունքի պարագայում նման առարկությունը պետք է ներկայացված լինի ուղղակի հարցաքննության ժամանակ վկային ուղղված հարցից կամ դրան տրված պատասխանից անմիջապես հետո,
- ապացույցը ներկայացնելիս կամ իր ելույթում ապացուցման բեռ կրող կողմը հնարավորություն է ունեցել փաստարկել դրա ապացուցողական նշանակությունը (կշիռը),
- փաստին հակառակվող կողմն ապացույցը ներկայացնելուց հետո կամ իր ելույթում հնարավորություն է ունեցել հակափաստարկներ ներկայացնել դրա ապացուցողական նշանակության (կշռի) դեմ:

Վարչական դատարանի կողմից վարչական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտի կառուցվածք

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Այս բաժնում նկարագրվում են՝

ա) հայցի առարկան (հայցապահանջը)

բ) հայցի հիմքը (հիմքերը)

գ) գործի նախապատրաստման փուլի համառոտ վերլուծությունը կամ նկարագրությունը (եթե այդպիսին իրականացվել է)

դ) գործով էական միջնորդությունների և դրանց վերաբերյալ կայացված դատական ակտերի մասին, այլ էական դատավարական գործողությունների մասին

ե) ներկայացված ապացույցների թվարկումը

զ) ապացուցման բեռի բաշխման մասին

է) այլ դատավարական մանրամասներ:

2.3այցվորի իրավական դիրքորոշումը.

Այս բաժնում նկարագրվում են հայցի վերաբերյալ հիմնավորումները:

3. Պատասխանողի իրավական դիրքորոշումը.

Այս բաժնում նկարագրվում են պատասխանողի հիմնավորումները և առարկությունները:

4. Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը և դատական ակտի պատճառաբանությունները.

Այս բաժնում ներկայացվում են՝

ա) հանրահայտ ճանաչված հանգամանքները.

բ) նախադատելի հանգամանքները.

գ) ապացուցման ենթակա հանգամանքները:

Այս ենթաբաժնում նկարագրվում է բուն ապացուցման գործընթացը, այն է՝ ապացուցման բեռի բաշխմանը համահունչ պետք է քննարկել յուրաքանչյուր փաստի առկայության կամ բացակայության հարցը՝ ելնելով ապացույցների հետազոտման և գնահատման ֆորմալ դատավարական կանոններից:

ա) կիրառելի օրենքի և իրավական այլ ակտերի որոշում.

բ) Եվրոպական դատարանի և վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպերի որոշում, եթե այդպիսին կա.

գ) հայցի յուրաքանչյուր հիմքի վերլուծությունը վերաբերելի հաստատված փաստերի հիման վրա:

5. Եզրափակիչ մաս.

- հայցի լուծման մասին վերջնական եզրահանգում.
- վճռի բողոքարկման կարգը
- հարկադիր կարգով վճռի կատարման մասին նշում, օրենքով սահմանված դեպքերում:

Հավելված 2

Հայաստանի Հանրապետության

դատարանների նախագահների խորհրդի

2008թ. հունիսի 13-ի թիվ 122 որոշման

Առաջին ատյանի դատարանի քրեական գործով կայացվող վերջնական դատական ակտի կառուցվածք

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

ա) երբ և ում կողմից է քրեական գործ հարուցվել,
բ) առաջադրված մեղադրանքի բովանդակությունը,
գ) երբ է մեղադրական եղրակացությամբ ուղարկվել դատարան,

2. Ապացույցների հետազոտում և գնահատում.

ա) դատարանի կողմից հաստատված փաստերը,
բ) այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները,
գ) այն ապացույցները, որոնք դատարանի կողմից ճանաչվել են անթույլատրելի, ոչ վերաբերելի կամ ոչ արժանահավատ, եթե այդպիսիք կան,
դ) առաջադրված մեղադրանքի հետ հակասության դեպքում դատարանի պատճառաբանությունը,

3. Դատարանի իրավական վերլուծությունները.

ա) արարքի որակում ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի հատկանիշներով,

բ) Եվրոպական դատարանի և /կամ/ Վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպային մեկնաբանությունների կիրառման որոշում, եթե այդպիսին կա,

գ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածով թվարկված հարցերի լուծում,

դ) դատավարական այն նորմերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է որոշում ընդունելիս:

4. Եզրափակիչ մաս.

ա) դատարանի որոշումները,

բ) դատավճռի բողոքարկման կարգը:

Արագացված դատաքննությամբ կայացված վերջնական դատական ակտի կառուցվածք

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

ա) երբ և ում կողմից է քրեական գործ հարուցվել,

բ) առաջադրված մեղադրանքի բովանդակությունը

գ) երբ է մեղադրական եղրակացությամբ ուղարկվել դատարան,

2. Արագացված դատական քննություն.

Գործի քննության ժամանակ դատարանը պետք է պարզի և այս մասում պարտադիր պետք է շարադրի հետևյալ բովանդակությամբ.

«Մինչ դատաքննությունն սկսելն ամբաստանյալ _____-ը միջնորդեց դատական քննությունն անցկացնել արագացված կարգով և հայտարարեց, որ միջնորդությունը ներկայացրել է **կամավոր, խորհրդակցել է պաշտպանի հետ, գիտակցում է արագացված կարգով դատաքննություն անցկացնելու հետևանքները, առաջադրված մեղադրանքն իրեն պարզ է, համաձայն է մեղադրանքի հետ:**

Պատարանը հանդգնելով, որ առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ և 375.2-րդ հոդվածներով նախատեսված պայմանները որոշում է կայացրել արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու մասին:

Պատարանը հիմք ընդունելով մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները, գտնում է, որ ամբաստանյալ _____-ը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի _____ հոդվածով նախատեսված արարք:

3. Պատարանի իրավական վերլուծությունները.

ա) Այս մասում չեն շարադրվում ապացույցները,

բ) Վճռաբեկ դատարանի կիրառելի նախադեպային մեկնաբանությունների կիրառման որոշում, եթե այդպիսին կա,

գ) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածով թվարկված հարցերի լուծումը հաշվի առնելով 45¹ գլխի կանոնները,

դ) դատավարական այն նորմերը, որոնցով դատարանը ղեկավարվել է որոշում ընդունելիս:

4. Եզրափակիչ մաս.

ա) դատարանի որոշումները,

բ) դատավճռի բողոքարկման կարգը, որտեղ նշվում է, որ այն չի կարող բողոքարկվել քրեական դատավարության օրենսգրքի 395-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հիմքով:

Ե. ԽՈՒԴԿԱՐՅԱՆ, Ջ.ՍԱՐԳՍՅԱՆ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ,
Վ. ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ, Ա. ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ՍԵՂԱՆԻ ԳԻՐՔ

Ընդհ. խմբագիր՝
Տեխն. խմբագիր՝
Էջադրող՝
Կազմի ձևավորող՝

Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ
Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ
Մանվել ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Սոնա ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

«Անտարեն» իրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝(+374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ (+374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am